

Handisaran sinic manraveper ew baroyagitakan daser

Source gallica.bnf.fr / Bibliothèque nationale de France

Tavtian, Smbat (1858-1926). Handisaran sinic manraveper ew baroyagitakan daser. 1902.

1/ Les contenus accessibles sur le site Gallica sont pour la plupart des reproductions numériques d'oeuvres tombées dans le domaine public provenant des collections de la BnF. Leur réutilisation s'inscrit dans le cadre de la loi n°78-753 du 17 juillet 1978 :

*La réutilisation non commerciale de ces contenus est libre et gratuite dans le respect de la législation en vigueur et notamment du maintien de la mention de source.

*La réutilisation commerciale de ces contenus est payante et fait l'objet d'une licence. Est entendue par réutilisation commerciale la revente de contenus sous forme de produits élaborés ou de fourniture de service.

Cliquer [ici pour accéder aux tarifs et à la licence](#)

2/ Les contenus de Gallica sont la propriété de la BnF au sens de l'article L.2112-1 du code général de la propriété des personnes publiques.

3/ Quelques contenus sont soumis à un régime de réutilisation particulier. Il s'agit :

*des reproductions de documents protégés par un droit d'auteur appartenant à un tiers. Ces documents ne peuvent être réutilisés, sauf dans le cadre de la copie privée, sans l'autorisation préalable du titulaire des droits.

*des reproductions de documents conservés dans les bibliothèques ou autres institutions partenaires. Ceux-ci sont signalés par la mention Source gallica.BnF.fr / Bibliothèque municipale de ... (ou autre partenaire). L'utilisateur est invité à s'informer auprès de ces bibliothèques de leurs conditions de réutilisation.

4/ Gallica constitue une base de données, dont la BnF est le producteur, protégée au sens des articles L341-1 et suivants du code de la propriété intellectuelle.

5/ Les présentes conditions d'utilisation des contenus de Gallica sont régies par la loi française. En cas de réutilisation prévue dans un autre pays, il appartient à chaque utilisateur de vérifier la conformité de son projet avec le droit de ce pays.

6/ L'utilisateur s'engage à respecter les présentes conditions d'utilisation ainsi que la législation en vigueur, notamment en matière de propriété intellectuelle. En cas de non respect de ces dispositions, il est notamment passible d'une amende prévue par la loi du 17 juillet 1978.

7/ Pour obtenir un document de Gallica en haute définition, contacter reutilisation@bnf.fr.

38^{րդ} ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ ԴԱԽԹԵԱՆ

ՀԱՆԳԻՍԱՐԱՆ

ՃԻՆԻՉ ՄԱՆՐԱՎԵՊԵՐ

ԵՒ

ԲԱՐՈՅԱԳԻՏԱԿԱՆ ԴԱՍԵՐ

معارف عمومیہ نظارت جلیہ سنک فی ۲۹ تموز ۱۳۴۱ تاریخلی
و ۲۸۸ نومرولی رخصتنامه سیله طبع اولمشدر

Կ. ՊՈԼԻՍ

Տպար. Մ. ՍԱՐԵՆԱՆ ԵՒ ԸՅԻ.

Պոլսը - Ալի շուստի, Թիւ 38

1902

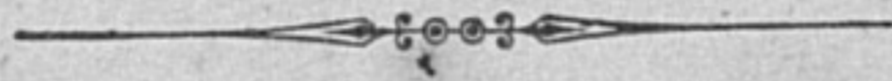
b2562

~~Handwritten notes and scribbles, including a large diagonal line and faint text.~~

38^{րդ} ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ ԴԱԻԹԵԱՆ

ՀԱՆԴԻՍԱՐԱՆ

ԲԱՐՈՅԱԳԻՏՈՒԹԵԱՆ

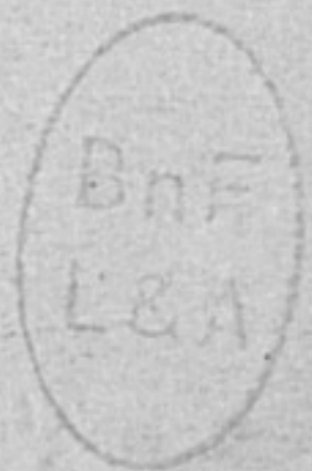

ՇԻՆԻՉ ԲԱՐՈՅԱՎԵՊԵՐ

Ե Ի

ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԴԱՍԵՐ

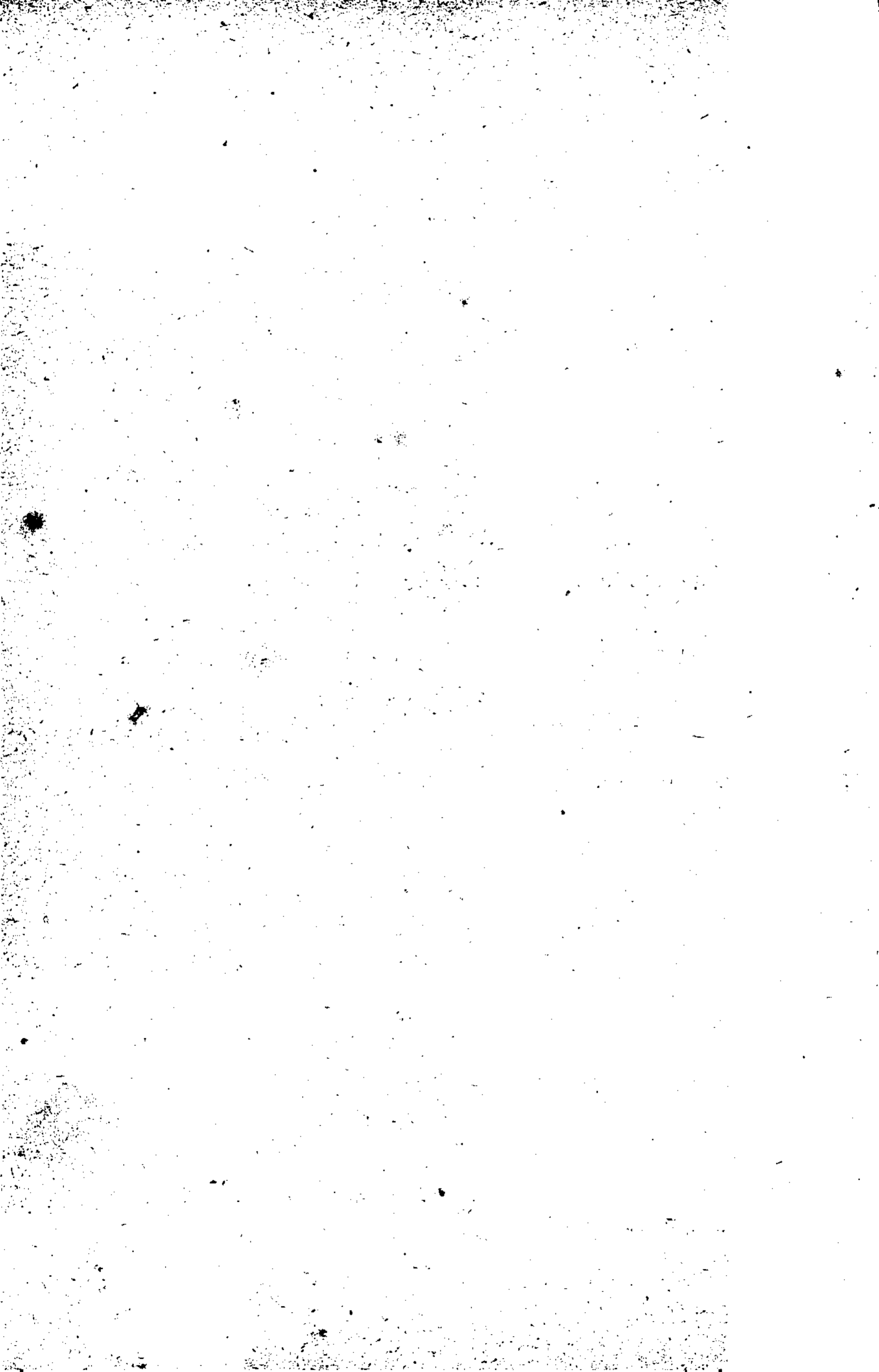
معارف عمومیہ نظارت جلیہ سنک فی ۲۹ تموز ۳۱۳ تاریخلی
و ۲۸۸ نومرولی رخصتنامه سیه طبع اولمشدر

Կ. ՊՈԼԻՍ

Երասանճեան Խան, Սիրբեճի

2008-129420

ՊԱՏՃԱՌ ԵՒ ՆՊԱՏԱԿ

1891 ին , Առաջին Տիպ ԵՐՐՈՐԴ ՎԱՐԺՈՒԹԻՒՆ
ՄԱՆԿԱՆՑԻ վերջին էջը սա տղերով կ'աւարտէի .

« Ոչինչ ընդհատ յանձնարարելի է նաեւ ու-
սուսնասիրել հետեւեալ նիւթերն , եւ անոնցմով ըն-
կերակուն ու բարոյական գիտութեանց ակգբուններ
ներշնչել մասադ մտերու մեջ : Հաւազոյն է որ
դպրոցական պաշտօնեաները , իբրեւ մաս օրակուն
կրթութեան , կանոնիսն հաստատեն դպրոցներու
մեջ դասախօսութիւններ սա՛ նիւթերուն վրայ .
Գործունեութիւն , Կարգապահութիւն , Տնտես-
ութիւն , Խնայողութիւն , Ճշտապահութիւն , Համբե-
րութիւն , Առողջութիւն , Եւայլն , Եւայլն : »

Ահա այդ ծրագիրը կը գործադրուի ներկայ
հրատարակութեամբ , որ վերոյիշեալ նիւթերու վրայ
մանրամասն ձեւով պատմուած գործնական օրի-
նակներէ զատ , կը պարունակէ նաեւ Բարոյագի-
տութեան ամբողջ ու ամփոփ ընթացք մը , Եւրո
Տիրութիւն համակուն գործին համեմատ :

Հաւաստի եմ թէ այս ձեռնարկը նպաստուոր
օժանդակ մը պիտի ըլլայ Իստիարակներուն՝ գոր-
ծադրելու առաջադրեալ նպատակը որ է Տղոց մեջ
արթնցնել ազնուութեան , բարութեան ու առաքի-
նութեան , զգացումները եւ կազմել բարոյական
նկարագիր :

Մանկական , պատանեկան եւ երիտասարդական կեանքի ամենեւնի վստահելի ուղեցոյցն է աւ Հանդիսարանը որ թե՛ տունի եւ թե՛ դպրոցի մէջ, թե՛ կրթական եւ թե՛ ընտանեկան յարկերու մէջ պէտք է մուտք ունենայ՝ իբրեւ հասնոյական ընկեր, հրահանգիչ մատան եւ շահեկան ընթերցարան :

Ուստի, ջերմասպէս կը յանձնարարեմք աւ գիրքը ամեն մայրերու եւ հայրերու , ամեն վարժունքներու եւ դաստիարակներու, որոնք նախանձախնդիր են ճշմարիտ Հայեր, արտի տէր անհասներ ու պարկեշտ քաղաքացիներ ընկերու իրենց զաւակներն ու սաները :

Մեծերն ու խելոսասաները թող կարդա՛ն ու կարդացնե՛ն աւ գիրքը՝ պարզելով սպաւորելով անոր քարոզած գործնական վեհ օրինակները որոնք պիտի ոգեւորեն ու հրահրեն մանուկ սիրտերը եւ զանոնք պիտի զեղուն ճշմարիտիս, բարիիս ու զեղեցիկիս գերագոյն ու աստուածացնող սիրով : Ու աւ գրքին մէջ քարոզուած բարոյական դաստիարակութեան շնորհիւ մեր տղայք աւելի գիտակից պիտի ըլլան իրենց պարսէրունն հանդէպ Աստուծոյ, ու իրենց ծնողքին , հանդէպ մարդկութեան ու իրենց անձին :

Ս. Դ. Ա. Ի. Թ. Ն. Ն.

Լ. — ԱՆՁՆՈՒՐՈՒԹԻՒՆ

Ա. — ՀԵՐՈՍ ՄԱՆՈՒԿ ԿԱՄ ԿԱՂԼԻԿԸ

Ա.

Այս դէպքը պատահեցաւ 1866 Նոյեմբեր 19ին : Գերմանական թագաւորութեան հարաւային կողմը ուժգին փոթորիկ կար : Սարաւիելի հեղեղը անընդհատ տեւեց 20 ժամ : Վտակները դարձան փրփրադէզ գետեր , դետերը ափերէն դուրս ելան և ողողեցին երկիրը մղոններով հեռու :

Այդ դժբաղդ օրուան դիշերը , ժամը 4ին , երբ կաղ տղայ մը , Շարլ Սբրինկէլ , որուն մակդիրն էր «կաղլիկ» , ոտնացուպերու օգնութեամբ երկաթուղիի պահականոցէն դուրս ելաւ հօրը քնթրիք տանելու : Հայրը երկաթուղիի դժին հակող էր , անիկա պիտի հակէր « Սատանի անցք » կամուրջին . « Սատանի անցք » կոչուածն էր 15-20 մետր խորութիւն ունեցող ձորակ մը : Կառաչարը պիտի անցնէր այդ ձորակին վրայ ձգուած կամուրջէն որ Սբրինկէլի հակողութեան տակ էր : Կամուրջը երկաթէ էր և հռչակուած էր իբրեւ ամուր և անվտանգ : Ձորակին մէջէն կը վազէր վտակ մը որ հիմա՝ սաստիկ անձրեւէն՝ եղեր էր ահեղ գետ մը :

Նոյն օրը , Շարլին հայրը սովորականէն կահուէլս ելաւ պահականոցէն , ըսելով կնոջը՝ թէ

կ'ուզէ ճամբան լա'ւ մը աչքէ անցընել , մանա-
ւանդ կամուրջը :

— Տե'ս ի'նչ օդ է , ըսաւ : Աստուած չընէ ,
եթէ կամուրջէն կամ տախտակամածէն բան մը
փրթի . . . :

Շարլ յիշեց թէ ի'նչպէս հայրը՝ մեկնած ա-
տեն՝ անուշութեամբ մնաս բարով ըսաւ մօրը , և
իրեն ալ պատուիրեց ընթրիք բերել :

Մանուկը զգուշութեամբ առաջ կ'երթար ծա-
նօթ ճամբով՝ երկաթուղիի գծին այն կողմը , եր-
բեմն հօրը ձայն տալով : Բայց հայրը գծին վրայ
չէր , կարելի է դեռ կամուրջին մօտ էր :

Հեռուէն անոր ականջին կը հասնէին՝ երկաթէ
կամարներուն զարնուող և բռուն զօրութեամբ
խորտակուող ջրի ալիքներուն աղմուկը : Կա-
մուրջն ալ հեռու չէր , ընդամէնը 50 քայլ կը
մնար . . . :

Յանկարծ հեռուէն լսուեցաւ ուժգին պայթում
և դղրդիւն :

— Աստուած իմ , միթէ կամուրջն է . հայրս
հոն ըլլալու է . . . :

Կազմիկը խսկոյն թողուց ընթրիքը . բոլոր
ուժովը վազեց՝ որքան որ կրնային շարժիլ տկար
ոտքերը :

Երկիւղէն կը դողար ամբողջ մարմնովը : Ար-
դէն կամուրջին մօտ էր՝ քաջութիւնը կորսնցուց -
— կամուրջին մօտիկ , գծին վրայ , կեցած էր
հօրը ձեռնասայլը (որ գծին վրայ կը բանէր ձեռքի
մեքենայով) : Սայլակին վրայ էր նշանի կարմիր
լապտերը որ աղօտ կը փալփլար շարագուշակ
մթութեան մէջ :

« Հայրի՛կ, հայրի՛կ, ո՞ւր ես, կ'աղաղակէր
Կաղլիկը, շփոթած քալելով գետեզրին վրայ,
առանց ուշ դարձնելու քամիին՝ որ թուցուց իր
գլխարկը՝ ո՛չ ալ հեղեղանման անձրեւին որ մինչեւ
ոսկորները թրջած էր զինքը : Վերջապէս
կանգ առաւ, նայեցաւ դարատափին միւս կողմը
. . . և յանկարծ սթափեցաւ . յիշեց որ քիչ մը
ետքը պիտի անցնի ուղեւորներու կառաչարը :

Չկայ կամուրջը, չկայ նաեւ պահնորդը որ
նշան տալով կարողանայ վտանգին առաջքն առ-
նել : Կառաչարը այս մթութեան մէջ կրնար խոր-
տակուիլ : Կաղլիկը գիտէր երկաթուղիին բոլոր
կանոնները : Երբ հայրը հիւընտնար, ինք կը կայ-
նէր գծին վրայ՝ դրօշակն ու լապտերը ձեռքը
բռնած : Փոթորիկին գոռումին մէջ, Կաղլիկը լսեց
վակոններու աղմուկը և զգաց գծին ցնցուիլը :

Կարծես բան մը զինք դրդեց : Թուաւ ձեռնա-
սայլին քով, բռնեց մեքենային կոթը, իր ծուռ
ոտքերով կրթնեցաւ ձեռնասայլին յատակին, և
այնպէս լարեց իր ուժերը որ քիչ կը մնար ջիղերը
կտրտուէին : Ձեռնասայլը շարժեցաւ առաջ՝ դէպի
կառաչարը :

Քանի մը մեզր առաջ դնալով՝ Կաղլիկը շար-
ժեց կարմիր լապտերը և աղաղակեց՝

— Կամուրջը քանդուեցա՛ւ, կամուրջը փլա՛ւ . . . »

Կառաչարը աղմուկով կը սահէր, մշուշին մէ-
ջէն փայլեցան շողեչարժ մեքենային լապտեր-
ները :

Կաղլիկը գիտէր որ այդ Ֆշացող հրէշը զինք
ջարդուփշուր կ'ընէ, բայց հարկ էր անոր ըն-
թացքը կասեցնել, եւ մանուկն անոր դէմ կ'ուղ-

դէր ձեռնասայլը՝ շարժելով լապտերը :

Կառաչարին մեքենավարը , սաստիկ հովին պատճառով , չէր լսեր երախային յուսահատ աղաղակը : Սոնաւ մշուշին մէջէն ան նշմարեց լապտերը ա՛յն ատեն միայն՝ երբ արդէն բոլորովին մօտեցեր էր անոր : Մեքենավարը խորխորատէն հաղիւ 5-10 մեդր հեռու՝ կասեցուց մեքենան :

Բայց կառաչարը ձեռնասայլին հետ մանուկը նետած էր գծին միւս կողմը՝ և երբ կաղվիկը գտան , անիկա արդէն անշնչացեր էր . . . :

Բ.

Ճամբորդներուն հրաշքով աղատուելուն լուրը շուտ մը տարածուեցաւ ամէն կողմ :

Օր մը ետքը՝ կաղվիկը կը թաղէին : Դադաղին ետեւէն կ'երթար մայրը , որ մէկ օրուան մէջ կորսնցուց թէ՛ ամուսինը եւ թէ՛ որդին : Թաղմանը մեծ բաղմութիւն էր հաւաքուած շրջակայ գեղերէն : Ծաղիկներով ծածկուած դադաղը մինչեւ դերեզման կը տանէին մօտակայ գեղերուն դպրոցի աշակերտներն ու աշակերտուհիները իբրեւ փոխանորդ երկաթուղիի պաշտօնեաներուն :

Երբ քահանան հանգստեան աղօթքը կարդաց , և փոքրիկ դերեզմանը հողով ծածկուեցաւ , գիւղին ալեւոր ուսուցիչը առաջ անցաւ ու ըսաւ .

« Բարի՛ մարդիկ , հոգիս կը ցնծայ որ այսքան բաղմութիւն հաւաքուեր է սղտիկ տղու մը գերեզմանին շուրջը : Կը նշանակէ որ ամէնքն ալ իմացան թէ ի՛նչ սուրբ գործ կատարեց այս սղտիկը , ամէնքն ալ հասկցան թէ ի՛նչ մեծ հոգի

կար այդ խեղանդամ և հիւանդոտ մարմնին մէջ : Միայն , ի սէր Աստուծոյ , մի' դարմանաք դա-
գաղը վարդարող այս պսակներուն ու ծաղիկնե-
րուն համար : Անոր պէտք չեն ասանկ պսակներ ու
ծաղիկներ : Երբ ազատուած ճամբորդները տուն
կը դառնան , ուր կիներն ու երեխաները կ'իմա-
նան թէ ի'նչ վիճակ կը սպասէր իրենց ամուսին-
ներուն ու հայրերուն , ուրախութեան արցունք կը
թափեն իրենց հարազատները նորէն տեսնելուն
համար : Ահա այդ սրտաբուխ արցունքները կաղ-
լիկին գերեզմանին ամենալաւ պսակներն են : Եւ
երբ դուք , և կամ ձեզմէ մէկը , ծեր թէ մա-
նուկ , իր կեանքին մէջ , պզտիկ օգնութիւն մը
հասցնէ կարօտեալին ու թշուառին , ձեր բարի
գործը գերեզմանին ցանկալի ծաղիկը կ'ըլլայ այն
մանուկին , որ իր եղբայրները ճշմարտապէս սիրեց
իր անձէն աւելի , և իր կեանքը զոհեց անոնց
համար : »

Աս ըսելով՝ ծերունին դարձաւ կաղլիկին մօրը :
Վիշտն ա'յնպէս խոր վիրաւորեր էր խեղճ կինը , որ
արցունքը ցամքեր էր աչքերէն : Արձանի պէս
կայնած էր՝ չհեռացնելով աչքերը մանուկին գե-
րեզմանէն :

Ծերունին ըսաւ անոր .

« Քեզի մխիթարիչ պէտք չէ , ազնի'ւ կին ,
քու վշտիդ միակ օգնականը Աստուած է , ես՝
միայն սա կ'ըսեմ որ դուն անոք որբեւայրի չմնացիր :
Ամուսինդ մեռաւ իր պաշտօնին մէջ , որդիդ ինք-
զինքը զոհեց մարդոց սիրոյն — սակայն քեզի
մնաց մեծ ընտանիք մը — ահա' . և ծերունին
ձեռքովը ցոյց տուաւ շրջապատող յուղակաւոր-

հերը : Ի՞նչ մեզմէ պիտի ստանաա տաք տեղ և
կողբայրական գուրգուրանք : Մենք ամէնքս պիտի
աշխատինք որ ո՛չ մէկ բանի կարօտ չըլլաա . . .
և գիտցի՛ր թէ մեր բոլոր ջանքերը փոքրիկ կա-
թիլ մ'են այն սիրոյն առջեւ զոր կը զգանք դէպի
քեզ՝ քու սնուցած զաւկիդ համար : »

Ծերունին՝ արտասոււալից աչքերով՝ մօտեցաւ
Կաղլիկին մօրը և գրկեց անիկա : Այստեղ , առա-
ջին անգամ , թշուառ մօր աչքերուն մէջ փայլե-
ցան արցունքի կաթիլներ , որոնք թեթեւցուցին
իր սիրտը ճնշող վիշտը :

Գեղին գերեզմանատունը , ուր Կաղլիկին մար-
մինը թաղուած էր , մահուընէ փրկուած ճամբորդ-
ները մոխրագոյն քարէտախտակի վրայ փորագրել
տուեր էին սա արձանագրութիւնը .

Շարչ Աքրիկեղ , 14 սարեկան , մեռաւ դիւ-
ցազնի մահով՝ ազատելով 200 մարդու կեանք :

1. ՄԱՐԴԿԱՅԻՆ ԱՐԺԱՆԱՊԱՏՈՒՈՒԹԻՒՆ

Բովանդակութիւն : — Մարդ գեաղաս է միւս արարած-
ներէն : — Մարդկային բնութեան յատկանիւժերը : — Մարդ-
կային արժանապատուութիւն :

Երկրագունսին վրայ արարածները երեք դաս
են : Մարդ , կենդանի եւ անունչ առարկայ՝

(այսինքն բոյսեր ու փայտեր) : Այս բոլոր արարածներուն մեջ մարդը անբաղդասելի արժանիք մը, ձիրք մը ունի : Ամենեւն օգտակար կենդանիներէն, ամենեւն ճոխ բոյսերէն, ամենեւն գեղեցիկ ծաղիկներէն աւելի գերազանց ու գերադաս է :

Ինչու որ միայն մարդը ունի բանականութիւն եւ անկախութիւն : Ինք միայն կը ճանչնայ արդարութիւնը . ի՛նք միայն կը զանազանէ բարին չարէն . ի՛նք միայն պարսականութիւններ ունի : Մէկ բառով, ինքն է միայն բարոյական էակ : Բնաւ մարդու մտքն անցած չէ ըսել թէ կենդանիները, բոյսերը, հանածուները պարտքեր ունին կատարելիք : Երբ անոնց խօսքն ըլլայ, լոկ կը մտածուի թէ օգտակար թէ վնասակար են, գեղեցիկ թէ սգեղ, հանելի՞ թէ տհաճելի :

Բայց երբ խօսքը մարդուն վրայ է, կուզենք հասկնալ թէ բարի՞ է կամ չար, արդար՞ է թէ անարդար, յարգանքի՞ արժանի է թէ արհամարհանքի : Մարդու մը տրուած գեղեցկագոյն գովեստն է՝ ըսել անոր նկատմամբ . « Ահա պարկե՛տ մարդ մը : » Մարդկային արժանապատուութիւն կը կոչուի, մարդուն գերադասութիւնը բնութեան վրայ :

2. Ա Ն Ձ Ն Ո Ւ Ի Ր Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Բ. — ԵՐԿՈՒ ԳՈՐԾԱԻՈՐՆԵՐ

Բարձր գերաններ կը կանգնուին նոր կառուցուած տուներու առջեւ : Այս դիւրաթեք յենարան

հերունս վրայ տախտակներ կը ձգուին : Աս է որմ-
նաշէններու արուեստանոցը : Վերը սալայատակէն
քսան մեղր բարձրութեամբ Պետրոս ու Յովհան-
նէս , վտանգէ անհող , կաշխատին : Պետրոս 40
տարեկան է . Յովհաննէս 20 տարեկան , ուրախ
զուարթ՝ շէնցող ընկեր մ'է , ցնծութեամբ կ'երգէ
կը սուլէ՝ իր տաժանելի գործը շարունակելով :

Յանկարծ , շառաչ մը զանոնք կը սոսկացնէ :
Շինուածանիւթերու ծանրութեան տակ , չուան մը
կը խզուի , կը հակի , քաշքըշելով տախտակները
որոնց մէկ ծայրը վեր կ'ելլէր : Հիկա տախտակ-
ները կը ծռին , կը սահին , կը կործանին լաստա-
կերտին մէջէն զոր կը դղրդեն , և հողին վրայ
կ'իյնան սոսկալի ժխորով մը :

Վարէն ճիշեր կը բարձրանան , սոսկումով կը
դիտեն , երկու մարդիկը որ վերն են , օդին մէջ
կախուածի պէս : Զանոնք վեր բռնելու համար
ա՛լ տախտակ չկայ , բայց տակաւին դիմացող փայտի
մը վրայ ապաստանելու ժամանակ կ'ուռնենան :
Կը տեսնեն որ իրարու դէմ սեղմուած են , իրենց
ոտքերը փայտին վրայ կը դնեն , իրենց ձեռ-
քերը յուսահատօրէն կը կառչին ուղղաձիգ տախ-
տակներէն մէկին : Զայներ կը բարձրանան դէպի
իրենց . « Կաւ բռնեցէք , քաջասրտութի՛ւն , ձեզի
պիտի օգնեն : » Ու իրաւ ալ մարդիկ կը վազվզեն
զանոնք ազատելու միջոց գտնելու համար :

Վերը , երկուքն ալ քրտնաթաթաւ , դէմ առ
դէմ , լռին ու անշարժ կեցած են : Բոպէներ
կ'անցնին : Ի՞նչ կը մտածեն երկուքն ալ : — Կը
մտածեն թէ մէկերնին միայն հոն կրնայ կենալ և
փրկուիլ . որովհետեւ երկու մարդոց ծանրու-

Թիւնը զիրենք կրող յենարանին համար շատ մեծ է : Ձողը բռնող չուանը արդէն կը թուլնայ և անոնց երկու մարմիններուն ծանրութեան շտկալով՝ փրթելու վրայ է : Ո՞րչափ ատեն տակաւին կրնայ դիմանալ : Հիմա լաստափայտն ալ պիտի իյնայ . . . : Իրենց կոկորդը կը սեղմուի սոսկալի անձկութեամբ մը որ երբեմն երազի մէջ կը պատահի , երբ կ'երեւայ թէ պարապութեան մէջ կը դահավիժի մարդ առանց ինքզինք կարենալ բռնելու : Եւ Պետրոս իր տղաքը կը խորհի . այս ժամուն դպրոցն են . թերեւս կը խաղան : Ո՞հ , այս իրիկո՛ւն , երբ տուն մտնեն . . . , Աստուած իմ , ի՞նչ դժբախտութիւն : Ու կամայ մը կ'ըսէ ընկերին . « Յովհաննէս , հոս մեզմէ մէկը աւելորդ է :

— Գիտեմ , ըսաւ Յովհաննէս :

Եւ Պետրոս յարեց դողդոջուն ձայնով . « Յովհաննէս թո՛ղ որ ես ապրիմ . չորս զաւկի տէր եմ : » Լռութիւն մը տիրեց : Ո՞րչափ ատենի պէտք կայ , որպէս զի վե՛հ որոշում մը կայծակի պէս անցնի ու լուսաւորէ դիւցազնական հողի մը :

Յովհաննէս վայրկեան մը հէ՛զ մարդուն հայեցաւ , յետոյ կամացուկ մը անոր ըսաւ . « Մնաս բարով , Պետրոս : »

Այն ատեն աչքերը փակելով ու՛ բազկատարած , ինքզինքը թող տուաւ : Մարմինը օդին մէջ տատանելով սալայատակին վրայ ինկաւ և արիւնտովը ներկեց դայն . դիւցազն գործաւորը մեռած էր :

Պետրոս կ'ազատի ու կը սորվեցնէ իր զաւկրներուն՝ օրհնել իր փրկչին , Յովհաննէսին անունը :

2. ՊԱՐՏՔԻ ՕՐԷՆՔԸ

Բովանդակութիւն. — Բարոյական օրէնք եւ պարսականութիւն. — Խիղճը մեզի կու տայ պարսքի գաղափարը : — Չանագանութիւն բարիին ու չարին : — Մեր գործերուն համար պատասխանատու ենք :

Բարոյական օրէնքը կը հրամայէ բարիք գործել եւ չարէն հեռու կենալ : Անոր դրած ստիպումը մեր վրայ՝ կը կոչուի Պարսականութիւն . բայց աս ստիպումը հարկադրել չի նշանակեր . քարը , որ յեմարան չունի , հարկաւ կ'իյնայ , չի կրնար չիյնալ : Բայց մարդը , բարիք ընելու պարտաւոր ըլլալով հանդերձ , կրնայ չընել :

Մենք ամենքս ալ , մեծ թէ պզտիկ , այս պարտաւոր ըլլալու կամ չըլլալու պարագային վրայ կը խորհինք : Արդարեւ , ունինք կարողութիւն մը որ կը կոչուի խիղճ : Անով կը զանազանենք չարը բարիէն :

Գործելէ առաջ , խիղճին ձայնը կը լսենք . « Ահա բարիքը զոր պէտք է ընել . ահա չարը որմէ խուսափելու է : » Գործելէ ետք նոյն ձայնը կը լսենք , որ կ'ըսէ . « Պարսէդ կը հանցնայիր , եւ ազատ էիր զայն ընել կամ ոչ . նախընտրեցիր չարը՝ . — վա՛յ քեզի , անոր հաշիւը պիտի տես . պատասխանատու ես ըրածիդ համար : »

Մենք ալ ինքզինցնիս պատասխանատու կը զգանք մեր ներսէն : Եթէ գեշ գործ մ'ըրինք , դառն զգացում մը , նեղութիւն մը կը կրենք որ , գործին կարեւորութեան համեմատ , կը կոչուի ցաւ կամ խղճի խայթ : Եթէ լաւ գործ մ'ըրինք , ուրախութեան զգացում մը կ'ունենանք որ կը կոչուի խղճի գոհունակութիւն :

3. — ԱՆՁՆՈՒՐՈՒԹԻՒՆ

Գ. — ՎԵՀԱՆՁՆ ԳԵՂԱՑԻՆ

Ատիժ գետը յորդած ըլլալով՝ վեռոնա քաղաքին կամուրջը խորտակեց և կամարները մէկիկ մէկիկ կը փլչէին : Միայն մէջտեղի կամարը կը մնար որուն վրայ ամբողջ ընտանիք մը կը բնակէր : Գետափէն կը տեսնէին այս խեղճերուն ողբալի վիճակը , որոնք բազկատարած օգնութիւն կը հայցէին : Սակայն , հոսանքին սաստկութիւնը կը խորտակէր արագ արագ կամարին ձողերը : Այս ճգնաժամուն հոն ներկայ էր քաղաքապետն ալ : Իր կողմէ 100 ոսկի տալ կ'առաջարկէ անոր որ քաջութիւն ունենայ նաւակով մը երթալ այս խեղճերն ազատելու : Երկու վտանգ կը սպառնար գացողին . կա'մ գետին հոսանքէն պիտի մղուէր , կա'մ հոն հասած ժամանակ տունը պիտի կործանէր և ինք փլատակներուն տակը մնար . . . :

Շատ բազմութիւն կար բայց ոչ մէկը կը համարձակէր : Նոյն միջոցին գիւղացի երիտասարդ մը հոնկէ կ'անցնի : Անոր կը յայտնեն եղելութիւնը և խոստացուած պարգեւը : Անմիջապէս նաւակ մը կը նստի , արագ արագ թիավարելով կը համնի գետին մէջտեղը , կը մօտենայ կամարին և կը սպասէ մինչեւ որ ամբողջ ընտանիքը՝ հայր , մայր , զաւակներ և ծերունի սլապը չուանէ մը վար սահելով կ'իջնեն նաւակ : « Մի՛ վախնաք , կ'ըսէ , փրկուած էք : » Կը թիավարէ , կը թիավարէ անընդհատ և վերջապէս գետափը կը համնի : Բաղա-

քապետը անոր վճարելու համար բերել կուտաց հարիւր ոսկի և շնորհաւորելով գեղացիին անձնուէր արիասրտութիւնը՝ կ'ուզէ յանձնել դրամը : Բայց գեղացին կը մերժէ ստակ առնել. «Կեանքս ստակով չեմ ծախեր, կ'ըսէ գեղացին, իմ աշխատանքս կը բաւէ իմ և ընտանիքիս ապրուստին : Այդ ստակը սուէ՛ք այդ խեղճ ընտանիքին որ ինձմէ աւելի կարօտ է : »

3. — Կ Ա Մ Ք Ի Ա Չ Ա Տ Ո Ի Թ Ի Ի Ն Ե Ի Պ Ա Տ Ա Ս Խ Ա Ն Ա Տ Ո Ի Ո Ի Թ Ի Ի Ն

Բովանդակութիւն. — Մեր կամեցողութիւնն ազատ է, հետեւաբար ունինք նաեւ պատասխանատուութիւն : — Այս նկատմամբ մեր ունեցած զգացումը : — Պարսականութեան եւ պատասխանատուութեան զաղափարներու ներդաշնակութիւնը :

Մարդը բարոյական էակ մ'է, այսինքն բանականութեամբ օժտուած է, բարի կամ չար գործելու ազատ՝ հետեւաբար պատասխանատու իր գործերուն համար :

Տեսե՛ք սա տղան որ իր դասը չէ սորված : Դասատուն կը պատժէ զայն : Ինչո՞ւ. վասն զի դաս սորվիլը պարսականութիւն մ'է եւ այդ տղան կրնար զայն սորվիլ : Ուրիշ բան է, եթէ դեպք մը, անհանգստութիւն մը կամ ուրիշ արգելիչ պատճառ մը կար. — այս պարագային ներելի կ'ըլլայ : Բայց քանի որ օրինաւոր պատճառ մը չունի, միայն ծուլութեան համար չէ սորված՝ ան ասեմ մեղադրելի է. պարտք է կրնար գոհացնել դասատունը. այնպէս չքաւ, դժկամութիւն ցոյց տուաւ :

Քասասուն կ'ըսէ անոր . Պասասիսանասո՛ւ ես .
պէտք է բացասես ծուլութեանդ պատճառը . պիտի
պատժուիս : Տղան երեսը կը ծամածռէ , եւ երբեմն
ալ կը բողոքէ : Բայց , իր ներսի դիէն , կը մտածէ
թէ յանցանքը իրե՛նն է : Ուրեմն իր խղմսանքով
որոշակի կը հանչնայ իր պարտքը , եւ կը զգայ իր
պասասիսանասուութիւնը : Գիտէր ընելի՜ք եւ ընել
չուզէց . պատիժը արդար է . ստիպուած է համա-
կերպելու :

4. — ԱՆՁՆՈՒՐՈՒԹԻՒՆ

Դ. — ՔՐՈՋ ՄԸ ՍԷՐԸ

Ճեպակառք մը կ'անցնէր գիւղակի մը միակ
փողոցէն :

Բայց փողոցը շատ նեղ ըլլալուն , ճեպակառ-
քը հազիւ հազ ճամբայ մը կը գտնէր անցնելու :
Չառիժափն ալ շատ ցից էր , այնպէս որ հինգ
ձիեր անկարող էին կառքին գնացքը զսպելու և
սրարչաւ կը վազէին :

Այդ միջոցին փողոցէն կ'անցնէր պղտիկ աղ-
ջիկ մը , որ հազիւ հինգ վեց տարու կար ու թեւե-
րուն մէջ գրկած՝ դժուարաւ կը տանէր իր պղտիկ
եղբայրը , որ քանի մը ամսուան մանկիկ մ' էր :

Փոքրիկ աղջիկը ձիերուն հանած աղմուկէն ,
որ գետինն ու տուները կը ցնցէր , աչքերը վեր
կը բարձրացնէ և ահուդողով կանգ կ'առնէ
փողոցին մէջտեղ . ճեպակառքը սրարչաւ կը
թաւալէր : Ի՞նչ ընէր խեղճ աղջիկը : Ե՞տ դառնար :

Բայց ատեն չկար. դո՛նէ բաց դուռ մ' ալ չկար և ուր կարենար ապաստանիլ :

Արագ ուտուճով մը տան մը առջև կ'ապանտանի, ուր կը կենայ ուղիղ դիրքով, կռնակը պատին կրթնցուցած, կարելի եղածին չափ քիչ տեղ բռնելով, մանկիկը թեւերուն մէջ :

Ճեպակառքին ճամբորդները նշմարեցին երկու տղաքը ու սարսափի ճիչ մը արձակեցին : Փողոցը ա'յնքան նեղ ու կառքը ա'յնքան լայն էր : Կառքը պղտիկ աղջկան չպիտի դարնուի թերեւս, բայց մանկիկը պիտի ջախջախուի :

Քաջասիրտ աղջիկը կը տեսնէ իր եղբօրը սպառնացող վտանգը, ու ետին կը դառնայ, կռնակը վողոցին տուած՝ մանկիկը կը պատասպարէ :

Հիմա հանդիստ է : Եթէ իրենցմէ մին տապալի, ինքը պիտի ըլլայ, բայց մանկիկը պիտի ազատի : Բոլորովին տժգունած, բայց հաստատակամ ու անչարժ կը սպասէ :

Ճեպակառքը որոտագոջ շւինդով մը կ'ընթանայ, կը դահավիժի, կ'անցնի, անցաւ . . . երկու տղաքն ալ դետին գլորած են :

Ամէն կողմէ անոնց մօտ կը վազեն, վեր կը վերցնեն : Մանկիկը չէ վնասուած, բայց պղտիկ աղջկան թեւը կոտրած է : Այսու հանդերձ, իր ցաւին մէջ՝ դէմքը վսեմ ուրախութեամբ մը կը շողայ, դիտէ թէ մանկիկը փրկած է :

Տղա'ք, ի՞նչ կ'ըսէք այս պատմութեան : Ձենէ պղտիկ՝ աղջիկ մը դիտցած է իր կեանքը դո՛նել իր եղբօրը համար : Երբեմն խորհեցէք անոր վրայ, հիանալու և անոր պէս ազնիւ ու քաջասիրտ ըլլալու համար :

4. — ԽԻՂՃ ԵՒ ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ

Բովանդ. — Խիղնր լուսաւորելու եւ զարգացնելու պէտք: — Խիղնր դաստիարակելու միջոցներն են՝ բարոյականի ուսումը, դպրոցի դասերը, ընթացիկի, ընկերութեան եւ պատմութեան մէջէն առնուած օրինակները:

Խիղնր կարողութիւնն է որով շարք կը զանազանեմք բարիքն: Բայց այս զանազանութիւնը ի սկզբան անկասար է: Մուր ու սկար խիղներ կան, ինչպէս վայրի եւ անմշակ հողեր կան: Մանուկին խիղնր պէտք ունի լուսաւորուելու եւ զօրանալու: Աս նպատակին հասնելու համար է որ դպրոցներու մէջ բարոյականի դասեր կը տրուին:

Նրկազործը ինչ որ կ'ընէ իր արտը աւելի արգասաւորելու համար, նոյնը կ'ընէ բարոյականը՝ զօրացնելու համար մեր խիղնր: Բարոյականը կը մշակէ խիղնր, ինչպէս մշակն իր արտը: Ան մեզի կ'ուսուցանէ յսակօրէն որոշել մեր պարտքերը: Մեր ծնողքին ու մեր նմաններուն տուած բարի օրինակները կ'օժանդակեն այդ ուսման: Ինչո՞ւ մեզի կը սորվեցնեն արդարութեան, բարութեան նշանաւոր դէպքերը զոր կը պարունակէ պատմութիւնը: Ինչո՞ւ կը հանչցնեն մեզի՝ առաքիւնի, մեծ մարդերը, օրէնքը յարգող բաղաբացիները, բարի զաւակները, ազնիւ եղբայրները, եւ անոնց վրայ զմայլիլ կ'ուսուցանեն: Որպէս զի մեմք ալ հետամուտ ըլլանք անոնց նմանելու: Մեզի առաջարկուած ճիպարներն են անոնք: Ահա ա՛ս է խղնի դաստիարակութիւն ըսուածը:

5. — ԱՌՈՂՋՈՒԹԻՒՆ

Յակոբ կայտառ տղայ մ'էր : Իր պզտիկ տա-
րիքին մէջ բարեկամները՝ անոր սիրուն ու առոյգ
կերպարանքը տեսնելով՝ սրտանց կ'ուրախանային :
Շարունակ անհամբեր՝ տեղ մը տիտիկ չէր ընել ,
չարունակ կը ցատկըտէր և իր քովի տղոց մէջէն
տկարներուն կ'օգնէր :

Առտուն կանուխ կ'ելլէր և , իր առտուան ա-
ղօթքը կրկնելէ վերջը , մեծ ջերմեռանդութեամբ
կը վազէր մայրիկին սենեակը , ուր իր միւս եղ-
բայրներն ու քոյրերը պառկած էին : Եւ պզտիկ
ձայնով մը կ'երգէր վարժապետին սորվեցուցած
սա երգը :

Ելէ՛ք , հերիք պառկեցանք ,

Ա՛լ ատենն է խաղալու ,

Եկէ՛ք վազենք ետեւէն

Թիթեռներու դառներու :

Տեսէ՛ք , գիշերը շատոնց

Գընաց , եկաւ արշալոյս ,

Եւ արեւին շողերէն

Կը ծիծաղին ծաղիկ , բոյս :

Ելէ՛ք , հերիք պառկեցանք ,

Քունը մեզի չի վայլեր ,

Իրենց քունէն արթնցած ,

Մեզ կը սպասեն ձոր ու լեռ :

Եւ քանի կ'երգէր , այտերը կը կարմրէին և կար-
միր այտին վրայ աչքերը աւելի կը շողային : Վառ
վառ ձայնով կ'երգէր եռանդուն մանուկը և օրը

մինչև իրիկունս կը վազէր ու կը ծիծաղէր : Իր մարմինը առողջ էր : Քիչ մը ետքը , երբոր աւելի մեծցաւ և դպրոց երթալ սկսաւ , շուտ շուտ առաջ գնաց և ամէն մարդ գիտէր թէ մեծ մարդ պիտի ըլլար Յակոբ :

Ընդհակառակն , ս'ըջալի աւելի տկար էր Գրիգորը՝ իրենց դրացին , որ երբեք հոգ չէր տանիր առողջութեանը : Օրը 16 ժամ կը քնանար : Բընաւ չէր խաղար և շատ ու շուտ կ'ուտէր : Ծնողքը կը վախնային թէ Գրիգոր շուտ պիտի մեռնի :

Ծ. — Ը Ն Տ Ա Ն Ի Ք

Բովանդ . — Ընսանիքին կազմութիւնը : Եր անդամներուն համեմատութիւնը . հասարակաց կեանք . ընսանի յարկը . հայրենի տունը :

Ընսանիքը կը կազմուի հօր , մօր , զաւակներու , մեծ հօր ու մօր միութեամբ :

Ընսանիքին անդամները իրարու կապուած են սիրոյ ամենաստեղծ կապերով , ամեն մեկն իրմէ աւելի կը սիրէ ուրիշները . հոն հաւասարապէս կը զգան թէ՛ ուրախութիւն եւ թէ՛ վիշտ :

Անհասը կը վնասուի երբ ընսանիքին պատիւը արատաւորուի , համբաւն աղարտի եւ ինչքը կորսուի : Ամբողջին վնասը անհասին ալ կը պատկանի եւ փոխադարձաբար : Ընսանիքը կարելի է բաղդատել մարդկային մարմինին , որուն ամեն

գործարաններն իբարու համեմատ ին եւ իրենցմէ մեկուն կրած զրկանքն ամենքն ալ կը զգան :

Ընտանիքի մը անդամները միասին կ'ապրին . միեւնոյն յարկին տակ . միեւնոյն սեղանէն կը նաշեն . միեւնոյն *օճախ*ին շուրջը բոլորուելով՝ հասարակաց կեանք կը վարեն : Անկից է նախ որ կը մեկնին տղաքը ուսում կամ արհեստ սորվելու . դարձեալ հոն է որ , երբ մեծնան ու կարենան իրենք իրենց բաւել , կ'ամուսնանան ու իրենք ալ նոր ընտանիք կը կազմեն : Ընտանի յարկը միայն կ'ընծայէ ամենէն անխառն երջանկութիւնը . հայրենի տունն է ընտանիքին կեդրոնը ուր կը միանան , կ'ամփոփուին քաղցր յիշատակներ եւ ազնիւ զգացումներ :

6. — ԱՐԴԱՐՈՒԹԻՒՆ

Ա. — ԱԳԱՀՈՒԹԵԱՆ ՊԱՏԻԺԸ

Ատենօք դատաւոր մը հետեւեալ դատը տեսաւ :
Շատ հարուստ մարդ մը կորուսած էր պատկառելի գումար մը որ կաշիէ պարկի մը մէջ խընամով ծրարած էր : Իր կորուստը մուսկետիկներով ծանուցանել տուաւ , և խոստացաւ հարիւր ոսկի նուիրել անոր որ պարկը գտած էր և անվճար իրեն յանձնէր :

Պարկեշտ գործաւոր մը , որուն ձեռքն էր ինկած պարկը , հաւատարմարար տարաւ զայն՝ առանց պարուսակութեան դաշելու :

Տէրը , այնքան կծծի որքան հարուստ , փու-
թաց ստակն համրել՝ մտածելով հանդերձ իր ըրած
խոստումէն փախչելու միջոցներուն վրայ :

Պարկին մէջ ճիշտ 700 ոսկի կար : « Բարեկամ,
ըսաւ , իմ պարկիս մէջը 800 ոսկի կար , մինչդեռ
հոս 700 կայ . անտարակոյս քակեցիք պարկին կա-
պը՝ խոստացուած հուէրը իւրացնելու համար :
Ուրեմն գործերնուդ գացէք : »

Ազնիւ բանւորը՝ վախնալով աւելի իր պատ-
ուին արատաւորելէն քան ոսկիներու կորուստէն՝
ըսաւ թէ ինք պարկը այն վիճակին մէջ էր գտած
և չէր իսկ դպած անոր պարունակութեան՝ ո՛ր
մնաց անոր մէջէն ստակ գողնալ :

Գործը դատաւորին առջև կ'ելլէ , որ իսկոյն
կը կռահէ ադահին հենդամտութիւնն ու գոր-
ծաւորին ուղղամտութիւնը : Իւրաքանչիւրին պատ-
մել և դատ դատ հկարագրել կուտայ գործին
մանրամասնութիւնները . հարուստը կը պնդէր միշտ
թէ իրեն տրուած պարկը 700 ոսկի կը պարունակէր
մինչդեռ իրենին մէջ 800 կար . խեղճ գործաւորն
ալ ինքզինք կը ջատագովէր թէ երբեք դպած չէր
պարկին :

« Շատ լաւ , ըսաւ դատաւորը , մէկը 800 ոս-
կի կորուսեր է , միւսը 700 դատեր է : Ուրեմն ասի-
կայ կորսուած պարկը չէ : Ի՞նչ , կ'ըսէ գործա-
ւորին , ա՛ռ տա՛ր պարկը մինչև որ դայն կորանցնողը
հերկայանայ : Իսկ դուն , կ'ըսէ հարուստին , կը խը-
րատեմ քեզ համբերութեամբ սպասել մինչ որ քու
800 ոսկինոց պարկդ գտնուի » :

6. — ՈՐԴԻԱԿԱՆ ՊԱՐՏՔԵՐ

Բովանդ. — Յարգանք եւ հնազանդութիւն : — Սէր եւ երախտագիտութիւն : Հնազանդութիւնը հիմնական պարտք մ'է : Քե՛զ ի՛նչպէս հնազանդելու է :

Յարգանքը մեր առաջին պարտականութիւնն է մեր ծնողքին նկատմամբ . մեր հօր ու մօր անձր մարդկային արժանապատուութեան վայելուչ կերպով պատուելու ենք :

Յետոյ կուգան սերն ու երախտագիտութիւնը , ինչու որ մեր ծնողքը մեզի բարիք կ'ընեն , միշտ մեզի համար կը մտածեն , մեզի համար կը զոհեն իրենց անձր՝ աւելի բանի մը չցանկանալով՝ բայց միայն սիրուիլ եւ մեզ երջանիկ տեսնել :

Բայց մեր ամենէն հիմնական պարտքն է հնազանդութիւն . ա՛ն կը բովանդակէ մեր միւս ամեն պարտականութիւնները : Առանց հնազանդութեան ո՛չ գորով կայ , ո՛չ յարգանք : Մեր ծնողքին հնազանդիլ՝ կը նշանակէ անոնց կամքին համակերպիլ , թե՛ անոնց հրամանները կատարելով եւ թե՛ անոնց արգիլած բաներէն զգուշանալով :

Բաւական չէ միայն իրենց հրամայած բաները կատարել : Պէտք է յօժարութեամբ , շնորհալի կերպով , փութկոտութեամբ կատարել : Եթէ կը խաղանք կամ զբաղոււմ մ'ունիմք , իսկոյն եւ առանց վարանելու վազելու ենք երբ հայրերնիս կամ մայրերնիս կը կանչեն : Բազ գիտենք թէ մեր օգուտին համար է միայն որ մեզի կը հրամայեն . իրենց փորձառութեամբ այդ իրաւունքը ստացած են :

Մենք կարող չենք մեզ կառավարել : Թո՛ղ քանի որ անոնք կառավարեն մեզ : Լաւագոյն զաւակը իր ծնողքին հնազանդ զաւակն է : Հնազանդութիւնը հիմն է որդիական երկիւղածութեան :

7 — ԱՐԴԱՐՈՒԹԻՒՆ

Բ. — ՆՇԱՆԱԻՈՐ ԴԱՏԱՍՏԱՆ Մ' ԱԼ

Վաճառական մը Բիրիաէն Պոլիս բերելու համար քանի մը պարկ մետաքս յանձնեց ուղտապանի մը , և ինք ալ անոր հետ ճամբայ ելաւ : Բայց ճամբան հիւանդացաւ և կարաւանը իրմէ առաջ հասաւ Պոլիս :

Ուղտապանը քանի մը շարաթ սպասեց , և տեսնելով որ մետաքսին տէրը երեւան չ'ելլեր, կարծեց թէ մեռած է . ուստի մետաքսը ծախեց , արժէքը գրպանեց և իր արհեստը փոխեց :

Վերջ ի վերջոյ վաճառականը եկաւ եւ, երկարատեան ուղտապանը փնտռելէ ետք, դտաւ և անկէ իր ապրանքը պահանջեց :

Նենգամիտը այնպէս ձեացուց թէ չի ճանչնար վաճառականը և ուրացաւ ուղտապան հղած ըլլալը :

Դատաւորը, որուն առջև հանուած էր դատը, ըսաւ անոնց թէ երկուքն ալ խելքերնին կորսնցուցեր են և ճամբեց :

Մինչ դուրս կ'ելլէին անոնք , դատաւորը պա-

տուհանէն կանչեց բարձրաձայն . « Ուղտապա՛ն ,
ուղտապա՛ն , ինձի նայէ : »

Ուղտապանը իսկոյն գլուխը դարձուց , առանց
մտածելու թէ քիչ մ'առաջ ուրացած էր իր այդ
արհեստը :

Այն ատեն դատաւորը ետ դարձնել տուաւ զայն,
աղուոր ծեծ մը քաշել տուաւ և ճշմարտութիւնը
խոստովանցուց : Ուղտապանը դատապարտուեցաւ
վաճառականին վճարել գողցած մեծաքսին արժէ-
քը ինչպէս և մեծաքանակ տուգանք մը՝ սուտ եր-
դում ընելուն համար :

7. — ՈՐԴԻԱԿԱՆ ԵՐԱԽՏԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

Բովանդ. — Երախտագիտութեան պարսքը : Գորով. —
Օժանդակութիւն. Մեր ծնողին նկատմամբ այլ եւ այլ կերպ
օժանդակութիւն . — Ապերախտութիւնը ասելի՛ բան է :

Երախտագիտութիւնն է՝ մեր ծնողքը բոլորանուէր
արժով սիրել՝ իրենց խնամքներուն համար : Մեզի
համար է ամեն ինչ որ կ'ընեն անոնք : Իրենց
հակօրինակ ֆրսիմով կը վասկին մեր հացը : Որքան
մտահոգութիւն ու սփնութիւն կը կրեն ձեռք բերե-
լու ինչ որ պէտք է մեզ մեծցնելու եւ երջանկացը-
նելու համար :

Բայց երախտագիտութիւնը միայն սեր արժայա-
քել չի նշանակեր : Պէտք է նաեւ ազակցիլ ծնողին :
Պէտք է մեր ծնողին օգնենք իրենց աշխատութեան
մեջ , զանոնք սփոփենք հիւանդութեան ասեմ ,

իրենց օգնենք երբ ծերանան եւ ա՛լ չկրնան աշխատիլ : Պէտք է իրենց ծերութեան ասեմ սասարեմք անոնց՝ ինչպէս անոնք մեզի կ'օժանդակեն մեր տղայութեան ասեմ :

Ան տղան որ երախտագիտութեան այս քաղցր պարտք չի կատարեր, ապերախ անուցին արժանի է : Ապերախութեան չափ տղոյ ու եպերելի բան չի կայ . բայց մանաւանդ իր ծնողքին նկատմամբ ապերախ վարուիլը հումարիտ ամբարշտութիւն է : Օրէնքները այս տեսակ ապերախութիւն չեն հանդուրժեր եւ կը հարկադրեն որդին անուցանել իր ծնողքը՝ երբ ասումք ա՛լ չեն կրնար իրենք իրենց բաւել : Ամօք անոր որ դասարաններու կողմէ կը հարկադրուի այս նուիրական պարտք կատարելու : Ամօք եւ նախաշի՛նք ապերախ տղուն :

8. — ԱՐԹՆԱՄՏՈՒԹԻՒՆ

Մեծ պողոտային եղերքը, խոտի վրայ, փոքրիկ Աղաւնին կ'արածէ իր կովը : Դանդաղօրէն, ցոռկը ծռած՝ կարմրուկ կովը կը քալէ խոտ ուտելով, և Աղաւնին չուանը բռնած՝ անոր կը հետեւի :

Մայրն ըսած էր իրեն « կովը արածելով հանդերձ՝ ջանա՛ պղտիկ եղբօրդ գուլպան հիւսել » : Աղաւնին չի մոռնար այս պատուէրն ու գրպանէն գուլպան կը հանէ :

Բայց չուանը անհանգիստ կ'ընէ գինքը, ի՞նչ

ընէ , փոխանակ զայն ծառի մը կապելու , Աղաւ-
նին խոշոր հանգոյց մը կը շինէ և իր մէջքը կ'ան-
ցընէ . — Թէև մայրը պատուիրած էր իրեն այս ան-
խոհեմութիւնը չընել , բայց Աղաւնին կը մտածէ
թէ վտանգ չկայ քանի որ կովն այնքան ծանրա-
շարժ է :

Նոյն միջոցին ճամբէն կ'անցնի մսագործ Պետ-
րոսին սայլը , շուներ որ կը ցատքուտէ ու կը վազ-
վուտէ ձիուն բոլորտիքը , կը նշմարէ կովը և հա-
չելով վրան կը վազէ : Աղաւնին կը ցնցուի իս-
կոյն ու կ'իյնայ , կը պուռայ և կովը կը վազէ
խոտին վրայ քաշքշելով Աղաւնին , և օդին մէջ
ծածանելով ամէն անգամ որ եղջիւրները կը տըն-
կէր վազելով : Եթէ կովը սալարկուած ճամբուն
կողմը երթար , փոքրիկ Աղաւնին կորսուած էր :

Բայց Պետրոս այս ամէնքը տեսեր էր , կառ-
քէն կը ցատկէ , զմեղին կը հանէ , կովուն ետեւէն
կը վազէ , շուանը կը բռնէ , կը կտրէ : Աղաւնին
փրկուած է :

Երբ վտանգի մէջ կը տեսնէք ուրիշը , փոխա-
նակ պուռալու և վախնալու , պաղարիւն եղէ՛ք ,
մտածեցէ՛ք , ինչ որ պէտք է ընել և ըրէք :

Ճ. ՏՂԱՔ Ի՞ՆՉՊԷՍ ՕԳՆԵԼՈՒ ԵՆ ԻՐԵՆՅ ԾՆՈՂՔԻՆ

Բովանդ. — Ծնողին օգնել պարտ է : Հիւանդութեան
ասեմ զանոնք խնամելու է . ծերութեան ասեմ անոնց պէտքերը
հոգալու է : — Անոնց աշխատութեան օգնելու է :

Պէտք է մեր կարողութեան չափ օգնենք մեր
ծնողին . երախտագիտութիւնը այդ պարտքը կը դնէ

մեր վրայ : Երբ պէտք ունին մեզի , փութանք անոնց ետք երթալու : Մեր օժանդակութեան արժէքը կ'աւելնայ , երբ բարեյօժարութեամբ ու սրտանց կատարենք այդ պարտքը :

Եթէ մեր ծնողքը հիւանդ են ; չպիտի թերանանք գանոնք խնամելու : Պիտի յիշենք այն գիշերները զոր մեր անկողինին մօտ անցուցեր են՝ մեզ խնամելու համար մեր սղայութեան ասեմ : Մեր կրած յոգնութիւնը թեթեւ պիտի երեւի՝ բաղդասմամբ անոնց կրած յոգնութեան :

Եթէ ծերութեան պատճառով շիրման աշխատիլ , պարտինք հոգալ անոնց պէտքերը : Աւելի լաւ է որ մենք մեզ զրկենք , քան թէ ուզենք որ անոնք զրկուին իրենց պէտք եղած բաներէն :

Բայց , միայն հիւանդ կամ ծեր եղած ասեմնին չէ որ պէտք է խնամք եւ օգնութիւն հասցնենք անոնց : Երբ որ ուժերնիս ներք , պարտինք անոնց աշխատանքին մասնակցիլ : Կա՞յ աւելի շնորհալի բան մը , քան տեսնել գործաւորի մը սղան որ իր հօրը հետ կ'աշխատի գործանոցին մէջ , կամ տեսնել փոքրիկ գեղացին որ կ'աւաջնորդէ եզներուն , մինչդեռ իր հայրը հերկ կ'ընէ , սպասելով որ օր մ'ալ ինք կարենայ վարել արօրը : Չպիտի կրնանք գտնել աւելի զմայլելի բան մը քան թէ իր մօտ տեսնանք աշխատութեանց մասնակցող աղջիկ մը , որ կ'աւել տունը , ներմակեղեններն ու հագուստները կը կարկտէ , ի հարկին կը պատրաստէ հաշր՝ որպէս զի ծնողքը գ ան ուտեն , կամ որպէս զի անոնց ուտելիքը տանի դաշտը կամ գործատունը : Այս բաղքը աշխատակցութիւնը ու բարեյօժարութիւնը երջանիկ ու բարեյաջող կ'ընծայեն ընտանիքը :

9. — ԲԱՐԵԳՈՐԾՈՒԹԻՒՆ

Հայր Յակոբոս ծեր ու տկար է . գեղին մէկ անկիւնը կիսափուլ խրճիթի մը մէջ միայնակ կ'ապրի : Յնցոտիներ հագած , մախաղը ուսը նետած , կը շրջի դռնէ դուռ՝ մուրալով :

Ստեփան անուն հարուստ ազարապանի մը տունը կը հասնի . սրահը կը մտնէ , կը բարեւէ եւ կը սպասէ . « Է՛հ , դուն ե՞ս . կ'ըսէ ազարակապանին կինը , նեղսիրտ մարդու մը ձայնով : » Եւ տիկինը կ'երթայ , կու գայ՝ զբաղած երեւոյթով կահերը շտկելով եւ յանդիմանելով սպասուհին , առանց ուշ դարձնելու ծերունիին : Հայր Յակոբոս դրան քովիկը կեցած , գլխարկը ձեռքը՝ ամօթահար՝ չի գիտեր թէ ի՛նչ ընէ , երթա՞յ թէ մնայ : Վերջապէս Տիկինը շերտ մը հաց կը կտրէ : « Ա՛ռ սա հացը , դնա՛ բանդ : » կ'ըսէ : Խեղճ ծերուկը կը հասկնայ որ դինքը վաճառելու համար ողորմութիւն կու տան : Շնորհակալութիւններ կը մրմնջէ , եւ սիրտը կոտորած կը հեռանայ : Երկու օր ուտելու կը բաւէ , տրուած հացը մեծկակ պատառ մ'է :

Բայց այն հացը որ առանց անուշ խօսքի կը տրուի , դառն է :

Հայր Յակոբ Մարկոսի տունը կու գայ , խեղճուկ տուն . — հայրը գործաւոր է , տղաքը բազմաթիւ են : Բայց այս դուռն է զոր խեղճ մուրացիկը ամէնէն նախամեծար կը համարի : « Բարի լոյս , Հա՛յր Յակոբ , ըսաւ տանտիկինը , եկուր կրակին քովը նստէ , աս առտու օդը զով

է : » Մերուկը կը տաքնայ ու կը հանգչի , Տան-
տիկինը՝ աշխատելով հանդերձ՝ խօսքին կապը
ձեռք կ'առնէ , ծերունին իր դժբախտութիւնները
կը պատմէ , և կը մխիթարուի՝ զգալով որ իր վրայ
կը գլխան : Ողորմութեանց լաւագոյնը գութն է :
Մերունին ոտք կ'ելլէ , մեկնելու կը պատրաս-
տուի : « Հա՛յր Յակոբ , երէկ տղոց համար բա-
ղարջ շինեցի , ահաւանիկ քու բաժինդ , քեզի
համար պահած էի : Կեցի՛ր , թուղթը փաթթեմ :
— Շատ շնորհակալ եմ , տիկին , ցտեսութիւն , տի-
կին , — Ցտեսութիւն , Հա՛յր Յակոբ : » — Մերունին
կը մեկնի խնդումներս : Բաղարջին կտորը խոչոր
չէ , բայց իրեն կ'երեւայ որ պայուսակին մէջ անկէ
լաւագոյն բան չկայ : Նոյն իրիկունը դայն ուտե-
լով՝ պիտի մտածէ թէ կեանքը տաժանելի է , սա-
կայն աշխարհի մէջ բարեսիրտ անձեր ալ կան :

9. ԵՂԲԱՅՐՆԵՐՈՒ ԵՒ ՔՈՅՐԵՐՈՒ ՓՈՒԱԴԱՐՁ Պ Ա Ր Տ Ք Ե Ր

Բովանդ . — Եղբայրական սերը անբաժան է որդիական
սերէն : Օգնութիւն եւ պաշտպանութիւն կը պարտին մեծերը
փոքերուն : Բարի օրինակ սալու պարսականութիւնը :

Եղբայրներ ու քոյրեր զիրար սիրելու են , ինչ-
պէս որ ծնողները կը սիրեն : Հօր մը եւ մօր մը
համար չի կայ աւելի դժուար բան մը քան իրենց
զաւակներուն մէջ բաժանում եւ թեւամութիւն
տեսնել : Քանի որ միեւնոյն անունը կը կրենք եւ

միեւնոյն յարկին սակ մեծցած ենք, փոխադարձ սերը քաղցր պարսականութիւն մ'է :

Այս սերը իբարու օգնելով արսայայտելու է : Մեծերը պէտք է օգնեն փոքրերուն , զանոնք պահպանեն պաշտպանեն . անդրանիկ զաւակները իրենց փոքրիկ եղբայրներուն ու քոյրերուն հայր ու մայր կը սեպուին : Եթէ ծնողքը մեռնին , անդրանիկը անոնց տղը կ'անցնի :

Բայց մանաւանդ եղբայրներ ու քոյրեր պարտին իբարու բարի օրինակ ըլլալ : Փոքրիկները բնականաբար կ'ուզեն նմանիլ մեծերուն եւ անոնց ըրածեն օգտուիլ : Անոնց համար ի՛նչ տխուր դաս մը կ'ըլլայ , եթէ մեծ եղբայրը դպրոցէն բացակայի , եթէ անհնազանդ գտնուի , սուտ խօսի , խեղ ու չար ըլլայ :

10. — Բ Ա Ր Ե Կ Ա Մ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Նախնի դարերու մէջ երկու Սիկիլիայի , Իամոն և Պիւթիաս , ընծայած են օրինակ՝ ճշմարիտ և կատարեալ բարեկամութեան : Դիոնեսիոս , Սիրակուսայի իշխանը , սլարդ ամբաստանութեամբ մահուան դատապարտած էր Պիւթիասը : Սախնդրեց որ թոյլ տրուի իրեն՝ երթալ կարգադրել ինչ ինչ գործեր , մերձակայ քաղաքին մէջ : Ստատացաւ ներկայանալ որոշեալ օրը : Իամոն երաջխաւորեց այս խոստումն իր անձը վտանգելով . և Պիւթիաս մեկնեցաւ :

Սակայն Պիւթիասի գործերը կ'երկարաձրգ-
ուէին : Մահուան սահմանեալ օրն եկաւ հասաւ :
Ժողովուրդը կը խռնի . ամէն ոք կը պախարակէ
Պիւթիասը , ամէն ոք կ'ողբայ անմեղ Դամոնը որ
հանդարտիկ կը դիմէ մահուան . անիկա վստահ էր
թէ իր բարեկամը պիտի դար , անիկա երջանիկ պի-
տի ըլլար , սակայն , եթէ չդար Պիւթիաս : Ահաւոր
վայրկեանն արդէն կը մօտենար , և ահա հազա-
րաւոր աղմկակից ձայներ ծանուցին Պիւթիասին
գալուստը : Կը վազէ , կը թռի դատապարտու-
թեան վայրը , կը տեսնէ լախտը կախուած իր բա-
րեկամին գլխուն վրայ , և կը դրկեն զիրար ու
արտասուելով՝ մէկը միւսին տեղ մեռնիլ կ'ուզէ :
Հանդիսականները կը փղձկին , կ'արտասուեն :

Իշխանը՝ ինքն ալ կը խոյանայ գահէն վար և
կը խնդրէ անոնցմէ՝ զինքն ալ մասնակից ընել
այնքան գեղեցիկ և անձնուէր բարեկամութեան :

10. ԾԱՌԱՆԵՐՈՒ ՆԿԱՏՄԱՄԲ ՄԵՐ ՊԱՐՏԲԵՐԸ

Բռնակ . — Ծառաները բնսանիին օժանդակներն են :
Անոնց արժանապատուութիւնը յարգենք : Բարուքիւն եւ ար-
գարուքիւն :

Ծնողներէ ու զաւակներէ զաս , բնսանիք
կ'ուներայ նաեւ օժանդակներ կամ ծառաներ : Այս
անունը կ'առնեն անոնք որ մեր մօտ կ'ապրին եւ
մեզի համար կ'աշխատին վարձով , ինչպէս են
գործաւորները , պատօճեանները , սպասաւորները :

Անոնք մեզի կ'ընեն ինչ որ մենք չենք կրնար կամ չենք ուզեր ընել : Իրենց ուժով կամ հարպիկութեամբ մեզի կ'օգնեն :

Պէտք չէ կարծենք թէ անոնց հասուցած կ'ըլլանք մեր պարտքը իրենց վարձք մը տալով : Անոնք մեր նմաններն են, եւ պէտք է ազատ թողունք որ իրենց կարծիքներն անկեղծօրէն յայտնեն եւ ազատօրէն դաւանին իրենց հաւատքը : Իրաւունք չունինք անոնց խիղճին վրայ բռնանալու :

Պարտական ենք, եւ մեր շահն ալ այնպէս կը պահանջէ, որ քաղաքավար ըլլանք անոնց հետ, բարութեամբ քաջալերենք, արդարութեամբ զնահաստենք իրենց աշխատութիւնը : Ընտանիք մը մեծ շահ ունի վստահելի եւ հաւատարիմ ծառաներով շրջապատուելու . այն աստեղ աշխատութիւնը սրտանց կը կատարուի, հետեւաբար լաւ ու արդիւնաւոր կ'ըլլայ : Բարի տիրոջ ծառան ալ բարի կ'ըլլայ :

II. — ԲԱՐԵԿՐԹՈՒԹԻՒՆ

Անոնք որ անկողմնակալ կերպով եւ ուղիղ դատողութեամբ նոր սերունդին վրայ կը նային, անոր ընտանեկան թերութեանց մին կը գտնեն, նաեւ բարեկրթութեան՝ այսինքն մարդու հետ պարտ ու պատշաճ կերպով վարուիլ գիտնալուն պակասութիւնը, որ անխնամ դատարարակութենէ առաջ կուգայ :

Եթէ բարեկրթութիւն, քաղաքավարութիւն

կամ մարդավարութիւն տիրեն մեր մէջ՝ սկսեալ մեծասան ոսկեձեղուն ապարանքէն, մինչեւ աղքատին հիւղակն՝ անշուշտ ինք որ մեր մէջ աւելի ընկերսիրութիւն և մարդասիրութիւն պիտի տեսնուի . և առանց այս երկու անհրաժեշտ առաքինութեանց՝ անկարելի է որ սիրուինք, առաջ երթանք, զարգանանք :

Բարեկրթութիւնն ալ, գիտութեանց պէս և գուցէ աւելի, մարդուս ամէն հասակին ու ամէն վիճակին հարկաւոր է : Ուրեմն կը յորդորենք զձեզ, սիրելի պատանիներ, հոգ տանիլ և կանուխէն ուսանիլ բարեկրթութեան պահանջած վարժունքը, և այդ գեղեցիկ ձիրքը վայելեցնելով ձեր անձին վրայ՝ սիրելի և հաճելի ըլլալ ամէնուն :

11 . Դ Պ Ր Ո Ց Ը

Բովանդ . — Դպրոցն ու ընսանիք : Դպրոցն ու ընկերութիւնը : Տգիտութեան դէմ պայքար :

Դպրոցը տեղ մ'է ուր կը գումարուին մանուկները (աշակերտ կամ դպրոցական) : Միասին դաս կ'առնեն վարժապետէն :

Դպրոցը ընսանիքին պատկերն է . դաստիարակը փոխանորդ կամ պատուիրակ է տղու մը հօրը, որ իր զակին կրթութեան եւ դաստիարակութեան աշխատելու ո՛չ ժամանակ եւ ոչ ալ բաւակրանալափ հմտութիւն ունի . դպրոցականները, որ իրարու ընկեր կը կոչուին, միեւնոյն ընսանիքին զակները կը համարուին :

Դպրոցը նաեւ պատկերն է մարդկային ընկերութեան . զոմքը կը հպատակին դպրոցական կանոններուն . ինչպէս քաղաքացիները կը հպատակին օրէնքին : Դպրոցին ալ , ընկերութեան ալ հիմքը աշխատութիւնն է , այսինքն յառաջդիմելու փափակ ու եռանդ : Այն որ հեղապահ աշակերտ մ'է , կանոնին կը համակերպի , եւ ժողովրդավար կ'աշխատի , ապագային պիտի ըլլայ օգտակար քաղաքացի մը՝ օրինապահ , աշխատասէր եւ խղճամիտ :

Վերջապէս , դպրոցը դարման մ'է Տգիտութեան դեմ , որ մարդուն ամենամեծ թշնամին է : Տգիտը կոյր է , եւ ինչ տարիքի մեջ ալ ըլլայ , միշտ զոմքը կը սեպուի , ուրիշին կամքին խաղալիկ կ'ըլլայ : Տգիտութեան առջեւը առնելու համար է որ մեր ծնողները մեզ դպրոց կը դրկեն ու այնքան զոհողութիւններ կ'ընեն : Անոր յաղթելու համար է որ մեր ուսուցիչները կ'աշխատին մեզի ուսում սորվեցրնելու :

12. — Գ Թ Ա Ս Ր Տ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Գիշեր է : Ծովեզերքը , Մարթա , ձկնորսին կինը , կրակարանին քով կ'աշխատի : Տղաքը կը քնանան : Դուրսը կը սուլէ փոթորիկը ահեղամըռունչ : Մարթա կը մտածէ իր ամուսինին որ ծովու վրայ է : Դուրս կ'ելլէ մտառանջ , խարակին վրայ բարձրանալ կ'ուզէ՝ դիտելու համար ծովը , մըրրկածուփ ծովը , որ կրնայ իրենց հայրերէն զրկել մահուկները :

Դրացի խրճիթի մը մէջ լոյս մը կը տեսնէ : Հոն, խեղճ այրի հիւանդ մը իր երկու զաւկըններուն հետ կը բնակի : Մարթա ներս կը մտնէ . այրին անկողնին վրայ է , բոլորովին տժգունած : Մեռած է : Անկողնին քով տղաքը կը քնանան . այն հասակին մէջ են որ չեն կրնար գիտնալ թէ մահն ի՞նչ է :

Մարթա իր սրտին ձայնը կը լսէ միայն , խեղճ մանուկները կ'առնէ , կը տանի քներնուն մէջ , զանոնք կը պառկեցնէ վարագոյրներով պատած անկողնին վրայ : Եւ մինչդեռ հողմը կը մռնչէ դուրսը , Մարթա կը խորհի . « Խեղճ ամուսինս ի՞նչ պիտի ըսէ արդեօք . մեզ ամէնքս սնուցանելու համար արդէն նեղութիւն կը կրէ » :

Ահա դուռը կը բացուի , ձկնորսը խխամած լաթերով : Ներս կը մտնէ . « Նորէն գէշ որս մը , Մարթա , » կ'ըսէ կնկանը :

Բայց կինը մտահոգութեան մէջ է , ըրածը խոստովանելու չի համարձակիր : « Դրացուհինիս մեռաւ , կ'ըսէ երկչոտութեամբ , տղաքը ի՞նչ պիտի ըլլան . — Խեղճ պզտիկներ , կ'ըսէ ձկնորսը : » Յետոյ , կամացուկ մը, իբրեւ թէ մերժուելու երկիւղով : « — Կնիկ , կ'ըսէ , չորս տղայ ունինք սնուցանելու , բայց երկուք ալ աւելի ըլլայ՝ ի՞նչ միաս ունի , կրնանք քիչ մ'ալ խնայողութեամբ ապրիլ : Կ'ուզե՞ս , Մարթա , աս տղաքն ալ առնե՞նք , ի՞նչ կ'ըսես . » Այն ատեն Մարթա ոտքի ելաւ , աչքերը արցունքով լի , մեծ անկողնին վարագոյրները քաշեց . « Ահա՛ , հոս են , ըսաւ : »

12. ԴՊՐՈՑԱԿԱՆԻՆ ՊԱՐՏՔԵՐԸ

Բովանդ. — — Դպրոցականին պարտերը . յարատեւութիւն եւ աշխատասիրութիւն . դաստիարակին նկատմամբ անոր պարտերը : — Յարգանք , հնազանդութիւն , երախտագիտութիւն : — Դպրոցէն ելլելէ վերջ դաստիարակին հետ ունենալիք յարաբերութիւնը :

Ուսանողին առաջին պարտն է յարատեւութեամբ դպրոց յանախել : Ան որ դպրոցէն կը բացակայի , իր անձին թշնամին է , վասնզի ինքզինքը կը զրկէ դաստիարակութեան բարիքէն , ինչ որ , հազէն ու սնունդէն ետք , մարդուն անհրաժեշտ պէտքն է : Բայց յարատեւութիւնը ա՛յն ատեն արդիւնաւոր կ'ըլլայ երբ ջանասիրութեան հետ միանայ : Բաւական չէ մարմնով ներկայ գտնուիլ , պէտք է նաեւ ուշադրութեամբ մտիկ ընել վարժապետին տուած դասերը , եւ անոր տուած պարտականութիւնները խղճի մտով կատարել :

Դաստիարակը մեր ծնողքին տեղը կը բռնէ . ուրեմն յարգանք եւ հնազանդութիւն կը պարտինք անոր : Երախտագիտ ալ ըլլալու ենք անոր՝ մեզի տուած խնամքներուն եւ մեր օգտին համար կրած ներդրութեան փոխարէն : Մտածենք մեկ մը թէ ո՛րքան դժուարութիւն կը կրէ՝ մեզի կարգալ - գրել սորվեցնելու համար , եւ այն ատեն շատ դիւրաւ երախտագիտ պիտի ըլլանք : Ա՛ն ալ , մեր ծնողքին պէս , միայն մեր օգտին համար այսպէս կամ այնպէս վարուելու հրաման կուտայ , մեզ մարդ ընել կ'ուզէ , լաւ բաղաձայն ընել կը ջանայ : Փութկո-

սուքեամբ հնազանդինք անոր, միշտ հլու եւ քա-
ղաքավար ըլլանք :

Երբ դպրոցէն ելլենք, մեր դաստիարակը մոռ-
նալու չենք: Միշտ երախտագէտ ըլլանք մեր մտա-
ւոր զարգացումին եւ դաստիարակութեան համար
սուած խնամքին փոխարէն: Անոր հետ շարունակ
յարաբերութիւն սածենք. մեր յաջողութիւններով
անոր պատիւ բերենք. կարելի եղածին չափ, ա-
նոր հետ տեսակցինք, անկէ խորհուրդ ու խրատ
առնենք :

13. — ԳՈՐԾՈՒՆԷՈՒԹԻՒՆ

(Հին պատմութիւն մը)

Չաւէն պզտիկ տղայ մ'էր. գանգուր դե-
ղին մազերով եւ անուշ դէմքով: Հինգ տարեկան
էր երբոր դպրոց երթալ սկսաւ եւ հոն ամենէն
յառաջադէմը եղաւ: Չաւէնի ընկերները կը նա-
խանձէին իրեն եւ շատ անգամ խորհուրդ ըրած
էին՝ որ ծեծեն զանիկա: Բայց Չաւէն իր բարի-
վարքովը ամէնուն յաղթած էր: Գիշեր ցորեկ կը
կարդար իր պզտիկ Բերականը: Սակայն որոշ-
ուած ժամեր, կրցածին չափ կը խաղար, կը վա-
զէր եւ քրտնած ետ կը դառնար: Վարժապետը
անոր համար կ'ըսէր թէ շատ մեծ մարդ պիտի ըլ-
լար. բայց Չաւէն բնաւ չէր հպարտանար: Չաւէնի
ծնողքը աղքատ էին, ասոր համար, խեղճը ստիպ-
ուեցաւ դպրոցը թողուլ առանց ընթացքը աւար-

տելու : Դպրոցէն ելած ատեն , իր ընկերներուն մնաս բարով ըսաւ և աչքը արցունքով լեցուած՝ վարժապետին ձեռքն համբուրեց :

Տասը տարեկան էր Չաւէն , երբոր ճարտարապետի մը քով աշակերտութեան գնաց : Ծնողքը հիւանդացան և խեղճ տղան ստիպուեցաւ չարաչար աշխատիլ իր ծնողքին ապրուստն հայթայթելու համար : Առանց վհատելու կ'աշխատէր « պըղտիկ վարպետը »՝ ինչպէս կը կոչէին ղինքը բոլոր միւս բանւորները : Եւ կամաց կամաց առաջ կ'երթար : Երբոր մեծցաւ ինքը , « վարպետէն աւելի վարպետ է » կըսէին :

Ան ատենի թագաւորը լսելով այս խօսքը՝ կանչեց վարպետն ու աշկերտը և հրաման ըրաւ որ անոնք երկու քարէ մեծ սենեակներ շինեն : Լաւագոյնը որի'նը որ ըլլար , ան պիտի վաստկէր մրցանակը : Մէկ ամիս ալ ժամանակ տուաւ :

Չաւէն կ'աշխատէր կանոնաւոր կերպով , բայց վարպետը շատ հոգ չէր ընել : Վերջապէս մէկ ամիսը չըրացած՝ Չաւէնի շէնքը աւարտած էր , բայց վարպետինը հազիւ հիմէն կանգունն մը բարձրացած : Ուստի վարպետը քիչ օրէն ստիպուեցաւ խառն ի խուռն և անճաշակ շէնք մը շինել : Ժամանակն եկաւ և Չաւէն գործունէութեամբը առաւ մրցանակը :

* * *

Հիմա շատ տարիներ անցած են : Չաւէնի կառուցած շէնքը դեռ անտառին ծառերէն բարձր՝ կ'արհամարհէ ամէն բան : Մարդիկ խոտերու մէջ հազիւ կը նշմարեն վարպետին շինած շէնքին փրշրուած , քայքայուած քարերը :

13. ԴՊՐՈՑԷՆ ԵԼԼԵԼԷ ԵՏՔՆ ԱԼ ՊԷՏՔ Է ՈՒՍԱՆԵԼ

Բովանդ. — Բոլոր կեանքիդ մեջ շարունակելու ես ուսանիլ : Ընթերցանութեան կարեւորութիւնը : — Դպրոցական մասեճնադարաններ : Լուրջ ու կրթիչ խօսակցութիւններ :

Դպրոցէն ելլելէ ետք, մեր կրթութիւնն աւարտած համարելու չենք, բուն կրթութիւնը այն ասեցնէն կը սկսի, վասն զի դպրոցին մեջ միայն նախափորձ մ'ըրած կը սեպուիք :

Պէտք է ուրեմն մեր ուսումը շարունակենք, կատարելագործուիք : Դպրոցը կու տայ նախնական ծանօթութիւնները . զանոնք ամբողջացնել մեզի կ'իյնայ : Դաստիարակը մեզի ցոյց կու տայ լաւ համբան . մենք ալ պարտաւոր ենք նոյն ուղղութիւնով ընթանալ :

Մեր ուսումը շարունակելու լաւագոյն միջոցն է ընթերցանութիւնը : Անով կը հանչեանք մեր նրամաններուն գեղեցիկ խորհուրդները, որոնք լոյս ու կորով կու տան մեր գաղափարներուն : Ռբան խեղացի եւ իմասուն վարուած կ'ըլլանք, եթէ խորհրդածելով կարդանք օրը գո՛նէ մէկ ժամ : Երբ կարդալու փափաք ունիք, լաւ գիրքեր գտնելու դժուարութիւն չպիտի փաշտենք : Անուշտ դպրոցը Մասեճնադարան մ'ունի, եւ եթէ չունի, հետամուտ ըլլալու էք որ հաստատուի՝ թէ՛ ձեր եւ թէ՛ ուրիշներուն օգտին համար : Բարեկամներէ ալ գիրք փոխանանել ամօք չէ . միայն, խնամով ու մաքուր պահելու է եւ կարդալէ վերջ տիրոջը յանձնելու է :

Ընթերցման շափ օգտակար է լուրջ ու կրթիչ

խօսակցութիւններ՝ հմուտ եւ ուսեալ անձերու հետ
որոնք լա՛ւ խրատներ կու տան , խորհրդածելու կը
վարժեցնեն : Ընթերցումն ու այս տեսակ խօսակ-
ցութիւնները մեր տրամադրութեան տակ գտնուող
միջոցներն են . օգտուինք այս միջոցներէն՝ մեր կա-
տարելագործումին համար :

14. ԵՂԲԱՅՐՍԻՐՈՒԹԻՒՆ

Քրիստոսի 1585 թուականին, Հնդկաստան մեկ-
նող հաւ մը ալեկոծութեան հանդիպելով՝ խրե-
ցաւ ցամաքի մը վրայ :

Նաւարեկեալները խորտակուած հաւունք բեկոր-
ներէն հաւակ մը շինեցին եւ անով սկսան շարու-
հակել իրենց ուղեւորութիւնը :

Նաւուղիդը , տեսնելով որ հաւակը շատ բեռ-
հաւորուած էր , յայտնեց թէ պիտի ընկղմին եթէ
տասներկու հոգի ծովը չձգուին : Վիճակ ձգեցին
և որոշուեցաւ որ տասներկու անձեր ծովը ձրգ-
ուին : Ասոնց մէջ կար երիտասարդ մը որ հաւա-
կին մէջ ունէր կրտսեր եղբայր մը : Սա նաւուղի-
դին ոտքը կ'իյնայ եւ թախանձանքով կ'աղաչէ որ
դինք եղբօրը տեղ ծովը նետեն :

« Եղբայրս ինձմէ աւելի քաջ է, հայրս ու մայրս
ա՛ն կը պահէ . եթէ ինք կորսուի , ծնողքս ալ
թշուառութեամբ պիտի մեռնին . կ'աղաչեմ, փրո-
կեցէ՛ք եղբօրս կեանքը որով փրկած կ'ըլլաք ծը-
նողքս . դի՛ս նետեցէ՛ք , զիս որ չ'եմ կարող ա-
հոնց օղնել » :

Նաւուզիդն հնազանդեցաւ և կրտսերը հետեւ
տուաւ ծով : Երիտասարդը իբր վեց ժամ լողա-
լով հետեւեցաւ նաւուն եւ վերջապէս անոր հա-
տաւ : Չինքն սպաննել կրտսեանային եթէ փորձէ
հաւ մտնել : Ան կը մտենայ : Կ'ուզեն իրեն զար-
նել թուրով մը , թուրը կը բռնէ և թող չիտար
մինչև որ կը յաջողի մէջը մտնել : Իր յարատե-
ւութիւնը ամենուն սիրտը կը շարժէ և թոյլ կու-
տան որ մտնէ նաւուն մէջ :

Այսպէսով , այդ եղբայրասէր տղան կը յաջողի
փրկել իր կեանքն ալ , եղբօրը կեանքն ալ :

14. Ի՞ՆՉ ՊԱՐՏՔԵՐ ՈՒՆԻՆՔ ՄԵՐ ԸՆԿԵՐՆԵՐՈՒՆ

Բովանդ. — Դպրոցը ընտանիք մ'է : — Կարելո՞ւ է բարե-
մասխան՞ ըլլալ : — Ի՞նչ տեղ բաներ են շար նախանձն ու կեղ-
ծաւորութիւնը :

Դպրոցին մեջ միմակ չենք : Ճիշտ ընտանիքի
նման է ան , եւ անոր հայրն է դաստիարակը :

Մեր ընկերները , որոնք ուսման եւ խաղի մեջ
մեզի հետ են , գրեթէ մեր եղբայրներն են : Եղբօ՛ր
պէս վարուինք անոնց հետ՝ համակրութեամբ , սի-
րով , վստահութեամբ : Մեծերը փոքրերուն աջակից
ու պաշտպան ըլլալու են : Մանաւանդ իրարու
բարի օրինակ տալու հոգ տանին :

Բարի նախանձը լա՛ւ յատկութիւն մ'է . աշխա-
տութեան կը գրգռէ եւ յաջողութեան կ'առաջ-

նորդէ . բայց անիկա կրնայ փոխուիլ շար նախանձի՝ որ եպերելի թերութիւն մ'է : Եթէ ընկեր մը մեզմէ լաւ գործէ , նախանձելու չենք : Չանանք անոր չափ կամ անկէ աղէկ ընելու . ա'ս է բարի նախանձը :

Կայ ուրիշ թերութիւն մ'ալ որմէ խոյս տալու է՝ իբրեւ վտանգաւոր հիւանդութիւն . — Կեղծաւորութիւնն է ան : Պէտք է անկեղծ, համարձակ ու վեհոգի ըլլալ : Եթէ ընկերդ սխալ մ'ըբաւ՝ զայն մասնելու չես : Մասնութիւնը ամօթալի բան է . կեղծաւորներուն ու նենգամիտներուն յատուկ է այդ վարմունքը : Բայց եթէ ընկեր մը սպառնալիք կը կրէ թէ պիտի պատժուի՝ ո՛չ թէ իր՝ այլ մեր գործած յանցանքին համար , թող չսանք որ պատժուի . համարձակօրէն ըսենք « Յանցաւորը ես եմ : » Ամեն մարդ պէտք է իր գործերուն պատասխանատու հանչցուի եւ իր արժանիքին համեմատ դիրք ունենայ :

15. Ե Ր Ա Խ Տ Ա Գ Ի Տ Ո Ի Թ Ի Ի Ն

Ա. — Ա Ռ Ի Ի Ծ Ը

Գերի մը որ իր տիրոջը տունէն փախած էր , նորէն բռնուելով՝ մահուան դատապարտուեցաւ : Կրկէսի մը մէջ իրեն դէմ հանեցին ահաւոր ու վայրագ առիւծ մը՝ որպէս զի իրարու հետ կռուին : Հաղարաւոր հանդիսատեսներ եկած էին դիտելու այս ահարկու տեսարանը :

Առիւծը՝ իր զոհը տեսնելուն պէս, նախ անոր վրայ յարձակեցաւ կատաղի կերպով, յետոյ, յանկարծ, կանգ առաւ, սկսաւ ուրախութեան նշաններ ցոյց տալ՝ իր պոչը խաղցրնելով. քաղցրութեամբ մօտեցաւ խեղճ գերիին, անոր ձեռքը վիզեց եւ անոր շուրջը կը դառնար զուարթ ոստումներով : Ամէն մարդ ապշաւթեամբ կը դիտէր այս անակնկալ տեսարանը և բացատրութիւն կ'ուզէր այս հրաշալի իրողութեան վրայ :

Այն ատեն գերին խօսեցաւ այսպէս . « Տիրոջ ատեն խոյս տուած օրս, անտառին մէջ քարայր մը գտնելով՝ հոն պահուրտեցայ : Հաղիւ քարայրը ապաստանած էի, այս առիւծը ներս մտաւ, եւ ինծի մօտեցաւ ողբագին ու աղեխարշ ճիչեր արձակելով և իր թաթը ինծի ցոյց տալով : Տեսայ որ թաթին մէջ խոշոր փուշ մը մխուած էր, զոր խկոյն քաշեցի հանեցի և վէրքը դարմանեցի . քիչ ատենէն աղէկցաւ : Նոյն օրէն սկսեալ, առիւծը որսի միա կը բերէր որ ուտեմ և իր հետ բարեկամի պէս ապրեցանք նոյն քարայրին մէջ : Վերջին անգամ երբ ձերբակալուեցայ, իրարմէ բաժնուեցանք : Այսօր ահա, այս բարի կենդանին զիս ճանչնալով՝ կ'ուրախանայ զիս գտնելուն համար : »

Ժողովուրդը, տեսնելով որ վայրագ գազան մը այնքան երախտագիտութիւն կը յայտնէ, միաձայնութեամբ աղաղակեց. « Թող ապրին գթասիրտ մարդն ու երախտագէտ առիւծը : »

Գերին ազատ արձակուեցաւ՝ ամէնուն կողմէ շնորհաւորութիւններ ու ընծաներ ընդունելով : Երբ կրկէսէն դուրս կ'ելլէր, առիւծն ալ իրեն հետեւեցաւ շունի մը պէս : Անկէ ետքը, միշտ անոր քով մնաց և անոր կ'ընկերանար ամէն տեղ՝ առանց մէկուն վնաս մ'ընելու :

15. Ծ Ն Ն Դ Ա Վ Ա Յ Ր

Բովանդ. — Մեր ամենուս ծնած սեղը մեզի սիրելի է . Օսմանեան երկիրն է մեր ծննդավայրը , ուր կ'ապրին շատ մը ազգեր : Անոնց հայրն է Վեհապետը : Անոնք խաղաղութեան մէջ կ'ապրին իրենց աշխատութեամբ եւ կը սիրեն մայր-երկիրը որ գիրենք կը սնուցանէ :

Ծննդավայր է այն տեղն ուր ծնած ու ապրած են մեր նախորդները : Հոն ծնած ենք մենք ալ ու կ'ապրինք մեր ծանօթներուն , ազգակիցներուն եւ ուրիշ ազգէ քաղաքացիներու հետ , որոնք կը կոչուին մեր համաշիրակները կամ հայրենակիցները : Այդ տեղը կամ հողը մեզի համար սիրելի է : Հոն ապրող բոլոր ընտանիքներն ու ցեղերը միեւնոյն օրէնքով կը կառավարուին :

Օսմանեան երկիրն է մեր ծննդավայրը , հոն ապրող ամեն ազգեր կը կոչուին Օսմանցի . ինչպէս՝ Թուրք , Հայ , Յոյն եւն : Ասոնք ամենքը մեծ՝ շատ մեծ ընտանիք մը կը համարուին , որոնց հայրն ու պաշտպանն է երկրին Վեհապետը , մեր սիրելի Կայսրը : Բոլոր այս ազգերն ու ժողովուրդները միասին կ'ապրին , միեւնոյն հանոյքներն ու սնուքիւնները կը կրեն : Անոնք իրենց առուեսուրն ու զբաղումը ունին , զոր երկրին օրէնքներուն համեմատ կատարելով՝ իրենց ապրուստը կը հոգան : Երկրագործութիւնն ու վանառականութիւնը կը ծաղկեցընեն եւ այս կերպով ալ կապուած են մայր-երկրին որ գիրենք կը սնուցանէ :

Միեւնոյն ծննդավայրի մէջ ապրողները կ'ըսուին հայրենակից , երկրակից , ցեղակից , ազգակից , քաղաքակից , դրկից եւն :

16. ԵՐԱԽՏԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

Բ. — ԴԱԳԱՂԻ ՎՐԱՅ ՇՈՒՇԱՆ ՄԸ

Հռովմայեցի գերիին և առիւծին պատմութեան նմաններ անպակաս են մարդոց իրարու հետ ունեցած յարաբերութեան մէջ: Երախտագիտութիւնը ազնիւ զգացում մ'է, որ երբեք զմարդ տղմուտ իրականութեանց մէջ իյնալ չի թողուր: Հինգ տարեկան Հենրիկոսը անգամ մը ընկերներուն հետ մէկտեղ գետափը գնաց խաղալու համար: Զիւնը բոլոր մերկ ծառերը պատած եւ գետափը սաստիկ ցուրտէն սառած էր: Տղաքը հարուածներ տալով ծառերուն վրայի ձիւները կը թօթափէին: Հենրիկոս ալ գետին մօտիկ իր ուժը հասնելու չափ բարակ ճիւղ մը տեսաւ և վազեց զանիկա թոթուելու համար: Յանկարծ շրախ . . . ձայն մը լսուեցաւ և տղաքները սոսկումով տեսան թէ սառը ձեռքեցաւ և Հենրիկոս պզտիկ, մռնչող գետակին ջուրերուն մէջ ընկղմեցաւ: Հենրիկոսի ծառ կարծածը բարակ եղէգ մըն էր, զոր աչնան մեծ հոսանքները մօտակայ անտառակէն բերեր էին: Բոլոր տղաքը սոսկման սաստկութենէն բան մ'ընել չհամարձակեցան: Մինակ իրենց մէջ ամենէն մեծը՝ Սամուէլ անուն կապոյտ աչքերով տղայ մը՝ որ քիչ մը լողալ գիտէր՝ անմիջապէս գետը նետուեցաւ և սկսաւ արագօրէն լողալ դէպ ի խեղճ Հենրիկոսը զոր ալիքներ առած կը տանէին: Այն ցուրտ ջուրին մէջ իր ձեռքերը կարկամիլ

սկսան , հանդերձները թրջուելուն՝ ալ չէր կըր-
նար առաջ երթալ :

Վերջապէս կրցաւ Հենրիկոսի մէկ թեւէն բռն-
նել և սկսաւ արագութեամբ դէպ ի եղերքը լո-
ղալ : Հոսանքը չէր թողուր որ եղերքին մօտենար :

« Սա եղերքի սառերը կոտրեցէք , սլուաց միւս
ընկերներուն՝ որոնք իրենց պզտիկ ձեռներովը ան-
միջապէս սկսան քարեր նետել և սառերը փրցու-
նել : Վերջապէս հասաւ եղերքը : Հենրիկոս նուա-
ղած էր և բոլոր տղաքը կը խորհէին թէ մեռած
էր : Սամուէլ ալ ցուրտէն կասկապուտ եղած կը
դողար : Այդ ատեն գիւղէն օգնութեան հասնողնե-
րը երկուքն ալ առին տարին տուն : Երկարատեւ
անյոյս հիւանդութիւն մը քաշեցին երկուքն ալ :

Օր մը գիւղին երէցը՝ որ բարի ծերուկ մըն էր .
հարցուց Սամուէլի թէ ինչո՞ւ Հենրիկոսի համար
իր կեանքը վտանգի մէջ դրեր էր : « Բանզի , ըսաւ
ան հեծկլտալով՝ անոր մայրը իմ մօրս դադաղին
վրայ շուշան մը դրաւ . . . : »

16. Կ Ր Օ Ն Ք

Բովանդ. — Ի՞նչ է կրօնք : — Կրօնքի յայտարար արժա-
քին նշաններ : — Կրօնքին ծագումը : Հիւնր : Զանազան ձեւեր :

Մարդու արտիւն մեջ բնածին զգացում մը կայ ,
որով իրմէ վեր՝ գերագոյն էակ մը կը փնտռէ միշտ ,
որպէս զի սիրէ ու պաշտէ զայն : Աս ներքին զգա-
ցումը կրօնք կ'ըսուի : Բայց զգալը բաւ չէ . պէտք

է նաեւ արտաքին նշաններով այս պատշուսը յայտնել : Այն արարողութիւնները՝ ինչպէս աղօթք , խունկ , պտուղ , ողջակէզ , զոհ , պատարագ , տօն , հանդես՝ որոնցմով մարդ իր սերն ու երախտագիտութիւնը կը նուիրէ Աստուծոյ եւ կը փառաբանէ զԱյն, *պաշտամունք* կը կոչուին :

Կրօնքը մարդկային ընկերութեան հետ սկսած է եւ միտք անոր բարոյական կապն ու խարխիսն եղած է : Աշխարհիս երեսը չէ գտնուած առանց կրօնի ժողովուրդ մը, բայց որովհետեւ բոլոր մարդիկ նոյն կերպով չեն ըմբռներ զԱստուած, տեսակ տեսակ կրօններ եղան : Ամէն ժողովուրդ իր երկրին հանգամանքին ու իր բարքին ու խելքին համեմատ կազմեց իր դաւանութիւնը : Միայն թէ ամենուն հիմնական սկզբունքը նոյնն է : Ամէ՛նքն ալ, ի՛նչ կոտէ կամ խորհրդաւոր՝ ստորին կամ վսեմ ձեւով երեւին , դարձեալ կ'ընդունին թէ աշխարհս արարիչ մ'ունի , թէ մարդ՝ սկար ու ողորմելի արարած մ'ըլլալուն՝ գերագոյն էակի մը պատշապանութեան կարօտ է . թէ կայ նախախնամութիւն մը որ կը հսկէ տեղերքին վրայ :

Ի սկզբան , Արեւելի ժողովուրդները Աստուծոյ զուտ գաղափարը մոռնալով՝ սկսան Արարիչին տեղ պատել արարածները եւ իրենց դաւանութեան ձեւին համեմատ կոչուեցան *քնապաշտ* , այսինքն աստղերն ու երկիրը պատշող . *կռապաշտ*՝ օդ , ջուր , հուր , լոյս , ջերմութիւն , հով պատշող . *դիցապաշտ*՝ այսինքն մարդկային ձիրքն ու կիրքը , իմաստութիւն , բազմութիւն , գեղեցկութիւն , ասելութիւն , նախանձ եւ կամ մարդիկը , կենդանիները , բոյսերը պատշող :

17. ԶՈՒԱՐԹՈՒԹԻՒՆ

ՍԿԻԼՈՆ ՈՒ ԸՆԶԱՌԻՒԾԸ

Սկիւռ մը ծառին վրայէն ինկաւ ընծառիւծի մը թաթերուն մէջ տեղ : Ընծառիւծը տեսնելով որ խեղճ անասնիկը վախէն կը դողդղայ, գթաց անոր և ըսաւ . « Կեանքդ կը շնորհեմ, բայց պայման մ'ունիմ . ըսէ՛, տեսնեմ, ինչո՞ւ այդքան զուարթ ես դուն, մինչ ես տրտում՝ տխուր եմ միշտ : — Զեր կամքին հնազանդելու պատրաստ եմ, ըսաւ Սկիւռը, բայց նախ ներեցէք որ սա ծառին գագաթն ելլեմ : — Մագիլներէս կը վախնամ, յարեց Ընծառիւծը, լա՛ւ, գնա՛, ելի՛ր : » Սկիւռը ճարտարօրէն մագլցեցաւ ծառն ի վեր : « Տեղաւորուեցա՛ր : — Այո՛ : — Խօսէ՛ ուրեմն : — Զուարթ եմ, վասն զի մարդու գէշութիւն չեմ ըներ : Ծառերուն վրայ պտտած ատենս, թռչունները կ'ըսեն իրարու . Մեր բարեկամ Սկիւռն է :

Այս խօսքը կ'ուրախացնէ զիս, վասն զի կը զգամ թէ կը սիրուիմ : Սակայն դուք, Տէր իմ, կենդանիներ կը հալածէք, կըսպաննէք և կ'ուտէք : Զեզմէ կը վախնան ու կը փախչին : Իուք տրտում էք, վասն զի կը զգաք թէ ատելի էք : Զարե՛րը բնաւ երջանիկ չեն : »

17. Օ Ր Է Ն Ք

Բովանդ. — Պարսք եւ իրաւունք : Այլ եւ այլ օրէնքներ :

Մարդս պարսքեր ունի Ասուծոյ նկատմամբ , իր անձին , բնականիքն եւ նմաններուն նկատմամբ : Ան իրաւունք ունի իր անձը , ստացուածքը , պատիւն ու կեանքը պատշապանելու , նոյն իրաւունքն իր նմանին վրայ յարգելով : Այս փոխադարձ պարսքերն ու իրաւունքները կը սահմանուին օրէնքով , որ երեք գլխաւոր մասի կը բաժնուի *Բնական օրէնք* , *Երկնային կամ Կրօնական օրէնք* , *Ընկերական օրէնք* :

Բնական օրէնք բնութենէն սրուած եւ ամփոփուած է ասուածային տար պատուիրանիքն մեզ . *Մի՛ ընէր ուրիշին ինչ որ չես ուզեր որ քեզի ընեն* : Ամենուն խիղճը կը վկայէ թէ անիրաւութիւն է ուրիշին զրկանք ընել , անոր ինչքը գողնալ , սուս խօսիլ , անոր անձին վնասել :

Կրօնական օրէնք որ Ասուծոյ հեղինակութեան դրոշմն ունի , բնականին լրումն ու նուիրագործումն է . Յիսուս ըսաւ . *Չիրար սիրեցէ՛ք* . ասոր մեզ են ամեն օրէնքներն ու մարգարէները :

Ընկերական օրէնք որ *դրական* ալ կ'ըսուի , մարդերու ձեռքով կը հաստատուի՝ սովորաբար բնական օրէնք հիմք ունելով՝ եւ անոնց յարաբերութիւնները , պարսքերն ու իրաւունքները կ'որոշէ : Ընկերական օրէնք ալ եւ ալ ստորաբաժանումներ ունի , Պատժական , Առեւտրական , Ոստիկանական , Զինուորական , Կրթական , եւն :

Ամեն ֆաղափացի աւ օրենքին հպատակելու է :
Ամենուն կամքը պէտք է խոնարհի օրենքին առջեւ :
Եթէ ամեն մարդ իր խելքին փշածին պէս վարուի
ուզէ , անկարգութիւն ու անիշխանութիւն կը
սիրեն :

Ամեն մարդ օրենքը գիտնալու է : Եթէ չարա-
գործը օրենք չգիտնալուն համար անպատճառ թողուէր,
մարդիկ անպատշապան պիտի մնային եւ հանրային
բարեկարգութիւնը կը խանգարուէր :

Ուրեմն վարժուիմք հանչնալու թէ օրենքը գեր-
իշխան է :

18. ԶՕՐԱԻՈՐ ԿԱՄՔ

Անգլիոյ վախճանեալ առաջին պաշտօնեան,
Հորտ Պիքոնաֆիլտ , հետեւեալ խրատը տուաւ
քանի մը երիտասարդներու :

« Մարդ կրնայ ըլլալ ինչ որ կ'ուզէ. ձենէ իւ-
րաքանչիւրը կրնայ ըլլալ ճիշտ ինչ որ մտադիր
է ըլլալ : Ես որոշած եմ այս ինչ պաշտօնին հաս-
նիլ և պիտի հասնիմ եթէ ողջ մնամ : Աշխարհի
վրայ երկու կարգ մարդիկ միայն կան, անոնք որ
ուրիշներուն կ'առաջնորդեն , և անոնք որ ուրիշ-
ներէ կ'առաջնորդուին : Ամէն մարդ, այր թէ կին,
կա'մ պարագաները իրեն կը յարմարցնէ և կա'մ
ինք պարագաներու կը յարմարի : Ընդհանրապէս
այն մարդը որ ունի կամք և զօրութիւն յաջողե-
լու , կը հասնի ուր որ կը բաղձայ հասնիլ : Այն որ

տկար է կամ երերուն , անխելք կամ ծոյլ , հարկաւ կ'իշնայ և չի յաջողիր : Ըստ օրինի առաջ երթալու համար պէտք է որ մարդ ճանչնայ իր կարողութիւնը կամ ձիրքը : Երեւելի քարոզիչ մը սովոր էր ըսել « Ուղղէ՛ աղեղդ արեգակին , աւելի բարձր կ'երթայ նետդ , քան թէ թուփի մը ուղղէիր աղեղդ : » Բաղձալ միայն բաւական չէ , պէտք է ունենալ նաև կամք , հնարագիտութիւն , իմաստութիւն և ողջմտութիւն : »

18. ՈՒՍՄԱՆ ՈՒ ԿՐԹՈՒԹԵԱՆ ՊԷՏՔԸ

Բովանդ. — Ուսման կարեւորութիւնը : — Վեհ. Սուլթանին բարիքները եւ շնորհները՝ ուսում ծաւալելու , ժողովուրդը կրթելու համար : Թաղային վարժարաններն ու պէտական վարժարանները : Ամէն մարդ պարտի ունիլ իր օգտին ու երկրին օգտին համար :

Ինչպէս որ հացը , ջուրը եւ օդը մարդուս անհրաժեշտ են ապրելու համար , սնանկ ալ ուսումնի ու կրթութիւնը անհրաժեշտ են , առաջին աստիճանի կարեւորութիւն ունին մեր կեանքին համար : Առանց անոր , մարդս միշտ տղայ կը մնայ , միշտ տղայն ու մտնով տղայ :

Այս բարիքը իր հաւասարիմ հայաստաններուն ընծայելու , զանոնք սգիտութենէ ազատելու համար է որ Վեհ. Կայսրը իր բոլոր ժողովուրդներու թոյլատրած է երկրին զաւակները կրթել , անոնց համար դպրոցներ բանալ , լեզուներ , գիտութիւններ , արհեստներ ու արուեստներ սորվեցնել :

Օսմանեան հպատակ ամեն ազգեր ունին իրենց քաղաքին կամ ազգային վարժարանը, ուր ամեն մէկը կը սորվի իր լեզուն, իր կրօնքը եւ նախնական ուսումներ :

Յետոյ կուգան պէտական վարժարանները ուր ամեն ազգէ տղաք կը դաստիարակուին, աւելի բարձր կրթութիւն կ'առնեն ու կ'ըլլան ուսեալ, զարգացեալ, լուսաւորեալ քաղաքացիներ :

Կառավարութիւնը կը բաշխէր ժողովուրդին մտաւոր զարգացումը, եւ ամեն մարդ, այս թէ կին, պարտաւոր է կարդալ-գրել սորվիլ: Արդէն, առանց ուսման, մարդ չի կրնար յաջողիլ կեանքի մեջ, հանգիստ, հարուստ ու երջանիկ ըլլալ :

19. ԽԱՂԱՂԱՍԻՐ ՈՒԹԻՒՆ

Տղաքները իրենց խաղերուն մեջ շատ անգամ զիրար կը ծեծեն, փոխանակ սիրով ու միաբան ըլլալու: Ճիշտ այդ տեսակ կռիւներ կը պատահին մեծ մարդերու մէջ ալ:

Սարգիս աղա նոր կարգուած մէկն էր, որ ուրիշներուն կ'ըսէր թէ իր կինը աչքին լոյսն է: Սակայն զարմանալին այն է որ Սարգիս աղայենց դրացիները միշտ կը գանգատին թէ ամէն իրիկուն անոնց ձայնէն՝ պոռալ-կանչելէն չեն կրնար քնանալ: Ամէն իրիկուն նոյն կռիւը, նոյն ծեծը: Եւ ծեծ ուտողն ալ միշտ Սարգիս աղային կնիկն է:

Ճարահատեալ տիկինը օր մը կը դիմէ բժիշկին և կը պատմէ իր ցաւը. « Առտու իրիկուն»

հանգիստ չունինք, կ'ըսէ : Եւ միշտ պատճառը
չնչին բան մը : Ասոր դեղը ի՞նչ է, Տօ' քթոր :

Խելացի բժիշկը կռահելով որ կռիւներուն
պատճառը այդ կնոջ՝ իր էրկան դիմադարձ պա-
տասխան տալն է, կ'երթայ խանութին ներսը շիշի
մը մէջ մաքուր ջուր կը լեցնէ և կը բերէ տիկնոջ՝
ըսելով .

«Տի' կին, ահաւասիկ այս դեղը կ'առնէք եւ
ամէն իրիկուն, երբ ձեր ամուսինը կը սկսի բար-
կանալ, ասկէ դժալ մը կ'առնէք ձեր բերանը :
Վատահ եղէք թէ պիտի բուժուիք շուտով և խա-
ղաղութիւնը պիտի վերահաստատուի ձեր տան
մէջ : »

Տիկինը մեծ հաւատքով կը դառնայ տուն, եւ
դեղն ալ իրօք հրաշալի արդիւնք կ'ունենայ : Երբ
ամուսինը բան մը կը խօսի, տիկինը չկրնալով
դէմը բան մ'ըսել, կռիւի տեղի չի տար : Տիկինը
այդ հրաշքին լուրը կը տարածէ դրացի կնիկնե-
րուն, որոնցմէ շատեր նոյն բժիշկին կը դիմեն և
իրենք ալ նոյն յաջողութիւնը կը գտնեն :

19. ԸՆԿԵՐԱՅԻՆ ՊԱՐՏՔԵՐ

Բովանդ . — Ընկերային պարտքեր մարդու համար բնա-
կան են, եւ փոխադարձ յարաբերութիւններու լաւութեան կը
նպաստեն : — Պեսական օրէնքին ուժը, բնկերային օրէնքին
պայմանները : — Քաղաքացիներն ի՞նչպէս վարուելու են իրա-
րու հետ : Հասարակաց օգուտը :

Միեւնոյն երկրին մէջ ապրողները իրարու նը-
կասմամբ պարտքեր ունին : Օրէնքներու միջոցաւ

հաստատուած կարգ ու սարքէն , պարսականութիւններէն ու իրաւունքներէն զատ , կան նաեւ մարդկային , ընկերային ու ֆաղափային պարսեր : Մարդ առանձին ապրելու համար ստեղծուած չէ , մարդս ընկերական է . հետեւաբար ուրիշներուն հետ յարաբերութիւններ ունի : Այդ յարաբերութիւններուն մէջ պէտք է ըլլայ բարի , ֆաղափալար , պարկեշտ ու բարեկիրք :

Պեսական օրէնք մեզի՝ կ'արգիլէ՝ ուրիշին չարիք հասցնել : Կայ ընկերական օրէնքն ալ որ աւելնուն հետ աղէկ վարուելու մէջ կը կայանայ : Եթէ անկիրք ու կոպիտ վարուիս , գործերուդ մէջ անհաւասարիմ ըլլաս , սուտ ու կեղծիք ընես , ընկերային պարսականութեանցդ մէջ թեւացած կ'ըլլաս :

Ասկէ զատ , իբրեւ մարդ , պէտք է ֆաղափայտները իրարու պատիւն ու ինչք յարգեն , իրարու հետ սիրով ըլլան , աղփասներուն օգնեն՝ առանց խտրութեան : Միեւնոյն ֆաղափ մէջ ապրողները գրեթէ միեւնոյն թնտանիքի անդամներն են , ու աւելնուն օգուտք մէկ է : Այդ օգուտքին նպաստել աւելնուն համար հանելի պէտք է ըլլայ :

20. Խ Ն Ա Յ Ա Ս Ի Ր Ո Ի Թ Ի Ի Ն

Ժամանակը , ստակն եւ ամէն գոյք չափով գործածելն է բուն խնայասիրութիւնը կամ տնտեսութիւնը :

Ընդհանրապէս մանկական յատկութիւն մը չէ

խնայասիրութիւնը որ հեռատեսութիւն և զոհողութիւն կը պահանջէ : Ստէպ տնտեսութեան դէմ կը վարուին փոքրիկ տղաք երբ անխնայ կը գործածեն , կը կտրեն , կը կոտրեն , կը թափեն ու կ'աւրեն շատ պիտանի իրեր , վասն զի չգիտեն անոնց բուն արժէքը , վասն զի չեն կրնար մտածել թէ ո'րքան ճիգերու և աշխատութեան արդիւնք են անոնք : Տղաք սպառող են միայն :

Իրենց ուտեստը, հագուստն ու ամէն պիտոյքը կը հոգացուին ծնողքներուն կողմէ, և ասոնք՝ ուրիշ փափաք , սիրտփանք և վարձք չունին , բայց միայն իրենց զաւակներուն հանգիստը , քաջառողջութիւնն և մտաւոր ու բարոյական զարգացումը :

Սակայն կուգայ ժամանակ երբ տղաք ալ՝ մեծնալով կը խելամտին ու կը սկսին զգալ և ապա խորհիլ թէ ծանր աշխատութեամբ ու տքնութեամբ կը ստացուին ամէն սպառելի բաներ . ուստի կը սկսին ո'չ միայն շնորհապարտ ոգիով և որդիական ջերմ սիրով գնահատել իրենց ծնողքին հոգասիրութիւնն , այլ և ըստ կարի թեթեւցնել անոնց աշխատութեան բեռը : Արդ՝ այս բեռը կրնայ թեթեւնալ , նախ՝ զաւակներու մտային և բարոյական զարգացումով , ապա խնայասիրութեամբ . զի խնայասէրը սրտի ըլլալ պարզասէր, այսինքն իր չափէն ու աստիճանէն վեր քաներու չտենջայ և ծախք չընէ . հեռատես՝ այսինքն միայն այս օրուանը չմտածել , այլ և վաղուան պէտքերուն հոգը տածել . չափասէր՝ այսինքն հրապուրիչ բայց սնտոտի բաներու վայելքն անգոտանել և ներկայ վաղանցիկ հաճոյքն ապագայ երջանկութեան զոհել :

Ահաւասիկ խնայասիրութեան գեղեցիկ օրինակ մը .

Փոքրիկ քաղաքի մը աղքատներուն օգնելու համար քանի մը հոգի հանգանակութեան ելան :

Գեղեցիկ տան մը բակէն ներս մտած ատեն , լսեցին տան տիրոջ ձայնը որ կը յանդիմանէր սպասաւորներէն մէկը՝ թէ ինչո՞ւ աղքատոցը թափեր էր վառած լուցկիի ծայրերը, փոխանակ զանոնք վառարանը նետել և վառելու :

Հանգանակիչներէն մէկն ըսաւ իր պաշտօնակիցներուն . « Բարե՛կամներ , ազահին մէկն է աս մարդը , և ասկէ բան յուսալ անխելքութիւն է :

— Հոգ չէ , փորձ մ'է կ'ընենք , ներս մըտնենք , » ըսաւ միւս ընկերը :

Նոյն միջոցին տան տէրը անոնց առջեւ ելաւ , ներս հրամցուց և ուղեց իմանալ անոնց այցելութեան նպատակը :

Երբ իմացաւ թէ կարօտեալներուն համար նրպաստ կը հաւաքէին, իսկոյն իր խուցը առաջնորդեց զանոնք և կարեւոր գումար մը նուիրեց : Մարդիկը շատ գոհ և ուրախ ըլլալով այս անակընկալ նուէրէն , խոստովանեցան թէ լուցկիի ծայրերուն համար սպասաւորն յանդիմանող անձէ մը չէին յուսար այդքան գումար ստանալ : Տանտէրը պատասխանեց . « Իրաւ է , պարո՛ններ , թէ խնայասէր եմ , բայց լուցկիի ծայրերուն պէս չնչին բաներն անգամ խնայելով է որ կրնամ խեղճերուն ողորմութիւն տալ մեծ գումարներ : »

20. Տ Ո Ւ Ր Ք

Բովանդ. — Տուրք : — Տուրք սալ պէտք է : — Ընդհանուրին օգուտք : Երկրին զարգացումն ու ժողովուրդին բարիքը անով կ'ըլլան :

Ամեն քաղաքացի իր բաժինն ունի երկրին ծախքերուն մեջ . այս բաժինը կամ մասնակցութիւնը կը կոչուի տուրք՝ զոր կը վճարէ ընդհանուրին օգտին համար : Ամենքս ալ բարիքներ կը վայելենք այդ տուրքին շնորհիւ , կը զարգանանք , հանգիստ կ'ապրինք :

Այս տուրքերը սիրով վճարելու է , ու քանի որ ամեն մարդ անկէ կ'օգտուի , պէտք է որ ամեն մարդ ալ մասնակցի անոր : Առանց տուրքի , ի՞նչպէս պիտի ունենայինք երկաթուղիներ , քամվայներ , հանրային հաստատութիւններ , եկեղեցիներ , դպրոցներ , վանքեր , հիւանդանոցներ , եւն : Առանց անոր , մեր նմաններուն հետ յարաբերութիւն չպիտի ընենք , դպրոց , կրթութիւն , հանգրստութիւն , անդորրութիւն չպիտի ունենայինք :

Տուրքը կը վճարենք՝ առ բոլորին ծախքերը գոցելու համար , եւ պետութիւնը գանձելով մեր վճարած տուրքը՝ ինք կը հոգայ վարչական , կրթական , զինուորական , ոստիկանական եւ հանրային բոլոր հաստատութիւնները : Յօժարութեամբ ու փութկոտութեամբ վճարենք մեզմէ պահանջուած տուրքը որ մեր ապահովութեան պիտի ծառայէ : Այլ եւ այլ տեսակ տուրքեր կան . մաքսային , կալուածական , զինուորական , վաճառականական , թաղապետական , եւայլն :

21. ԽՈՍՏՄՆԱՊԱՀՈՒԹԻՒՆ

Գաղղիոյ հռչակաւոր և առաքինի զօրավարներէ մէկն էր Թիւրէն որ 1675ին մեռած է: Գիշեր մը Փարիզ դառնալու ժամանակ, խումբ մը գողեր անոր կառքին վրայ կը յարձակին, կը կեցընեն, ունեցած դրամը կ'առնեն և ձեռքի մատանին ալ կ'ուզեն առնել: Եւ որովհետեւ իրեն սիրելի յիշատակ մ'էր այդ մատանին, Թիւրէն կը խոստանայ անոնց՝ հարիւր ոսկի տալ, եթէ զայն իրեն թողուն:

Երկրորդ օրը գողերուն ամէնէն աներկիւղը կ'երթայ Թիւրէնին տունը, և բազմութեան մէջ իրեն մօտենալով՝ ականջէն վար կը յիշեցնէ անոր խոստումը: Թիւրէն իսկոյն կը հանէ կուտայ հարիւր ոսկին և մէկուն բան չ'ըսեր, մինչև որ գողը բաւական ժամանակ կ'ունենայ աներեւոյթ ըլլալու: Ան ատեն կը պատմէ նախորդ օրուան դէպքն ու կը յարէ. « Արդարասէր ու պատուաւոր մարդուն խոստումը անլուծելի է. երբէք պէտք չէ դրժէ իր խօսքն, եթէ նոյն իսկ գողերու տուած ըլլայ զայն »:

21. ՀՊԱՏԱԿՈՒԹԵԱՆ ՊԱՐՏՔԵՐ

Բովանդ. — Հպասակի կամ ֆալսֆաղի պարսեր: — Հնազանդութիւն եւ հաւատարմութիւն պարսին վեհապետին օրէնքներուն եւ իշխանութիւններուն որ Ասուծոյ կողմէ հաստատուած են մեզ կառավարելու եւ պատշպանելու համար:

Ամեն Օսմանեան հպասակ, ընկերային պարտականութիւններէ զայն, ունի նաեւ հպասակու-

թեան կամ քաղաքացիութեան պարսեր : Ասոնց գլխաւորներն են սիրել Վեհապետք , հնազանդիլ օրէնքներուն ու յարգել երկրին իշխանութիւնները :

Ասուած է որ մեր վրայ տէր եւ իշխան դրած է մեր Վեհափառ Վայսրք , որուն հնազանդելու ենք : Անոր անձր , անոր խօսքն ու հրամանք մեզի համար նուիրակաւ են : Հաստատուած Օրէնքներն ալ Վեհապետքին կալլեն են , որուն համեմատ վարուելով՝ բարիք , հանգստութիւն եւ պաշտպանութիւն կը գտնենք : Իշխանութիւնն է որ կը գործադրէ այդ օրէնքները , մեր իրաւունքները կը պաշտպանէ եւ մեզ պարտականութեան ճամբուն մեզ կը պահէ : Ամեն մարդ , որ չափահաս է , այս օրէնքներն ու հպատակութեան պարսերը ճանչնալու եւ գործադրելու է :

Անոնք որ այս պարսերը կը կատարեն , ազնիւ քաղաքացիներ ու բարի հպատակներ են : Հաշտասարիմ ու հնազանդ ըլլալու ենք որ արժանանանք մեր բարեգութ Վայսրե շնորհներուն : Ա՛ս պէտ է ըլլայ մեր ամենուս փափաքն ու հպատակը :

22. ԾՆՈՂԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆ

Ա. — ԾՆՈՂՔԻՆ ՕԳՆԵԼՈՒ ԿԵՐՊ ՄԸ

Փոքրիկ սղալ մը որ վնասուորական դպրոց դրուած էր , շատ օրերէ ի վեր կը բաւականանար միայն սղալու ու հաց ուտելով : Վերակացուն այս բանն իմանալով՝ ստատիկ յանդիմանեց սղալն ,
380 (Հանդիսարան) 5

որ նորէն կը շարունակէր առանց յանդիմանութեան ուշ դնելու : Դպրոցին վերատեսուչը՝ տեղեկանալով իրողութեան՝ նոյն աշակերտը կանչեց և քաղցրութեամբ անոր հասկցնելով թէ կանոնապահ գտնուիլ և դպրոցին սովորութեանց համակերպիլ հարկ էր . հարցուց անոր վարմունքին պատճառը . տեանելով որ տղան բացատրութիւն չի տար, սպառնացաւ դպրոցէն վռնտել եթէ չհնազանդէր դպրոցական օրէնքին :

« Աւա՛ղ , ըսաւ տղան , այսպէս վարուելուս պատճառը գիտնա՞լ կուզէք . ըսեմ ուրեմն :

Հօրս տանը մէջ ցամաք հաց կ'ուտէի , և ան ալ շատ քիչ : Շատ անգամ հացին հետ ջուր կ'ունենայինք իբրև կերակուր : Հոս , պատուական ապուր և ուղածիս չափ հաց կրնամ ուտել , ասիկա ինձի համար բաւականէն աւելի է , երբ կը խորհիմ թէ հայրս ու մայրս ո՞րքան կարօտութիւն կը քաշեն : »

Վերատեսուչը զգածուեցաւ այս տղուն ծնողասիրութենէն՝ « Քանի որ հայրդ զինուորական ծառայութեան մէջ գտնուած է , միթէ թոշակ չ'ստանա՞ր , ըսաւ :

— Ո՛չ , կը պատասխանէ տղան : Ամբողջ տարի մը թոշակ խնդրեց , բայց յետոյ ա՛լ պէտք եղած դիմումը չըրաւ , ինչու որ ստակ չիկար և նախամեծար սեպեց չքաւորութեան մէջ ապրիլ , քան թէ պարտք ընել :

— Եթէ ստոյգ է ըսածդ , ինչպէս կը հասկըցուի խօսքէդ , 500 ոսկի թոշակ սահմանել պիտի տամ հօրդ համար : Քանի որ ծնողքդ այդ աստիճան կարօտութեան մէջ է , ըսել է քեզի ալ պէտք

եղած ստակը չեն տուեր . ա՛ռ սա երեք ոսկին
քու մանր ծախքերուդ համար : Գալով հորդ ,
կանխաւ պիտի ղրկեմ առաջին վեցամսեայ մը իր
թոշակէն՝ զոր յանձն առի սահմանել տալ :

— Ի՞նչ միջոցաւ հօրս պիտի ղրկէք այդ ստակը :

— Հոգ մի՛ ըներ , պատասխանեց վերատեսու-
չը , դիւրին միջոց մը կը գտնեմ :

— Քանի որ այդ դիւրութիւնն ունիք , հաճեցէք
անոր ղրկել աս երեք ոսկին ալ զոր ինծի տուիք :
Հոս բանի մը կարօտ չեմ , ամէն բան առատ է ,
այս ստակը աւելորդ է ինծի , և հօրս պէտք է իր
միւս զաւակներուն համար : »

22. ՄԱՐԴՈՒՆ ՊԱՐՏԻԵՐԸ՝ ԻՐ ԱՆՁԻՆ ՆԿԱՏՄԱՄԲ

Բովանդ . — Մեր անձին նկատմամբ պարսէր ունին : —
Պարսէր հոգիին ու մարմնին նկատմամբ : — Հոգի՛ն է բուն
մարդը : — Մարմնը հոգիին ծառան է :

Եթէ մարդը իր նմաններուն հանդեպ պարսէր
ունի , իր անձին նկատմամբ ալ պարսէր ունի :
Ճիշտ խօսելով՝ մեր բոլոր պարսէրը կը յանգին
սա միակ կէտին . յարգել ու զարգացնել թէ՛ մեր
եւ թէ՛ ուրիշներուն մարդկային արժանապատու-
ութիւնը . ի՛նչպէս կրնանք այս պարսէր կատարած
համարիլ ուրիշներուն նկատմամբ , եթէ մեր մա-
սին չգործադրենք զայն :

Մեր անձին նկատմամբ մեր պարսէրն երկու
տեսակ են . պարսէր՝ հոգիին ու մարմնին նկատ-
մամբ : Արդարեւ , մարդը բնական ամբողջութիւն

մ'ե որ հոգիե ու մարմինե կը բաղկանայ: Ո՛չ մեկն
եւ ո՛չ միւսը զանց առնելու չենք:

Բայց երկուքին մեջ տարբերութիւն մը կայ. հո-
գին մարմինեն վե՛ր է, վասն զի ա՛ն է որ կը
ներկայացնէ մարդկային էակը՝ իր բանականու-
թեամբ եւ պատասխանատուութեամբ: Հոգին բո՛ւն
մարդն է, ա՛ն է մարդկային արժանապատու-
թեան աղբիւրը:

Մարմինը հոգիին ծառա՛ն է, գործի՛քն է: Հե-
տեւաբար մեր մարմնին նկատմամբ մեր ունեցած
պարտերը իսկապէս կը կայանան ո՛չ թէ մարմնին,
այլ հոգիին բարիքը ձեռք բերելու մեջ: Պէտք է
հոգին զարգացնենք, կրթենք, ազնուացնենք: Երբ
հոգիդ ցած է, ամեն ազնիւ ու օգտակար բանի
համար անզգայ է, խե՛րը տես մարմնիդ՝ որ կոտ-
ու անպէտ կոյտ մ'է մտի ու ոսկորի:

Աղէկ բան է ցեղն ազնիւ,
Բարձր աստիճանն ու պատիւ,
Բայց ասոնք ի՞նչ շահ ունին
Երբ մարդուն ցած է հոգին:

23. Ծ Ն Ո Ղ Ա Ս Ի Ր Ո Ի Թ Ի Ի Ն

Բ. — ՀԱՐԱԶԱՏ ՈՐԴԻՆ

Երեք հարիւր տարի առաջ, հարուստ վաճա-
ռական մը մեռաւ. թողլով ահագին հարստու-
թիւն մը: Միակ որդի մը ունէր որ տղայութեան
ատեն մեկնած էր Հնդկաստան՝ հօրեղբօրը քով:
Երիտասարդն Եւրոպա վերադարձած ատեն, նա-

ւարեկութեան հանդիպելով՝ կորսուած էր . չէր մեռած , բայց ոչ ոք զխտէր թէ ո՛ւր է ահա եւ ի՞նչ կ'ընէ :

Արդ՝ վաճառականը կը մեռնի առանց տեսնելու իր միակ որդին , և ժառանգութիւնը կը յանձնէ հաւատարիմ ու անձնուէր բարեկամի մը , պատուիրելով որ իր մահէն վերջը գտնէ հարազատ որդին և անոր յանձնէ : Տարի մը ետք երիտասարդ մը կը ներկայանայ , յետոյ ուրիշ մ'ալ և յետոյ երրորդ մ'ալ՝ ժառանգութեան տիրանալու համար : Երեքն ալ կ'ըսէին թէ իրենց վկայագրերը կորուսած էին նաւարեկութեան ատեն : Աւանդապահը , վստահ ըլլալով թէ այս երեքէն գոնէ երկուքը խաբերայ են , նետեւեալ հնարքը կը բանեցնէ . երեք հակառակորդներուն կ'առաջարկէ մեռնող վաճառականին պատկերին նշան առնել եւ նետով զարնել :

Նշանակէտն էր նկարին սիրտը : Առաջին երիտասարդը նպատակին մօտ կէտի մը կը զարնէ , երկրորդը ճիշտ սրտին , երրորդը՝ յորդ արցունք թափելով՝ կը մերժէ նեան արձակել , յայտնելով թէ չ'ուզեր՝ նոյն իսկ ըստ երեւոյթին՝ հայրապան ըլլալ՝ իրեն համար նուիրական պատկերի մը վրայ : Վաճառականը՝ որդիական մեծարանքի այս զգացումէն լուսաւորուելով՝ կը հասկնայ թէ ա՛ն է հարազատ զաւակը և անոր կը յանձնէ մեծագումար ժառանգութիւնը :

23. ՄԱՐՄԻՆԻՆ ԵԿԱՏՄԱՄԲ ՄԵՐ ՊԱՐՏՔԵՐԸ

Բովանդ. — Պէտք է մարմինը հոգիին համար լաւ գործիք մ'ընել : — Առողջապահութիւնը կրնայ լաւ վիճակի մէջ պահել մարմինը : — Մարմնամարզը նկուկութիւն կուտայ անոր :

Մարմինը հոգիին գործիքն է : Որպէսզի հոգին լաւ պահուի ու խնամուի, պէտք է որ մարմինն աղէկ վիճակ մ'ունենայ՝ նկուկ եւ ուժով ըլլայ : Առողջապահութիւնն ու մարմնամարզը այս կրկին նպասակը գործադրելու համար միանալու են :

Առողջապահութիւնը կը բովանդակի երեք բառի մէջ. մաքրութիւն, ժուժկալութիւն եւ զգասութիւն : Մաքրութիւնն է կանոնաւորապէս լուալ մարմինը : Անմաքրութիւնը թէ՛ մեզի եւ թէ՛ ուրիշներուն անհանգստութիւն կը պատճառէ, շատ մը հիւանդութիւններ անկէ կը ծագին : Աղտոտ մարմինը կը նմանի բերդի մը որուն պատերը ծակ են, խրամասներ ունին : Թշնամին՝ այսինքն հիւանդութիւնը՝ ուզածին պէս ներս կը մտնէ : Ժուժկալութիւնն է շատ շուտ, իսկ զգաստութիւնը շատ չիմել՝ ջուր ըլլայ թէ ուրիշ ըմպելիք : Չափազանց սնունդը կը ծանրացնէ մարմինը, եւ կը բթացնէ միտքը : Չափազանց խմելն ալ խենդի պէս կ'ընէ մարդը : Ոգելից ըմպելիք՝ գինի, օղի եւայլն խմողները չարագործ գազաններ են : Արբեցութիւնը ամօթալի բան է, մարդը կը նուաստանայ, իր բանականութիւնը կը կորսնցնէ : Ոգին կամ գոհուր մեր թշնամին է :

Մարմնամարզը նկուկութիւն եւ ուժ կուտայ

մարմինն անդամներուն : Քալելը , վազելը , լո-
ղալը , զանազան խաղերը , գործիքներով մարմ-
նամարզ ընելը , եւայլն օգտակար միջոցներ են
զարգացնելու մեր մարմինը՝ ուժ , կորով , նկու-
նուքիւն սալով անոր :

24. ԾՆՈՂԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆ

Գ. — ՀՕՐԸ ՏԵՂ ԳԼԽԱՏՈՒԱԾ

Այն նուիրական անուաները , զորոնք մանկիկը
կը կրկնէ յարածամ իր պղտիկ տարիքին մէջ , ո՞ր-
չափ սիրելի են ամէն հասակի մարդոց համար ալ :
Անոնց սիրելի գրկին մէջ կը մեծնայ մեր մանկու-
թիւնը . գորովանքով , գուրգուրանքով կը մեծ-
ցընեն մեզ , զի , մեր շուրջը պտտող ցաւի հար-
ուածներուն դէմ իրենց կուրծքը կուտան : Եւ
մենք չենք զգար թէ ցաւեր կան աշխարհի մէջ ,
թէ շատ վիշտեր կան , որոնցմէ լուր չունինք
բնաւ : Անոնց՝ մեզի համար կրած ցաւերուն փո-
խարէն , մենք ալ պէտք է սիրենք զանոնք և ա-
նոնց համար զօհենք մեր ամէնէն սիրելի բաները :

Անցեալ դարուն վերջերը , Ֆրանսայի մեծ գէպ-
քերուն ժամանակ , Յովհաննէս անուանով մարդ
մըն ալ մահուան դատապարտուած էր : Այս մար-
դը աշխարհի մէջ մէկ հատիկ զաւկէ մը զատ ու-
րիշ բան չունէր : Կը խորհէր թէ , երբոր ինքը մեռ-

նէր, զառակը մինակ պիտի մնար. թէ երբոր ինքը մեռնէր, ա՛լ չի պիտի կրնար տեսնել իր սիրելի Յակոբիկը ու սիրել զանիկա : Մեռնելու օրն եկաւ, ընկերներով մէկտեղ տարին զինքը զահիճին առջև որ սուրին չուանը բռնած՝ իր զոհերուն կրտսեան :

Մէկիկ մէկիկ տեսաւ որ իր ընկերներուն գրչուխները կ'իյնային փայտի խնչերանքով լեցուած կողովին մէջ : Հետզհետէ պակսեցան անոնք : Վերջապէս մահուան թմբուկի մը պէս ականջին հնչեց զահիճին ձայնը՝ որ իր անունը կուտար :

Գամուած մնաց այն տեղը : « Զաւակս, Յակոբիկս մրմնջեց » : Եւ տեսաւ թէ բազմութեան մէջէն տժգոյն՝ դողահար դէմքով մէկը զատուեցաւ, ծնրադրեց զահիճին առջևը և սուրը կտրեց անոր գլուխը :

Յովհաննէս բան մը չհասկցաւ. ասկէ : Ձի ճանչցաւ այն մեռնող մարդը. կարծեց թէ ա՛ն ալ իրեն նման դատապարտեալ մ' էր : Կարծեց թէ զահիճը դեռ զինքը չէր կանչած և սպասեց մեռնելու :

Ժամանակն անցաւ, բազմութիւնը ցրուեցաւ, զինուորները դացին, մեռած մարմինները տանող կառքին ձայնը ալ չէր լսուիր : Եւ Յովհաննէս հրապարակին վրայ մինակ կայնած՝ բան մը չէր հասկնար : Ո՞րք էր ինքը : Մեռած էր արդեօք՝ Բայց չէ, կը զգար թէ մեռած չէր :

Կամաց կամաց քայլերը դէպի իր հին բնակարանն ուղղեց : Փոսը ինկած աչքերուն՝ որոնք երկար ատենէ ի վեր բանալին մթութիւնը մինակ դիտած էին՝ անսովոր կ'երևնար լոյսը, ծիծաղը, արևը, ծառերը : Իր առանց պահապանի մնացած

ըլլալէն բան մը չէր հասկնար, մի'այն կը խորհէր թէ թերեւս մարդիկ իրմէ աւելի ապուշ էին : Եւ խուլ ծիծաղ մը, որ թուք մըն էր, իր հալած այտերը կը կծկտէր :

Հասաւ տուն . վեր ելաւ իր սենեակը, եւ արտասուեց : Ռհ, ինչ անուշ են հին օրերու յիշատակները : Մինակ բան մը կը տխրեցնէր զինքը : Յակոբիկ տունը չի կար : Անշուշտ իրիկունը կու գայ, խորհեցաւ : Ռըչափ պիտի ուրախանայ, կը մտածէր, երբ զիս հոս տեսնէ :

Իրիկուն եղաւ, բայց Յակոբիկ չեկաւ : Անշուշտ վաղը կու գայ : Չէ, չէր գար, չի պիտի գար Յակոբիկը՝ խեղճ հայր : Անոր մարմինը մահապարտներու գերեզմանատան մէկ խորշը կը լեցընէր արդէն : Հոն, անծանօթ անկիւնի մը մէջ, առանց քարի ու տապանագրի, ծնողասիրութեան ամենէն վսեմ զոհը կը պառկէր :

Շատ օրեր փնտռեց իր զաւակը : Ամէն մարդգիտէր գաղտնիքը, բայց բան մը չըսին իրեն : Օր մ'ալ մեռաւ անձայն, մինչև վերջին վայրկեանը սպասելով Յակոբիկին, որ արդէն չպիտի գար :

24. ԱՐՏԱՔԻՆ ԲԱՐԻՔՆԵՐԸ

Բովանդ. — Մարմինն պէտքերը. — Անունդ, հագուստ քնակարան : — Բնութիւնք մեզի կուսայ պէտք եղածը՝ բայց աշխատելո՛ւ պայմանով. — Տիեզերական օրէնք աշխատութեան :

Տեսէ՛ք սա տղան որ դպրոցէն ելլելուն պէս վարպէտի տով կը մտնէ, իր ապրուստը շահելու համար արհեստ մը սորվիլ կ'ուզէ :

Առանց արհեստի, իր ապրուստը ապահոված չպիտի ըլլայ : Ո՛չ իր օրական սնունդը, ո՛չ իր համեստուկ հագուստը, ո՛չ բնակարանը որ անհրաժեշտ է պասսապարուելու՝ հանգստանալու համար : Ան մարդը որ իր հացը ապահոված չէ, մուրացիկ կը համարուի : Ան որ բնակութեան յատուկ տեղ մը չունի, թափառաբերչիկ մ'է :

Բնութիւնք մեզի կուսայ մեր պէտքերը գոհացրնելու միջոցները, բայց ո՛չ թէ ձրի, ո՛չ թէ առանց աշխատելու : Աշխատութի՛ւնը միայն կը հայթայթէ ցորենը՝ որով հաց կը շինենք, կերպասները՝ որով հագուստ կը շինենք, տւները՝ որոնք մեզ կը պասսապարեն եղանակներու անբարեխառնութենէն՝ ցուրտէն ու քաղցէն, հովէն ու շոգէն :

Աշխատութեան պարտքը կը ծանրանայ ամէն մարդու վրայ : Մարդը աշխատելու համար ծրուած է, ինչպէս թռչունը՝ թռչելու համար : Դասարկութենէն կը ծնի թռուառութիւնը որ կը նրուասացնէ մարդը եւ անոր արժանապատուութիւնը կ'ապականէ :

Ամօ՞թ ծոյլին : Պատի՛ւ աշխատասերին :

25. ԿԱՐԳԱՊԱՀՈՒԹԻՒՆ

Ա. — ԾՈՎՈՒ ՎՐԱՅ ՀՐԴԵՀ

1825 ին սաստիկ հրդեհ մը ծագեցաւ, բաց ծովուն վրայ, Հնդկական ընկերութեան Քեկեղ նաւին մէջ : Նաւապետը, տեսնելով որ յոյս չկայ մարելու կրակը որ կայմերուն մօտեցած էր, հրաման կուտայ՝ առաջին և երկրորդ կամրջակներուն մէջ ջուրի լայն խողովակները բանալու : Զուրբ ամէն կողմէ խուժեց նաւին մէջ և բոցերուն կատաղութիւնը դսպել յաջողեցաւ : Բայց ուրիշ վտանգ մը երեւան ելաւ, և նաւը ծովուն տակ թաղուելու մաղ կը մնար : Այն ատեն սկսաւ ահաւոր տեսարան մը որ աննկարագրելի է : Վերնայարկի կամրջակը խռնուած էին վեց հարիւրիչափ մարդկային արարածներ, որոնցմէ շատերը ծովախտէ բռնուելով՝ անկողնի մէջ կը գտնուէին, մերկ փախած էին իրենց ննջարանէն և հոս հոն կը վազէին՝ իրենց հայրը, ամուսինը կամ զաւակը փնտուելու : Ոմանք իրենց ճակատագրին կը սպասէին լռին համակերպութեամբ, կամ յիմարական անզգայութեամբ, ուրիշներ՝ յուսահատութեան ամէն կատաղի միջոցներուն կը դիմէին : Զինուորներուն կիներն ու տղաքը եկած ապաստանած էին վերին կամրջակներուն խցիկները և հոն կ'աղօթէին ու Ս. Գիրք կը կարդային՝ սպաներուն ու ճամբորդ կիներուն հետ : Անոնց մէջ, երկու կրօնաւորուհի, ամփոփ ու արթուն մտքով մը որ զմայլանք կը ներշնչէր, ընտրեցին նոյն պա-

հուն, Սաղմոսին մէջէն այն հատուածները, որոնք սպառնացող վտանգին ամէնէն աւելի կը պատշաճէին, եւ սկսան կարդալ բարձրաձայն, փոխն ի փոխ, հետեւեալ համարները .

« Աստուած մեր ապաւէն և զօրութիւն, օգնական ի վերայ նեղութեանց, ոյք գտին զմեզ յոյժ :

« Վասն այսորիկ ոչ երկիցուք մեք ի խռովել երկրի, ի փոփոխել լերանց ի սիրտս ծովու :

« Գոչեցին և խռովեցան ջուրք նոցա, խռովեցան լերինք ի զօրութենէ նորա :

« Տէր զօրութեանց ընդ մեզ, ընդունելի է մեր Աստուած Յակոբայ: (ՍԱՂՄՈՍ ԽԵ. ԳԼՈՒԽ) :

Արդ՝ ո՞ւր է ալէկոծութիւնը, ո՞ւր է բոցերուն ու կոհակներուն աղմուկը : Զայն Աստուծոյ ի վերայ ջուրց, կ'ըսէ ուրիշ տեղ մը Սաղմոսերգուն : Այո՛, այս վայրկեանին, ջուրերուն վրայ Աստուծոյ ձայնը կայ միայն և մարդուն ձայնը՝ զոր Աստուծոյ կը միացնէ հաւատքը : Այս Աստուածային ձայնը մեզի համար կը տիրէ հովերուն սոյլին, մրրիկի մուռնչին, և յուսահատ ուղեւորներուն աղաղակին՝ եթէ դեռ կան յուսահատներ ի տես ջերմեռանդութեան այս երկու դեռատի քոյրերուն : Սաղմոսերգութեամբ ողեւորուած հողիններուն մէջ, այդ Սաղմոսը երբեք աւելի մաքուր ձայնով չպիտի երգուի :

Այս գերազոյն վտանգին մէջ, նաւապետը մարդ մը հանեց թակաղաղի փոքր կայմին վրայ՝ մաղթելով մանաւանդ քան յուսալով որ յաջողութի նշմարել օգնութեան հասնելու մօտ նաւ մը ովկէանոսին տարածութեան վրայ : Նաւաստին կայմին գլուխը հասնելով՝ հորիզոնին վրայ յառեց

աչքերը . անբացատրելի անձկութեան ճգնաժամ մ'եղաւ այն : Յետոյ, յանկարծ, նաւաստին գլխարկը շարժելով՝ պուռաց . — Առագաստալիք նա՛ւ մը : Այս երջանկառիթ աւետիար երախտագիտական խորին զգացումով մը ընդունուելով՝ ուրախութեան երեք ձիչ լսուեցաւ : Աւետուած նաւը անգղիական երկկայմ մ'էր որ բոլոր առագաստները պարզած՝ օգնութեան կուգար Քեկնդին : Այն ատեն սկսաւ նոր տեսարան մը : Փոխադրութիւնը դժուար էր , ծովին սաստկութեան պատճառով երկար պիտի տեւէր, և սակայն, վայրկեանէ վայրկեան , նաւը պիտի ընկղմէր : Կարգապահութիւնը ամենեւին չխանգարուեցաւ և պատուոյ զգացումը նուազ զօրաւոր չեղաւ ազատման անհամբերութեան հանդէպ , քան թէ հաւատքի ու աղօթքի զգացումը՝ մահուան յուսահատութեան դէմ : « Ի՞նչ կարգով նաւէն դուրս պիտի ելլեն սպանները » , եկաւ հարցուց տեղակալ մը նաւապետին : — « Յուզարկաւորութեանց հանդէսներուն կարգով՝ բնականաբար » պատասխանեց նաւապետը : (*)

Եւ ձիչտ այդ կարգով, որ վտանգի յայտարար նշանն ըլլալ կը թուէր, նաւին մէջ գտնուողները դուրս ելան և միւս նաւը փոխադրուելով՝ փրկուեցան անխուսափելի մահէն :

(*) Այսինքն, ամենէն փոքրերն ու տկարները՝ ամենէն սուաջ պիտի անցնին . նախ կիներն ու տղաքը , յետոյ ծամբօրդները , նաւազները և ամենէն վերջը նաւապետն՝ ինք : — Այս կարուկ ու պարզ պատասխանը շատ պերճախօս է : Պատուոյ , պարտականութեան եւ պատասխանատուութեան յայտարար բացատրութիւնն է :

25. ԱՇԽԱՏՈՒԹԻՒՆ

Բովանդ. — Աշխատելու պէտք . — Չեռական աշխատութիւնը եւ իմացական աշխատութիւնը . — Աշխատութեան արժանապատուութիւնը :

Աշխատիր պէտք մ'է : Առանց անոր, բնութիւնը բան մը չ'արտադրէր : Երկիրը ամուլ կը մնայ առանց հերկուելու եւ ցանուելու : Իմացականութիւնը անպտուղ կը մնայ առանց ուսման եւ խորհրդածութեան :

Մտէ գործարան մը , տեսէ՛ք սա գործաւորները որ կը յոգնին ու կը քրտնեն՝ խամ երկաթը պողպատի վերածելու , պողպատն ալ օգտակար գործիքի մը : Առանց սա գործաւորներուն աշխատութեան , երկաթը այնչափ անօգուտ պիտի ըլլայ , որչափ խիճը գործաւոր ասեցնիս կը կոխտեսնի : Ահա ձեռական աշխատութեան օրինակ մը :

Հիմա տեսնե՛նք իմացական աշխատութիւնը . մտէ՛ք սա դպրոցը , տեսէ՛ք թէ դաստիարակը որքան կը յոգնի իր աշակերտներուն միտքը բանալու եւ զօրացնելու : Որքան ճիգ կը թափէ , ի՛նչ դժուարութիւն կը կրէ ուսում սորվեցնելու անոնց :

Կեսնիքի ամեն վիճակներուն մէջ , աշխատութիւնը կարեւոր է : Մտնով աշխատինք՝ գործաւորին պէս , ի կ գլխով աշխատինք՝ դաստիարակին պէս , մարդու սուտընդին եւ գլխաւոր պարտքը կատարած կ'ըլլանք : Մարդկային արժանապատուութիւնը միայն եւ միայն աշխատութեամբ կը պահուի :

26. ԿԱՐԳԱՊԱՀՈՒԹԻՒՆ

(Նմանողաբար)

Բ. — ՊԱՐՏԱՃԱՆԱԶ ՆԱԻԱՍՏԻՆ

- Ալիքներուն վրան ծովուն ամենի
Նաւը՝ աշխարհքի բեկոր մը մինակ՝
Բոցերու մէջը խղզուած կը սահի
Կուր մ'է այն մահուն որկորին անյազ :
- Մուխերն ամպերուն հետ կը խառնըւին
Նաւուն մարդերը եղեր են դիակ ,
Մեծ կայմին վրայ փոքրիկ պատանին
Բոցերու սոյլը կը կարծէ կատակ :
- Խեղճ նաւապետին մէկ հատիկն է այն ,
Որ հոն կենալու հրաման էր առած
Ի զո՛ւր կը կարծէ լըսել հօրը ձայն
Հայրը կրակին մէջ շատոնց էր մեռած :
- Նաւը ընկըղմիլ կըսկսի հետզհետ
Ալիքներն այրած բեկորներ տանին ,
Այլ հո՛ն՝ կայմին վրայ մութին մէջ անհետ ,
Հօրը կըսպասէ արի պատանին . . . :
- « Հայրիկ , ըսէ՛ ինձ թէ ալ հէրի՞ք է
Մուխերը ահա ինձի կը հասնին
Նաւը վերմակ մ'է առած կըրակէ » ,
Կը կանչէր ի զո՛ւր արի պատանին :
- Բոցերը հասան խոշոր կայմերուն
Խոր հաւատքով ան հօրը կըսպասէր ,
Մութ ամպերէն զատ բան չկայ հեռուն
Մութին տակ պառկած ծովը կը խօսէր . . . :

Բոցերը հասան արի պատանւոյն
Այլ անի երբեք տեղը չի թողուց ,
Լոյս մը կար դէմքին վրան երկնագոյն ,
Կատարած էր ան իր պարտքը վաղուց :
Կայմը բոցերէն երրալ սկսաւ
Այլ բան մը չըսաւ դժբաղդ պատանին .
« Հայրըս իմ վրրաս կը խորհի » ըսաւ
Եւ դեռ հանդուրժեց մահու կըրակին :
Կայմը ճարձատեց , ջուրին մէջ ինկաւ
Վերջին հառաչ մը դրկեց հայրիկին ,
Դիւցազնին վրայ երկինք իսկ լացաւ
Եւ մարեց բոցերն նաւուն կըրակին :
Նաւն անդեկ՝ խաղաց ալիքներուն հետ ,
Դուրսը ընդերկար քամին կը հեծէր ,
Եւ ծովն ալ սարսուաց իր խոր անդունդէն
Քանդի իր մէջը դիւցազն մառած էր :

26. ՆԱԽԱՀՈԳՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԽՆԱՅՈՂՈՒԹԻՒՆ

Բովանդ. — Նախանոգութեան պէտք. — Աւխաստեանը
բնիկստեղծ անխաւասիելի հարկը . — Պէտք է խնայել :

Հին առած մը կ'ըսէ թէ « պէտք է սանձ մը
պահես ծարաւութեան ասեցիդ համար » : Այն որ
այս կանոնը կը գործադրէ, նախաստուղ ու խելա-
ցի մարդ է, որ այսօրուրնե կը մտածէ թէ վաղը
ինչո՞վ պիտի ապրի :

Ասէն օր չենք աւխասիր , եւ սակայն ամեն օր

պէսք է ուսեմք : Մեկ տարիին մեզ 365 օր կայ , յիսուն երկու կիրակիները հանեմք , ամեն տասնըհինգ օրուան մեջեն մեյմեկ օր ալ հանեմք անհանգստութեան , հիւանդութեան , անգործութեան սեպելով՝ կ'ըլլայ 78 օր մեկ տարիին մեզ որ պարապ պիտի մնանք :

Արդ՝ ինչպե՞ս պիտի ապրինք այս 78 օրերը՝ եթէ մնացած 287 օրուան մեջ քիչ մը բան խնայած՝ մեկդի դրամ չըլլանք : Եւ երբ ծերանանք , անկարող ըլլանք աշխատելու , ուսկի՞ց պիտի կրնանք առնել մեր ամեն օրուան հացը՝ եթէ պահեսի դրամ չունինք , եթէ խնայողութիւն չենք դրած : Խնայել՝ դրամ պահել՝ սորվինք , օրը 10 փարս աւելցնելով՝ տարին 3650 փարս կամ գրեթէ 100 դրոշ կ'ունենանք :

27. ՀԱՃՈՅԱԿԱՏԱՐՈՒԹԻՒՆ

ԾԵՐՆԵՐՈՒՆ ՅԱՐԳԱՆՔ

Ծերունի մը հասարակաց պարտեզի մը մէջ նստած էր : Շարժում մը ըրաւ և ձեռքի լրագիրը ինկաւ : Վեց եօթը տարեկան տղայ մը , որ անոր մօտերը կը խաղար , տեսաւ որ ծերունին դժուարութիւն կը կրէ ծռիլ և լրագիրն առնելու , ուստի շուտ մ'եկաւ վերցուց գետնէն լրագիրը եւ անոր յանձնեց : Ծերունին շնորհակալ եղաւ ժրպտելով :

Յետոյ ուղեց փորձել փոքրիկ տղուն հաճոյակատարութեան աստիճանը : Քանի մը վայրկեան վերջը , դիտմամբ ձեռքէն ձգեց իր գաւազանը , յետոյ ձեռնոցը : Ամէն անգամ , տղան , բնական շարժումով մը և սովորութեան մը հետեւելու պէս , առաւ գետնէն ինկած առարկաներն և ծերունիին յանձնեց :

Ծերը բռնեց տղուն ձեռքը . — « Ազնիւ տղայ մ'ես , ըսաւ , բայց ըսէ՛ նայիմ , քանի որ դուն զիս հետ ճանչնար , ինծի նկատմամբ ինչո՞ւ այսչափ հաճոյակատար կը գտնուիս : — Ո՛հ , պարոն , կը տեսնեմ որ մեծ հայր մ'էք : — Ըսել է դուն ալ սիրական պապ մ'ունիս : Ուրեմն ըսէ՛ իրեն իմ կողմէս թէ բարի և սիրուն թուանիկ մ'ունի : »

Այս տղան իր ընտանիքին մէջ սորված էր յարգել ու պատուասիրել իր մեծերը : Իրեն խիտ բնական կը թուէր հաճելի և փութկոտ ըլլալ իր մեծ հօրը տարեկից անձերուն համար ալ և իրաւունք ունէր : Այն յարգանքին մէջ զոր կը պարտինք ծերերուն , որդիական սիրոյ զգացում մը և մեր սիրած մեծ հայրերուն յիշատակը կայ :

27. ՓՈԽԱԴԱՐՁ ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ

ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Բովանդ. — Անհասական խնայութեան անբաւականութիւնը . — Ընկերակցութեան պէտք . — Փոխադարձ օգնութեան ընկերութիւններ . — « Ամէնքը մէկին համար , մէկը ամէնուն համար : »

« Ինչո՞ւ ստակ չխնայեցիր » ըսելով կը մեղադրէին օր մը կարօսութեան մեջ ինկած գործաւորի մը :

— Ի՞նչպէս կրնայի ստակ աւելցնել, պատասխանեց . ընտանիքս շատեր է, վաստկած օրակաւնրս հազիւ կը բաւէր անոր եւ իմ պէտքերուս : Կրցածս ըրի . քանի մը դրժ. աւելցուցի . բայց հիւանդութիւն վրայ գալով՝ անոնք ալ վրայ տուի : »

Աս գործաւորը չէր գիտեր թէ ի՛նչ որ կարելի չէ միմաւորիկ ընել, նոյնը կարելի է՝ իր նմաններուն հետ ընկերակցելով : Խնայողութեան Սնտուկէն զատ, կայ նաեւ Փոխադարձ Օգնութեան Ընկերակցութիւնը : Շատ մը բարեյօժար մարդիկ ձեռք ձեռքի տալով՝ կը կազմեն այս տեսակ օժանդակող ընկերութիւն մը . ընկերակիցները կամ բաժանորդները իրենց խնայած դրամը կը միացնեն՝ իրենց եւ իրենց ընտանիքին օգտին համար . ասով իրաւունք կ'ունենան հիւանդութեան ասեմ ձրի խնամուելու, անգործութեան ասեմ եկամուտ մ'ունենալու, ծերութեան ասեմ պատսպարան մ'ունենալու :

Համերաժխութեան ոգին անհրաժեշտ է անհասներուն համար, այս է Աստուծոյ պատուերը . սիրելի ընկերն ու օգնել անոր : Խնայողութեան նշանաբանն է. *Առե՛ն մարդ իրեն համար* : Փոխադարձութեան կամ համերաժխութեան նշանաբանն է. *Մեկը առե՛նու՛ն համար՝ առե՛նը մեկին համար* :

28. ՀԱՄԲԵՐՈՒԹԻՒՆ

‘Իեմոսթենէս’ Յոյն ճարտասանը՝ որ աշխարհի ամէնէն պերճախօսներէն մէկը կը համարուի, աղքատիկ տղայ մըն էր : Իր աշխատութեամբը կարող եղաւ գրաւել այդ բարձր տեղը :

Առաջին անգամ, երբոր Աթենացիներու ժողովքին առջև ելաւ ատենաբանութիւն ընելու համար, խնդացին իր վրայ . ծաղրեցին , սուլեցին . ինքը թոթովախօս էր և խօսած ատեն խենդի պէս ուսերը վեր վեր կը բարձրացնէր : Եթէ ուրիշ մարդ ըլլար, անշուշտ պիտի վհատէր , բայց ան երբեք չի վհատեցաւ : Համբերեց շարունակ : Անձայն ու գաղտուկ աշխատեցաւ . ծովեզերք կ’երթար և բերանը մանր խիճեր լեցնելով կը խօսէր բարձրածայն . — ալիքներուն, թռչուններուն ամպերուն և ամէն բանի հետ կը խօսէր մինչև որ կարողացաւ առանց թոթովելու մաքուր խօսիլ : Անկէ ետքը աշխատեցաւ իր միւս պակասութիւնը անհետացնել : Պզտիկ սենեակի մը մէջ՝ ուսերուն վրայ երկու սուր կախեց : Ամէն անգամ ուսերը վեր վերցնելուն՝ սուրերը կը մխուէին մահն մէջ ու սոսկալի ցաւեր կը պատճառէին : Համբերեց այս ամէնուն և երկրորդ ատենաբանութիւնը, ուր զինքը ծաղրելու համար իր բոլոր թշնամիները հաւաքուած էին , սքանչելիք մ’եղաւ և վերջապէս շահեցաւ դափնիէ պսակը :

Հրեայ պատանի երեսփոխան մը օր մը Անգլիոյ մեծ ժողովին մէջ խօսելու համար կայնեցաւ : Սակայն այնչափ շփոթեցաւ՝ որ նշանակութիւն չունե-

ցող բառեր միայն թոթովեց: Բոլոր երեսփոխանները
խնդացին վրան, բայց ինքը աս խօսքն ըսաւ ու
հասաւ. « Օր մը ինծի մտիկ պիտի ընէք »: Եւ
իրօք ալ մտիկ ըրին, քանզի այն պզտիկ հրեայ
երեսփոխանը ետքը Լորտ Պիքօնսֆիլտ եղաւ:

Շարունակ ամէն փորձութեանց դէմ համբեր-
ութեամբ մաքաւողները եղած են կեանքի պա-
կաւորները:

Աղքատութենէ ծիւրած նկարչին, Տիւրէյի,
դիակին ձեռքը հասաւ մրցանակը՝ խաչեղնօրեան
նկարին, զոր համբերութեամբ ու քրտինքով շի-
նած էր իր ողջութեանը:

28. Պ Ա Ր Տ Ք Ը Ն Ե Լ

Բովանդ. — Փոխառութիւն կամ ապառիկ գնում. —
Փոխառուները՝ որոնք գիտեն թէ չպիտի կրնան վճարել. —
Պարտք ընելը մարդկային արժանապատուութիւնը կը նուազեցնէ:

Պարտք ընելը երկու կերպով կ'ըլլայ. կա՛մ ըս-
տակ փոխ առնելով, կա՛մ ապառիկ գնելով ինչ որ
պէտք է: Աս երկու կերպն ալ արդէն երկար չեն
տևեր, շուտ մը վերջ կը գտնեն. Առած մը կայ
որ շուտ իրաւացի կերպով կ'ըսէ. « Ապառիկը մե-
ռա՛ւ. պարտք չտուողները սպաննեցին զայն: »

Եթէ հարկը ստիպէ որ փոխառութիւն ընենք,
գո՛նե՛ հաստատապէս միտերնիս դնենք՝ կարելի ե-
ղածին չափ շուտ վճարելու. աշխատութիւննիս
կրկնապատկե՛նք եւ ի հարկին զրկանքներու ալ
չանձնառու ըլլանք՝ փոխ կամ ապառիկ տուողին

պահանջք հասուցանելու համար: Երբ փոխ կ'առնենք, պէտք է մտածենք թէ ի՛նչպէս պիտի վնարենք: Ան մարդը որ ստակ փոխ կ'առնէ՝ էտ տալուն վստահ չեղած՝ թէ՛ ստախոս թէ՛ գող է:

Պարտք ընելով մեր արժանապատուութիւնը կը կորսնցնենք. ուրիշէն կախում կ'ունենանք. «Պարտապ պարկը, ըսած է փիլիսոփայ մը, կանգուն չի մնար:» Պարտք ընելէ աւելի, մեր ծախքերը նուազագոյն չափին վերածենք:

Աղօտս եղողը ուրիշներէ կախում կ'ունենայ:

29. ՀԱՅՐԵՆԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆ

Մարդկային ընկերութիւնը կը պահանջէ սիրել այն երկիրն ուր ծնած ենք, եւ նկատել զայն իբրև հասարակաց մայր եւ ստնտու: Արդարև մարդիկ յօդաւորուած կը զգան զիրենք՝ երբ մտածենք թէ նոյն երկիրն որ՝ իրենց կենդանութեանը՝ կրած եւ սնուցած է զիրենք, մահուանէ ետքն ալ պիտի ընդունի իր ծոցը:

Յովսէփ մեռնելու ատեն ըսաւ իր եղբայրներուն. «Աստուած պիտի այցելէ ձեզ եւ պիտի հաստատէ զձեզ այն երկրին մէջ զոր խոստացած է մեր նախահայրերուն: Իմ ոսկորներս ալ ձեզի հետ տարէք: Այս եղաւ իր վերջին կտակը: Մեռնելու ատեն իրեն համար քաղցրութիւն մ'էր յուսալ թէ՛ իր եղբայրներուն պիտի հետեւի այն երկիրը զոր Աստուած պարգեւած է իրենց իբրև

ծննդավայր , եւ թէ իր ոսկորները խաղաղապէս
պիտի հանգչին հոն իր քաղաքակիցներուն մէջ :

Այս զգացումը բնական է ամէն ժողովուրդի :
Թէմիատուկէս Աթենացին իբրև մատնիչ արտաք-
սուած էր իր հայրենիքէն եւ անոր կործանման
կ'աշխատէր , սակայն մեռնելու ատեն մոռցաւ իր
վրէժխնդրութիւնը եւ պատուիրեց իր բարեկամ-
ներուն որ իր ոսկորներն Ատտիկէ փոխադրեն եւ
դաղանապէս հոն թաղեն : Երբ մահուան ժամը
մերձենայ , բանականութիւնը վերադառնայ , եւ
վրէժխնդրութիւնը դադրի , սոհմային սէրը կ'ար-
թըննայ , կը կարծէ գոհացում տալ իր ծննդավայ-
րին եւ կը հաւատայ թէ իր աքսորավայրէն ետ
կանչուած է մահուրնէն վերջը :

29. Խ Ա Ղ

Բովանդ. — Խաղամուր բաղդին գերին է : — Աշխատու-
թեան օրէնքը կը պղծէ : — Սխալ հաշիւ կ'ընէ :

Քանի որ հասարու չես , պէտք է աշխատես
ապրելու համար : Անհոգ , անհեռատես ու ծոյլ
մարդեր կան որ նախամեծար կը համարին խա-
ղով իրենց ապրուսքը հոգալ քան աշխատութեամբ :

Նախ աշխատութեան օրէնքը կը պղծեն : Մար-
դու մը համար , բանական եակի մը համար , ամօթ
է բաղդին ակնկալել իր ապրուսքը զոր աշխա-
տութենէն միայն ակնկալելու էր :

Ասկէ զատ , սխալ հաշիւ բնել է . վասն զի ա-
ւելի կորսնցնող կայ խաղին մեջ՝ քան թէ շահող :

Խաղամուր վերջ ի վերջոյ ծաղրելի կ'ըլլայ . գի-
տերներով բաղդին ետեւեն կը վագե, մինչդեռ ան՝
պահիկ մը կը ժպտի իրեն՝ իսկոյն խոյս տալու
համար : Այս ունայն յոյսերու երկար ժամերուն ,
ամեն ինչ կը սպառե , կը կորսնցնե՝ նո՛յն իսկ իր
կնկան ու գաւակներուն ինչքն : Խաղամուր յիմար
ու եսամուր է , որ իր բոլոր պարտականութիւններն
ու գորովանքները կը մոռնայ , ստակին համար ,
մինչ անիկա իրմէ խոյս կուտայ :

30. Հ Ա Ս Տ Ա Տ Ա Մ Տ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Հաստատամիտնե՛րն են որ դժուարութիւնները
բանի տեղ չդնելով՝ առաջ կը քալեն կեանքի
փշալից ճամբուն վրայ : Նաբօլէօն կ'ըսէր թէ Իմ
բառարանիս մէջ « Չեմ կրնար » բառը գոյութիւն
չունի :

Աղէքսանդր մտադրեց տիրել բոլոր աշխարհի :
Հասա՛ւ իր փափաքին , և Ուկրաինոսն ու Մանը
միայն սահման դրին անոր : Նաբօլէօն երբ անգամ
մը Բրուսիոյ դէմ պատերազմ հրատարակեց , տաս-
նըհինգ օրէն Պէրլինի արքայական գահուն վրայ
կը բազմէր :

Հէրման Տէլինքօ անուն Գերման զեղացի տը-
ղեկ մը շարունակ սովորութիւն ունէր իր ընկեր-
ներուն ըսելու թէ՛ ինք մեծ մարդ պիտի ըլլայ ,
որովհետեւ այնպէս կ'ուզէր : Օր մը , իր շանը հետ
մէկտեղ դնաց հօրը հերկած արտը պահպանելու :
Երբ հոն հասաւ , տեսաւ որ հեռուէն խումբ մը

Ճիշտոր ասպետներ իրենց արտին կողմը կ'երթային : Գնաց արտին եղերքը կայնեցաւ ու սպասեց : Ասպետները եկան և կ'ուզէին հերկուած արտին մէջէն քշել իրենց ձիերը . բայց փոքրիկ Հերման անունը դէմ ելաւ . «Շիտակ ճամբան հո'ն է , անկէ գացէք » ըսաւ , և իր պզտիկ մատով այդ խոշոր մարդերուն ճամբայ ցուցուց :

— Ճամբէն ե'տ կեցիր , պուսաց ասպետներէն մէկը , մեզի ճամբայ տուր :

— Չէ' , չե'մ թողուր որ այս արտին մէջէն անցնիք : Հոս հայրս աշխատած է , հերկած ցահած է : Իր բոլոր աշխատութիւնը պիտի փճանայ , եթէ դուք արտին մէջէն անցնիք , մանաւանդ որ իմ պահպանութեանս յանձնուած է . չեմ թողուր որ մարդ անցնի , եթէ նո'յն իսկ կայսրը ըլլայ :

Ան ատեն ասպետը բարկացաւ , թամբին վրայ տնկուեցաւ ու խոժոռ . ահարկու նայուածք մը նետելով — որմէ , սակայն , միայն անմեղութիւնը չի սարսուար — գոչեց .

— Կայսրն է որ քու հետդ կը խօսի , անպիտա'ն , ճամբա'յ տուր :

— Ո'չ , ո'չ , ըսաւ արի տղեկը , եթէ նոյն իսկ կայսրն է հետս խօսողը , ան մեր բարի Օթօն կայսրը չէ՞ որուն իշխանութեանը տակ մարդ մարդու իրաւունք չի կորսնցներ : Ես այսօր արտին պահպան կարգուած եմ և մէկը չպիտի անցնի անկէ :

Ուրիշ ասպետ մը աւաջ անցաւ . տղան պատժելու համար :

— Ատ տղուն մազին մի' դալչիք , աղաղակեց կայսրը , և ինքը դարձուց ձիուն գլուխը դէպի

չիտակ ճամբան , որուն հետեւեցան միւս ասպետներն ալ :

Իրիկուան դէմ Հերման տուն դարձաւ :

Երբ սենեակէն ներս մտաւ , տեսաւ որ կայսրը և միւս ասպետները հոն էին : Ամչնալէն կը փախչէր , երբ կայսրը իր մօտ կանչեց զանիկա , համբուրեց և ըսաւ թէ՛ իր հետ պիտի տանէր զինքը արքունիքին մէջ կրթել տալու համար :

Հերման ուրախութենէն ծափ զարնելով՝ վազեց իր ընկերներուն քով :

Կայսրը տարաւ Հերմանը :

Քսան տարի ետք , Գերմանիոյ Մարաշախստեղաւ Հերման :

30. ԱԳԱՀՈՒԹԻԻՆ , ՇՈՒՅԼՈՒԹԻԻՆ ,

ԽՆԱՅՈՂԱԻԹԻԻՆ

Բովանդ. — Դրամը միջոց մ'է եւ ո՛չ թէ նպասակ մը. — Ագահը իբրեւ Ասուած կը պատէ դրամը . — Շուայր յիմար մ'է որ մտնելու համար կը ծախսէ : Խնայասէր խելացի է , վասն զի իր պէտքերն ու հոսոյթները հաւասարութեան մէջ կը պահէ :

Դրամին արժեքը ուրիշ բան չէ, բայց միայն իբրեւ միջոց մը որ կը հոգայ մեր պէտքերն ու հանգրասութիւնը : Դրամը սիրելու է ո՛չ թէ դրամին համար, այլ անոր ընծայած առաւելութեանց համար , հանգիստ ապրելու միջոցներ ընձեռելուն համար միայն :

Ագահը չի հասկնար աս համարսութիւնը , այլ դրամը դրամի՛ն համար կը սիրէ: Դրամ կը դիզէ՛

անոր վրայ նայելու համար եւ ո՛չ թէ իր պէտքերն
գործածելու համար : Իբրեւ Ասուած կը պատշէ :
Եստեղ ու կարծրասիրտ կ'ըլլայ ազան մարդը ,
ինկզինկը կը գրկէ ամեն բանէ՝ գանձը դիզելու
համար . ամեն գորովանքի եւ լաւ զգացման տեղ՝
իր սրտին մեջ կը տրեւ բացարձակ մոլութիւն մը
որ է արծաթսիրութիւնը :

Շուայր յիմար մ'է որ չգիտէ դրամին արժեքը ,
եւ զայն ձեռք բերելու դժուարութիւնը : Գրեթէ
միշտ ժառանգորդ մ'է որ ինք վաստկած չէ իր մը-
խած դրամը : Ազանը ինկզինկ ամեն բանէ կը գր-
կէ , շուայր բան մը չի խնայեր իր անձին համար :
Ստակը ծովը կը նետէ , ինչպէս կ'ըսէ առածը .
մտխամ ըլլալու համար կը ծախսէ . շուայր մարդն
ալ անխելի է որչափ այն մարդը որ բան մը կ'աւ-
րէ աւրած ըլլալու համար :

Բարեբաղդաբար մարդս միշտ ազան կամ շը-
ուայր ըլլալու ստիպուած չէ : — ձեռք միջին
ընթացք մը կայ՝ որ է խնայասիրութիւնը : Խնայ-
ասէր՝ միայն պիտանի եւ օգտակար բաներուն
կուտայ իր ստակը : Իր ըրած խնայութիւնը ար-
ծարսիրութեան համար չէ , այլ հեռատեսութեամբ
իր ապագան ապահովելու համար : Կը յիշէ ձը-
պուռին դժբաղդ վիճակը . բոլոր ամառը եր-
գած ու պարած ըլլալուն համար , ձպուռը ան-
տուաղ մնաց երբ ձմեռը վրայ հասաւ : Գթա՛նք
ու օգնե՛նք ձպուռին , բայց Մրջիւնը օրինակ
առնենք :

31. ՀԱՒԱՏԱՐՄՈՒԹԻՒՆ

Երուանդ 14 տարեկան տղայ մըն էր՝ որ արբեցող հայր մը և բարի մայր մ'ունէր : Հայրը , Դաւիթ , առաջուց լաւ մէկն էր և հարուստ վաճառական մը իր բոլոր գործը անոր յանձնած էր : Բայց չար ընկերներու խրատին անաւով՝ կամաց կամաց խոտորեցաւ իր ճամբէն և եղաւ սոսկալի արբեցող մը և ամէն շարութեանց կատաղի մտլի մը : Քիչ քիչ տէրը երես դարձուց իրմէ և օր մ'ալ անոր ըրած խոշոր մէկ խարդախութիւնը բռնելով՝ գործատունէն վռնտեց : Դաւիթ , գործատունէն վռնտուելէ վերջը , ամէն տեսակ մոլութեանց մէջ ինկաւ :

Վերջապէս օր մը գողութիւն ըրած ատենը զարնուեցաւ ինկաւ , և մեռաւ իր անուան հասաւորինքը իր անմեղ զաւկին կտակելով :

Շատ չի տեւեց՝ Երուանդի մայրն ալ իր կրած կակիծներուն չղիմանալով անբուժելի հիւանդութենէ մը բռնուեցաւ , մահամերձ անկողին ինկաւ :

Զգաց թէ ինքը շուտով պիտի մեռնէր : Ուստի քովը կանչեց Երուանդը և անոր իր վերջին խօսքերը խօսեցաւ :

« Երուանդ , ըսաւ , ահա կը տեսնես թէ մայրիկդ շատ քիչ ժամանակ պիտի ապրի : Կրնայ ըլլալ որ քիչ մը վերջը , թերեւս վաղը , ա'լ մարդ պիտի չունենաս աշխարհի վրայ : Փողոցներուն մէջ մինակ մնացած տղու մը պէս պիտի ըլլաս : Հայրդ քեզի աղտոտ անուն մը և 10000 լիրա պարտք թողուց : Բայց անշուշտ կը յիշես , գիտես թէ մայրիկդ ո՛րչափ կը սիրէր զքեզ : Քեզի տը-

ւած խրատներս մի՛ մոռնար երբեք : Մի՛ յուսահատիր փորձութիւններու դէմ, անոնք զքեզ միշտ յառաջ թող մղեն : Ա՛լ մանուկ չես : Հայրդ ա՛լ պիտի չփայփայէ զքեզ : Ապրուստիդ հոգը քու վրայ պիտի մնայ :

Մինակ՝ խնդիրք մ՛ ունիմ, սիրելի զաւակս. ես ողջ եմ դեռ . ինծի խօսք տուր որ պատուաւոր պիտի ապրիս աշխարհի վրայ և հօրդ անունը պիտի վերականգնես : Անոր ունեցած պարտքը պիտի վճարես : Կ'երդնուրննա՞ս , զաւակս . . . : »

Առաջին անգամ էր , որ մէկը Երուանդի կ'առաջարկէր երդում ընել , այն ալ մահամերձ մայր մը :

Կապոյտ աչքերուն մէջը կայծ մը վառեցաւ , որ արցունքի փոխուեցաւ անմիջապէս .

— Մայրի՛կ , կ'երդնո՛ւմ , ըսաւ :

Քիչ մը ետքը խեղճ բարի մայրը իր աչքերը կը փակէր յաւիտեան , անոնց մէջ ցոլացած վայրկենական մեծ ուրախութենէն՝ որ հոգիին հետ թռած էր՝ բան մը , տկար հալած կայծ մը մնաց անլոյս աչքերուն մէջ , կծկտած այտերուն վրայ :

Անշուք եղաւ մօրը թաղումը : Խորշ մը նետեցին անոր մարմինը : Երուանդ շատ մարդ չէր ճանչնար : Քանի մը առօրեայ ծանօթներ միայն՝ որոնք չնչմարեցին իսկ թէ Երուանդ ա՛լ չէր երեւար :

Փողոյին մէջ ինկած անշուք տղայ մը՝ որուն դիմած անորոշ տեղը՝ մեծ ընկերութեան մէջ , իր մօրը անշուք հողակոյտը կը յիշեցնէ ինծի մեռելներու մեծ աշխարհին մէջ :

Երեսուն տարի ետքը սերունդը փոխուած էր : Նոր սերունդը չէր ճանչնար հինը : Իսախակ եւ Որդիի վաճառատան մէջ տասն անգամ պաշտօնեաները փոխուած էին : Եւ մեծ-անառակ Դաւիթին անունը մոռցուած էր : Քանի մը հոգի միայն կը յիշէին այդ անունը զոր իրենց նախորդները աւանդաւի մը պէս փոխանցած էին իրենց յաջորդներուն : Իսահակ հիմա ծերացած էր, պատկառելի ծերունի մը, որ տակաւին նոյն առուզութեամբ կ'աշխատէր : Օր մը աղքատիկ, բայց կոկիկ հագուած առոյգ երիտասարդ մը եկաւ վաճառատուն, իր այցետոմար տուաւ առաջին գրագրին և ըսաւ թէ տեսակցութիւն մը կը խնդրէր վաճառատան տէր Իսահակէն : Գրագիրը նայեցաւ տոմսին վրայ և հոն ծանօթ անուն մը չտեսնելով՝ ըսաւ . — «Կը ներէք, Մհ. Իսահակ հիմա քիչ մը զբաղած է, եթէ բան մ'ունիք՝ ինձի՛ ըսէք : — Ո՛չ, ներեցէք, պարոն, ըսաւ երիտասարդը և տոմար առաւ առաջին գրագրին ձեռքէն և համետ խոնարհութիւն մ'ընելով դուրս ելաւ :

Իրիկուն Ժամը տասնըմէկին վաճառատունը կը փակէին և Մհ. Իսահակ կամաց կամաց իւր տունը կ'երթար : Վաճառատունէն քիչ մ'անդին պատին քովը կայնած երիտասարդ մը երբոր տեսաւ Մհ. Իսահակը՝ աչքերը լեցուեցան և խոնարհութեամբ անոր առջև գնաց : «Ի՞նչ կ'ուզես, տղաս, հարցուց ծեր դրամատէրը անուշութեամբ :

— Կարեոր բանի մը համար ձեզ տեսնել կ'ուզէի, Տէ՛ր իմ, ըսաւ երիտասարդը : Կը յիշէ՞ք ձեր նախկին գրագիրը : Ես անոր զաւակն եմ : Երեսունը Դաւիթն եմ » :

Մհ. Իսահակ՝ հասկնալով թէ անշուշտ պատճառ մ'ունի այդ երիտասարդը զինք տեսնելու՝ բռնեց ձեռքէն և անմիջապէս իր վաճառատուներ տարաւ : Յորեկուան դրագիրը երբ տեսաւ իր տէրը անծանօթ մարդուն հետ ձեռք ձեռքի՝ իր անքաղաքավար ընթացքը յիշեց և կարմրեցաւ :

Գացին առանձին սենեակը և դէմ դէմի նստան Մհ. Իսահակ և իր անհաւատարիմ դրագրին տրդան : Երիտասարդը պատմեց թէ ի՛նչպէս մահամերձ մօրը երդուած էր հօրը պարտքը վճարել : Եւ պատմեց երեսուն տարուան կեանքը . կեանք մը , որ սկիզբէն մինչև վերջը մէկ նպատակ ունի . — Պոստման մը կատարումը : — Նշանուեցայ, ըսաւ, բայց ամուսնութիւնս յետաձգեցի , որպէսզի նախ պարտքս վճարեմ : Ահա ամբողջ գումարը բերած եմ , տոկոսովը հանդերձ 30,000 լիրա : Եւ Մհ. Իսահակի առջև դրաւ երեք ծրար դրամատոմս : Մհ. Իսահակ առաւ և նայեցաւ դէմը նստող երիտասարդին , և այս վսեմութեան առջև մոռցաւ ինքզինքը . լալով ելաւ երիտասարդին ճակատը համբուրեց՝ մինչ իր դողդոջուն ձեռքովը սեղանին վրայ գտնուած բոլոր դրամատոմսերը անոր գրպանը կը դնէր արագ արագ , մինչև որ լեցուեցան պատռելու չափ . « Երուանդ , Երուանդ , ըսաւ ծերունին , արժանի ես խեղճ բարի մայրիկիդ » :

Այդ պահուն , անշուշտ երեսուն տարի առաջ բացուած հողակոյտի մը վրան երջանկութեան ծաղիկները ծլեցան . . . :

31. Կ Ե Ն Դ Ա Ն Ի Ն Ե Ր

Բովանդ. — Կենդանիներու նկատմամբ ալ պարտեր ունինք. — Շնչանի կենդանիները զանազանել հարկ է վնասակարներէն : — Կրամմօնի օրէնքը : — Կենդանիներու պաշտպան ընկերութիւններ :

Առաջին տեսութեամբ, մարդու զարմանալի կ'երեւայ թէ մարդը պարտեր ունի կենդանիներու նկատմամբ : Բայց երբ խորհրդածենք, այն ասեմ կը համոզուինք : Արդարեւ, մենք բանաւոր եակներ ենք. բռնութիւն ու շարութիւն մեզի արժանի բաներ չեն՝ ո՛ր կենդանիի վրայ ալ գործածենք : Պէտք է ուրեմն բաղցրութեամբ վարուինք կենդանիներու հետ, եւ անօգուտ տեղը շտանգենք :

Բնականաբար պէտք է զանազանենք օգտակարներէն՝ վնասակար կենդանիները : Վնասակարներուն դէմ մտաւորելու եւ զանոնք ջնջելու ենք՝ մեր անձին պահպանութեան համար : Բայց օգտակար, ընչանի կենդանիները հոգալ եւ խնամել կը պարտինք : Եթէ հարկ ըլլայ զանոնք մորթել մեր սնունդին համար, կարելի եղածին չափ քիչ տանջելու ենք : Անասնական բրտութի՛ւն է շարչրկել եւ տանջել մեր աշխատակիցները, մեր սնակից ընչանի կենդանիները՝ եզ, կով, ոչխար, ձի, շուն, եւն :

Օրէնք մը կայ որ կը պատժէ զանոնք որ ընչանի կենդանիներուն հետ գեռ կը վարուին : Կրամմօնի հաստատած օրէնքն է այն՝ որ Եւրոպայի մեծ նոյն իսկ դպրոցներու պատին վրայ կը փակցնեն :

Կենդանիներու պաշտպան ընկերութիւն մը կայ որուն պաշտօնն է հսկել Կրամմօնի օրէնքին գոր-

ծաղրութեան, եւ թող չսալ ու ընտանի կենդանի-
ներս սանջեն: Այս ընկերութիւնը հանրային օգտին
եւ բարոյականի նպաստող գործ մը կ'ընէ:

32. ՀԱՒԱՏԱՐՄՈՒԹԻՒՆ

Բ. — ՇՈՒՆՆ ՈՒ ՕՁՆ

Հնգիկ մը իր հիւղակէն ելած էր որսի երթա-
լու համար: Ահագին Պօա մը հիւղակը մտաւ եւ
չխտակ դնայ օրրանի մը քով, ուր պզտիկ տղայ
մը կը քնանար: Սոյադած ատենը, օրրանը տա-
պալեց: Սոչոր Գամիս մը որ պահպանութեան
համար մօտերը կը պտտէր, աղմուկը լսելով վա-
ղեց եկաւ եւ հրէշին հետ կատաղի կռիւ մը սկսաւ,
յաղթեց Պօային եւ վերջապէս դայն սպաննեց:

Իր երախը դեռ արիւնաթաթաւ էր, երբ տէրը
ատուն դարձաւ: Վաղեց անոր աւջեւ ելաւ եւ սո-
վորականէն աւելի բարեկամական ցոյցեր ըրաւ:
Հնգիկը մեծ մտահոգութեան մասնուեցաւ, անոր
բերանն արիւնաշաղախ եւ մանաւանդ իր սիրական
դուկին օրրանն ալ կործուած տեսնելով: Անմի-
ջապէս այս երկու իրողութիւնները իր մտքին մէջ
միացրնելով՝ այնպէս հետեւցուց թէ շունը փողո-
տած էր մանկիկը:

Իր յանկարծական կատաղութեան մէջ այլ
յայլմէ եղած՝ եւ առանց իր դատողութիւնը աւելի
աւաջ տանելու եւ իրողութեան թափանցելու, ու-

սէն կախուած հրացանը վար առաւ և պարպեց խեղճ շուռին վրայ՝ որ հազիւ կրցաւ սողոսկիլ երթալ իր որջը մտնելու՝ ողբադին կաղկանձիւնսներ արձակելով :

Այս առաջին խուճապէն ետքը, Հնդիկը օրրանին քով վազեց և զայն դարձրնելով տեսաւ որ մանկիկը խաղաղ քուն մը կը քաշէր : Իսկոյն ճանչցաւ իր անիրաւութիւնը , և ինքզինքը աւելի եւս մեղադրեց երբ օրրանէն քանի մը քայլ անդին նշմարեց դիակը օձին՝ զոր շուռը սպանսներ էր :

Ասոր վրայ , հասկցաւ որ իր դժբաղդ շուռը ոչ միայն իր զաւկին չարիք չէր ըրած , այլ անոր կեանքն ալ պաշտպանած էր ինքզինքը վտանգի ենթարկելով , մահացու պայքար մը մղելով այն հրէշին դէմ որուն դիակն իր առջև նետուած կը տեսնէր :

Հնդիկը չկրցաւ զսպել իր յորդ արցունքները հաւատարիմ պահապանին մահուան համար որուն արժանի չէր :

32. Հ Ո Ք Ի Ն

Բովանդ. — Անկարի մը եւ քաջառողջ մարդու մը խօսակցութիւնը: — Մարմինը կրնայ յօշոտիլ՝ առանց մարդը ապրելէ դադրելու: — Մարդը հոգի մ'է որ մարմին մ'ունի :

Հանգիստի կոչուած սպայ մը որ սրունքին մեկը կորուսած էր , պտոյտի ասեմ կը հանդիպի քաջառողջ մարդու մը որուն անդամները ամբողջ էին: Երկու տղազայողները նստարանի մը վրայ բազմե-

զով՝ խօսակցեցան այսպէս : Ողջանդամ մարդը ըսաւ սպային . « Կարծեմ թէ սրունփիդ պակաս ըլլար բնաւ արգելք չ'ըլլար ինծի չափ շուտ փախելու . քիչ մը կը նեղուիս , բայց վնաս մը չունի , կրնաս ազատօրէն ընել ուզածդ : »

Անկարը պատասխանեց . « Սրունքս կորսնցուցի պատերազմելով . բայց ասով կը մխիթարուիմ . ո՛չ բազուկն եւ ո՛չ ալ սրունքն է որ մարդս մարդ կ'ընէ . մենք ուրիշ բան ենք , եւ անոնք ալ մեր ծառաներն են : Արդ՝ ես ալ ճիշտ այնպէս կ'ընեմ , ինչպէս որ կ'ընէ սակ կորսնցնող սանեք մը՝ իր ծախքերը նուազեցնելով . ե՛ս ալ չորս ծառայի տեղ երեք ծառայ կը գործածեմ : »

— Էյ , նայինք ո՞վ է այդ պատմութեանդ մեջ սանեքը : — Հոգի՛ն է , պատասխանեց անկարը : Այո՛ , հոգի՛ն է որ մեր էութիւնը կը պահէ : Ա՛ն է որ կը հրամայէ , առաջ կը մղէ , կը կատեցնէ , կ'ուզէ կամ չ'ուզէր : Ա՛ն է որ զիս կրակիմ մեջ մղեց . մարմինս կը դողար իր բոլոր անդամներով եւ սակայն , փախցի : Հաւատա՛ խօսքիս . մարմինը ծառայ է , հոգին տէր է :

— Իրաւ որ , ըսաւ փաշտող մարդը , իրաւ որ աս բանին վրայ չեի մտածած բնաւ :

33. ՀԱՒԱՏԱՐՄՈՒԹԻՒՆ

Գ. — ԽԵԼԱՑԻ ՇՈՒՆԸ

Վաճառական մը ձիով մօտակայ քաղաք մը կ'երթար՝ գանձելու համար մեծկակ գուժար մը : Իր հաւատարիմ շունը քովիկէն կը քալէր : Ստակը առնելէ վերջ , ճամբայ ինկաւ տուն դառնալու համար : Ճամբան, դիպուածով ստակին քակը ինկաւ և տէրը չկրցաւ նշմարել : Շունը իր ակռաներով փորձեց զայն վերցնել : Չկրնալով յաջողիլ՝ վազեց տիրոջը քով և սկսաւ ձիուն երեսնի վեր ցատկել անդադար հաչելով , անա՛նկ ուժգին որ վաճառականը սկսաւ մտահոգ ըլլալ :

Շունին հրամայեց որ ձայնը կտրէ. բայց ի գուրն Նոյն իսկ հրացանին բունով հարուած մը տուաւ անոր : Հաւատարիմ կենդանին շարունակեց հաչել ու կաղկանձել և ձիուն վրայ ցատքել՝ իբրև թէ կ'ուզէր իր տէրը բունի վար առնել ձիէն :

Վաճառականը խարաղանի հարուածներով հեռացնել կ'ուզէ , շունը ձիուն վրայ կը յարձակի . կը հաչէ , կը խածնէ զայն՝ հասկցնելով թէ պէտք է ետ դառնալ : Տէրը կը վախնայ՝ կարծելով թէ շունը կատղած է. կ'առնէ հրազէնը թամբին կուշտէն և հարուած մը կուտայ կենդանիին :

Հէզ շունը ինկաւ , բայց նո՛րէն ելլելով՝ հեծկրլտանօք սողոսկեցաւ մինչև տիրոջ ոտքերը : Վաճառականը ա՛լ չկրցաւ հանդուրժել այս տեսարանին , մտրակեց ձին ու քառամբակ հեռացաւ :

Վայրկեան մը ետքը ետին դարձաւ տեսնելու

համար թէ շունը մեռա՞ծ էր: Ա՛յն ատեն հշմարեց որ պարկը ձիուն գաւակին վրայ չի կար, մտածեց թէ իր շան իրարանցումին պատճառը կրնար այս քանը ըլլալ:

«Ի՛նչ անգութ եմ եղեր,» պոռաց և ետ դարձաւ:

Չգտաւ իր խեղճ շունը հոն ուր սպաննած էր. բայց, արեան հետքէն տեսաւ թէ աւելի հեռուն գացած էր: Յուզուելով՝ արեան հետքին հետևեցաւ: Ո՛րքան մեծ եղաւ իր կակիծը, երբ իր հաւատարիմ շունը գտաւ իր պայուսակին վրայ երկրնցած՝ կարծես աւելի լաւ պահպանելու համար դայն:

Վար իջաւ ձիէն փորձելու համար թէ կրնա՞ր արդեօք փրկել հէզ շունը, բայց, աւա՛ղ, մահամերձ շունը դորովով լղեց անոր ձեռքն ու շունչը փչեց . . . :

33. Ի Ն Ք Չ Ի Ն Ք Դ Զ Ա Ն Չ Ց Ի Բ

Բովանդ. — Ինգլիներ հանչնալ իմաստութեան սկիզբն է: — Համեստութիւնը առափնութիւն է: Հպարտութիւնն ու ունայնամտութիւնը մեծ թեւութիւններ են որ մեզ ծաղրելի կ'ընեն:

Եթէ ծանօթ առակին մեջ Գորսը հանչնար իր չափը, այնքան ժողով մահով մը չէր մեռներ: Իր ուժը չափել չգիտցաւ. գլխուն փորձանք եկաւ: Մենք անոր պէս չընենք: Սորվի՛նք մենք մեզ հանչնալ որ է իմաստութեան սկիզբը:

Քիչ բան չէ գիտնալ թէ ի՛նչ է մեր արժեքը, ի՛նչ է մեր կարողութիւնը: Ո՛հ, այս ծանօթութեամբ կը հասկնանք թէ հպարտանալու տեղի չունինք: Անով յայտնի կ'ըլլան մեր տարութիւնները: Անոր

շնորհիւ մասնանիօ կ'ընենք մեր թերութիւնները :
Մեր անձը քննելէ վերջը այնչափ մեծ չենք խօսիր ,
որչափ՝ առաջ : Համես կ'ըլլանք : Մեկ խօսքով կը
հասկնանք թէ ի՛նչ արժեք ունինք հոգիւ , ոչ շատ
գեօ , ոչ շատ արեւիկ , այլ միջակ . — մեզի կը մը-
նայ աշխատիլ որ աւելի լաւ ըլլանք :

Քոնէ , երկու այլանդակութիւն եւ ծաղր ըլլա-
լու երկու պատճառ կայ որոնցմէ կը բժշկուինք .
հպարտութիւն եւ ունայնամտութիւն : Ա՛լ անկէ
ետքը , չենք ջանար ուրիշներէն ու մեր չափէն ա-
ւելի փայլուն , աւելի բանգեօ , աւելի գեղեցիկ ,
աւելի հարուստ , եւն. եւն. երեւալ : Իմասունք
կ'ըլլանք :

34. Հ Ն Ա Ր Ա Մ Տ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Ա. — ՃԱՐՏԱՐ ՄԻՋՈՑ՝ ՆԵՆՔԱՄԻՏԸ ԽԱԲԵԼՈՒ

Հարուստ վաճառական մը , վրթանէս աղա ,
որ կը բնակէր Պոլիս , բարեպաշտ քրիստոնէայի
կեանք կը վարէր : Իր հաւատքին ու կրօնքին ա-
մուր վարած՝ անկեղծ և առաքինի , երբեք չէր
թերացած իր քրիստոնէական պարտականութիւն-
ներուն մէջ , աղքատներուն կ'ողորմէր , դժբաղդ-
ներն ու տառապեալները կը մխիթարէր , առտու
իրիկու եկեղեցիէն անպակաս էր , իւղագինը ա-
ռատ կուտար , և իր լուման միշտ կը ձգէր դան-
ձանակին մէջ :

Աս մարդը կ'առաջադրէ աւխտի երթալ Ս. Ե-

րուսադէմ . իր գործերը կարգադրելով և ունեցած հարստութիւնը հաւաքելով՝ կ'երթայ կը գրտնէ բարեկամ մը որ մեծ համբաւ ունէր՝ իբրև վրատահելի և ուղղամիտ մարդ :

Վրթանէս աղան անոր կը յայտնէ իր դիտաւորութիւնը և ոսկիով լեցուն քսակ մը կը յանձնէ անոր՝ խնդրելով որ մինչև վերադարձը պահէ : Իսկ այն պարագային որ ուխտագնացութեան միջոցին մեռնէր կամ ուրիշ պատճառով մը չկրնար Պոլիս դառնալ, բարեկամը աղքատներուն պիտի բաժնէր այդ գումարը :

Վրթանէս աղան կը մեկնի, իր ուղեւորութեան հպատակին կը հասնի , Ս. Երկրին ու Քրիստոսի Գերեզմանին կ'այցելէ , իր ուխտը կ'ընէ , առատ դարպաս կուտայ և ժամանակ մը հոգեկան մխիթարութիւնս վայելելով՝ հորէն Պոլիս կուգայ :

Իր վերադարձէն քանի մը օր ետքը , բարեկամին քով կ'երթայ և իր յանձնած գումարը ետ կ'ուղէ : Բարեկամը նախ բան մը չհասկնալ կը կեղծէ : Վրթանէս աղա՝ անոր անտարբեր վարմունքը տեսնելով՝ խելքը գլխէն կ'ելլէ և գրէթէ կայծակէ զարնուած կը սկսի աղաչել , պաղատիլ , թախանձել , մինչև իսկ կը խոստանայ մաս մը դրամ նուիրել անոր եբրև արդար իրաւունք : Անօգնւտ , ամէն միջոց անօգուտ կ'ըլլայ , բարեկամը կը յամառի . բոլորովին կ'ուրանայ այդ տեսակ աւանդ մը իրեն յանձնուած ըլլալը :

Վրթանէս աղա , յուսահատ և գլխիկոր , տուն կը դառնայ , և յաջորդ օրը կը դիմէ դատաւորին , կը բացատրէ իրողութիւնը և կ'աղաչէ որ արդարութիւնը տեղը բերուի : Ո՛չ վկայ , ո՛չ մուրհակ .

կար խնդրարկուին ձեռքը՝ որով կարենար ապացուցանել իր պահանջքը : Բայց դատաւորը , արդարութեան ոգիէն ներշնչուած , հնարք մը կը դտնէ :

Խնդարկուին կը պատուիրէ երթալ հասիլ իր տունը , կը խոստանայ ապահովապէս դոհացում տալ իրեն՝ միայն թէ չաճապարել և քանի մը օր համբերել կը յանձնարարէ :

Քանի մը օրեր կ'անցնին , դատաւորը առանձնակի իր տունը կը հրաւիրէ աւանդապահ բարեկամը որմէ դանդատած էր վրթանէս աղան , և անոր յարգալից ընդունելութիւն մ'ընելով՝ կ'ըսէ դադտնարար . « Քիչ օրէն երկար ու հեռաւոր ճամբորդութեան մը պիտի ձեռնարկեմ : Ընտանիքըս ու դաւակներս կը խորհիմ որոնք անպաշտպան պիտի մնան : Հարստութիւնս ու ընտանեկան գործերս քեզի համան վատահելի ու պատուաւոր մարդու մը խնամքին կը կարօտին : Կը ճանչնամ քու հաւատարմութիւնդ ու առաքինութիւնդ և քեզի միայն կրնամ վատահիլ այս ամէնը . կ'աղաչեմ որ չմերժես : Աստուծով երբ ողջ աւողջ վերադառնամ , քու բարեկամական ծառայութիւններդ կը փոխարինեմ լիուլի՝ վատահ եղիր : »

Մարդը կը փութայ ընդունիլ այս առաջարկը և շնորհակալ կ'ըլլայ իրեն եղած այս պատիւին ու վատահութեան համար :

Դատաւորը նոյն օրը դադտուկ մը կանչել կուտայ հասե վրթանէս աղան , կը պատուիրէ անոր՝ երթալ նորէն պահանջել իր աւանդը՝ այս անգամ քիչ մը խիստ խօսելով և ի հարկին սպառնալով որ , եթէ չյանձնէ , դատաւորին պիտի դիմէ :

Վրթանէս աղա այս խրատին հետեւեցաւ , և այս անգամ յոջողեցաւ իր գանձին տիրանալ , վաւրն զի աւանդապահը կը վախնար որ գործը դատաւորին ականջը կը հասնի և ան ալ՝ իրմէ կասկածելով՝ այլ ևս իրեն չի յանձներ մեծաքանակ հարստութիւնը : « Ներեցէ՛ք Վրթանէս աղա , իրաւ որ անցած օր ալ ատոր խօսքը ըրիր , բայց խելքս գլուխս չէր , բողորովին մտքէս ելած էր , եւնանեթե խըյանեթ օղնագ : Գիտես ա՛ , ես ուրիշ չին իրաւունքը ուրացող մարդ չեմ . առ ստակդ , մենք վաղեմի բարեկամներ ենք : »

Նւ մարդուկը քաակն իր տէրոջը յանձնեց , ան ալ ուրախութեամբ վերադարձաւ իր գործին՝ միտքը դնելով որ ուրիշ անգամ չխաբուի կեղծ համբաւէ ու երեւոյթէ :

Իսկ նենգամիտ աւանդապահին լուր կը հասնի միւս օրը թէ դատաւորը միտքը փոխած է , իր ուղեորութիւնը յետաձգած է :

34. ՀՈԳԻՒՆ ԿԱՐՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Բովանդ. — Հոգին կարողութիւններ ունի , ինչպէս մարմինը՝ գործարաններ : Զգայականութիւն . — Կամք : — Երեւ կարողութեանց գործակցութիւնը :

Հոգին բարոյական մարդն է՝ իր բանական , ազատ եւ պասախ սնանու ձիրքերով մեկտեղ : Ինչպէս մարմինը գործարաններ ունի , նոյնպէս ալ հոգին կարողութիւններ ունի , որոնց կը յայտնէ իր գոյութիւնը :

Հոգիին կարողութիւնները երեք են .

Նախ՝ զգայականութիւնը կամ հանոյք ու վիճ զգալու կարողութիւնը : Եթէ անզգայ ըլլայինք , բոյսերուն ու փայտերուն պիտի նմանեինք , բարիին ու չարին անտարբեր պիտի ըլլայինք , գորով չպիտի զգայինք , մեր շուրջը գտնուած բաներուն հետ ո՛ր եւ ի անհշուքիւն չպիտի ունենայինք :

Երկրորդ՝ իմացականութիւնը, որով կարող կըլլանք սիրել նշմարելութիւնը եւ զայն փնտռել ու սուսնով : Իմացականութեան մասնաւոր յատկութիւնն է բանականութիւնը , որով կը զանազանենք նշմարիչք սուսէն :

Երրորդ՝ ունինք կարճ՝ որով կրնանք ազատօրէն որոշողութիւն ընել բարիին ու չարին մեջ, եւ մեր գործերուն համար պատասխանատու կ'ըլլանք :

Զգայութեամբ երեւան կուգայ մեր գերազանցութիւնը բոյսերէն ու հանածուններէն : Իմացականութիւնն ու կամքը ցոյց կուտան թէ գերազանց ենք բոլոր կենդանիներէն :

Այս երեք միացեալ կարողութիւններով մարդս կ'ըլլայ բնութենէն գերադաս եակ մը : Անոնք կը կազմեն մարդկային գերիշխանութիւնը :

35. Հ Ն Ա Ր Ա Մ Տ Ո Ւ Յ Ի Ի Ն

Բ. — Գ Ի Ն Ի Ի Տ Ե Ղ , Զ Կ Ա Ն Ե Ղ

Սէնարն, Անգղիացի հռչակաւոր դերասանը հիւանդ էր : Խորհուրդ հարցուց իր բարեկամ Աշլէ բժշկին որ ըսաւ .

— Սէնարն , Մօրիւ ձկան եղ խմելու ես :

— Ա՛հ , Տո՛քթոր , շատ անախորժ է :

— Շո՛ւտ խմէ՛ համը չես առներ :

Բայց Սէնարն կը վարանէր , դեղը կը հոտուըտար և սիրտը խառնուելով՝ մէկդի կը հրէր :

— Ա՛հ , Տոքթոր , հոտը գէ՛շ է :

Իգայը բերնին մօտեցնելով՝ « Ա՛հ , Տոքթոր , գարշելի՛ է : Ո՛չ , երբեք չպիտի կրնամ խմել :

— Պէտք է խմել սակայն , ըսաւ բժիշկը , եւ մրմռալով մեկնեցաւ :

Նոյն իրիկունը , Սէնարն դեր մ'ուռնէր , ուր կը ներկայացնէր մարդասպան մը զոր գաւաթ մը թոյն խմելու կ'ստիպէին : Սէնարն շատ գեղեցիկ հատուած մ'ուռնէր արտասանելու ուր զինք դատապարտողները կը նախատէր , յետոյ խրոխտ ու արի մարդու մը պէս ի մի ումպ պիտի կլլէր թոյնը : Բայց թոյնին տեղ գաւաթ մը ընտիր գինի լեցնել կու տար սովորաբար . նոյն իրիկուն իր դերը սովորականէն աւելի յաջող կատարեց և գաւաթն առնելով շրթունքին տարաւ : Ի՛նչ սոսկում . — գաւաթը Մօրիւ ձկան եղ կը պարունակէր զոր բժիշկը ընտիր գինիին տեղ լեցուցեր էր :

Սէնարն տժգունեցաւ , բայց բեմին վրայ չէր կրնար վարանիլ , հոտուըտալ , զղուանք յայտնել : Սէնարն կը կատղի , բայց գաւաթը մէկ ումպով կը պարպէ :

Հանդիսականները կը ծափահարեն , և Սէնարն կը տեսնէ որ բժիշկը , առաջին կարգը նստած , միւսներէն աւելի ուժգին կը ծափահարէր :

35. ԶԳԱՅԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՆԿԱՏԱՄԱՐԲ ՊԱՐՏԻԲԵՐ

Բովանդ. . — Հանոյքի մեջ չափաւորութիւն եւ ցաւի մեջ համակերպութիւն : — Կիրքերու եւ մասնաւորապէս բարկութեան վսանգները : — Բանականութիւնը պէտք է կառավարէ :

Զգայուն եակներ ենք մենք . հանոյքը յուզում կը պատճառէ եւ վիճար մեզ կը տառապեցնէ : Բայց զգուշանալու ենք անոնցմէ զգածուելու եւ խռովելու : Մարդկային արժանապատուութիւնը կը պատուիրէ չափաւոր ըլլալ հանոյքի մեջ եւ համակերպող՝ վիճի մեջ :

Երբ մեր անձը զգայականութեան մղումին դէմ չենք պաշտպաներ , թոյլ կուտանք որ կիրքերը մեր վրայ իշխեն բանականութեան տեղ : Ա՛յ մեր տերը չենք ըլլար . հպարտութեան , ազահութեան , ասելութեան , բարկութեան գործիք ու խաղայիկ կը դառնանք : Զօրեղ հոգի մը զինուելու է մանաւանդ բարկութեան դէմ որ մեզ յիմարներու կը նմանցնէ : Երբ բարկութենէ վերջ , մեր պաղարիւնը կը գրտնենք , կ'ամչնանք այն խօսքերէն ու գործերէն , որոնց մեջ մղած էր մեզ բարկութիւնը :

Գիտնա՛նք վարուիլ բանաւոր եակի պէս , լայնիմն խորհրդածութեամբ եւ չափաւորութեամբ : Բանականութիւնը պէտք է կառավարէ զմեզ :

36. ՃՇՏԱՊԱՀՈՒԹԻՒՆ

Շատ անգամ հինգ վայրկեանին վրայ կը խօսինք իբր ջնջին բանի մը: Հինգ տասը վայրկեանէն ի՞նչ կ'ըլլայ: Բայց, շատ մը մեծամեծ փոփոխութիւններ ու վնասներ յառաջ եկած են հինգ վայրկեանի կորուստէն: Կառախումբ մը անհրաժեշտ պէտքի մը պատճառաւ ստիպուեցաւ հինգ վայրկեան աւելի կանգ առնել կայարան մը: Բան մը շէր հինգ վայրկեանը: Ժամ մը ետքը, ճիշդ ժամանակին որոշեալ տեղէն չկրնալով անցնիլ, դիմացէն եկող կառախումբին բաղխեցաւ և հարիւրաւոր մարդիկ կորսուեցան հինգ վայրկեանի համար:

Հինգ վայրկեանի տարբերութիւն մը պատճառեղաւ որ Նաբոլէոն վաթերլոյի դաշտին վրայ յաղթուի. ճիշտ ինչպէս որ Աւստերլիճի մէջ յաղթեց:

Բենիամին հարուստ հօրեղբայր մ'ունէր՝ որ խոստացած է զինքը իր գործերուն վերակացու ընել: Որոշած էին որ տեղ մը գտնուին՝ ժամը ճիշդ վեցին: Բենիամին քիչ մը տնտնաց եւ, երբ ժամադրութեան տեղը հասաւ, մեծապէս դարմացաւ հօրեղբայրը հոն չգտնելով, հօրեղբայրը արդէն մեկնած էր: Բանի մը տարի անգործ անցուց, եւ օր մ'ալ նամակ մը առաւ, որով մահամերձ հօրեղբայրը զինքը կը կոչէր՝ իրեն ժառանգ ընելու համար: Վաղեց կայարան, երբ տեսաւ որ պայուսակը տունը մուցած է: Ետ դարձաւ առնելու: Հինգ վայրկեանէն կրնար հասնիլ: Իրաւ հասաւ հինգ վայրկեանէն, բայց կառախումբը

մեկնած էր : Ստիպուեցաւ յաջորդ օրը մեկնիլ :
Գնաց և հրեղբայրը մեռած գտաւ : Եւ անիծեց
պայուսա՛կը՝ որ իր կեանքին թշուառ մնալուն
պատճառ կ'ըլլար : Խեղճը շէր գիտէր թէ անոր
բո՛ւն պատճառը ի՛նքն էր :

36. ԻՄԱՑԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՎԵՐԱԲԵՐԵԱԼ ՊԱՐՏՔԵՐ

Բովանդ. — Իմացականութիւնը նշմարելիքն պէտք ունի : — Ճշմարտութիւնը ուսմամբ փնտռել : — Տգիտութեան դէմ մաքառում : — Սոսկալի բան է ստութիւնը :

Իմացականութիւնը նշմարելիքն պէտք ունի, ինչպէս մարմինը սնունդի : Հոգին հանգիստ եւ ուրախութիւն կը գտնէ նշմարելիքն հանչնալով : Ուսումն է այն աշխատութիւնը որով նշմարելիքն կը փնտռենք : Այս աշխատութիւնը երկարատեւ ու սաժանելի է, շատ ակտիւ սաժանելի է՝ քան ձեռարուեստի վերաբերեալ ամենադժուար աշխատութիւնը : Ասոր համար է որ ժողովուրդները կը պատուեն ուսեալ, գիտուն մարդերը :

Ամենքս ալ գիտուններ չենք կրնար ըլլալ : Բայց մեր կրցածին չափով պէտք է կրթուինք : Պէտք է տգիտութեան դէմ մարտնչինք : Տգիտ մարդը կոյր է, *Տգիտութիւնը մտքին գիշերն է*, ուր կը խարխալինք, կը մոլորինք ու կը խաբուինք՝ ուրիշներուն նենգամտութեան առջեւ :

Եթէ տգիտութեան դէմ կռուիլ պէտք է, պէտք է նաեւ սոսկալ ստութեան : Տգիտը կրնայ անմեղադրելի սեպուիլ, բայց ստախոսը անարժան է նե-

րուսի : Անիկա կամով կը խեղաթիւրէ նեմարսու-
թիւնը , մեկ կերպով կը խորհի եւ ուրիշ կերպ կը
խօսի : Ստութիւնը կը ջնջէ վստահութիւնը՝ որ բն-
կերութեան կապն է : Անկե՛ղծ բլլանք , սիրե՛նք
նեմարսութիւնը եւ նեմարիս խօսինք միշտ :

37. ՃՇՄԱՐՏԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆ

Ղուկասիկ , որ ածխավաճառի մը տղան էր ,
օր մը ծառին տակ նստած՝ կուլար :

Շքեղ հագուստներով Պարոն մը անկէ կ'անց-
նէր : Լսեց պզտիկ Ղուկասին լալը , անոր քովիկն
եկաւ ու հարցուց

« Տղա՛ս , ինչո՞ւ կուլաս :

— Ա՛խ , պատասխանեց Ղուկաս , շատոնց է որ
մայրս հիւանդ է : Հայրս պզտիկ քսակի մը մէջ
ստակ դրաւ և ինծի տուաւ որ տանիմ քաղաք ,
դեղագործին հաշիւը վճարեմ : Բայց քիչ մը ա-
ռաջ , նա առուին քովէն անցած ատենս , նայեցայ
որ քսակը գրպանէս ինկեր՝ կորսուեր է : »

Պարոնը գրպանէն քսակ մը հանեց , մետաքսէ
կարմիր քսակ մը , որուն մէջ լեցուն ոսկի կար :
Պարոնը Ղուկասին ցոյց տալով զայն՝ հարցուց :

« Աս չէ՞ կորանցուցած քսակդ :

— Չէ՛ , Պարոն , ատ իմ քսակս չէ , ըսաւ Ղու-
կաս : Իմինս ատոր չափ աղուոր չէր , մէջն ալ
ոսկի չի կար , մինակ 3 մէճիտ կար :

— Անանկ է նէ , աս է քու քսակդ , ըսաւ

Պարոնը՝ գրպանէն հանելով ուրիշ պղտիկ քսակ մը՝ որ Առկասինն էր և Պարոնը գտած էր ճամբուն վրայ, առուին քովիկ :

— Այո՛, Պարոն, ա՛ս է, գոչեց Առկաս ուրախութեամբ :

Պարոնը զայն Առկասին տուաւ՝ ըսելով .

— Տղա՛ս, քանի որ ճշմարիտ խօսեցար, քեզի կուտամ աս աղուոր քսակն ալ՝ մէջի ոսկիներով : Ա՛ռ :

* * *

Ուրիշ տղայ մ'ալ, Ագրիպպաս, լսելով Առկասին աս պատմութիւնը՝ գնաց նոյն ծառին տակ նստաւ, սկսաւ լալ ու ողբալ :

« Ա՛խ, քսակս, վա՛խ քսակս, կորսուեցա՛ւ քսակս » :

Նոյն Պարոնը, որ հոնկէ կ'անցնէր նորէն, Ագրիպպասին մօտեցաւ, և անոր ցոյց տալով կասկած մետաքսէ քսակ մը՝ մէջը լեցուն ոսկի՝ հարցուց անոր .

— Ա՞ս է կորանցուցած քսակդ :

— Այո՛, պատասխանեց Ագրիպպաս, ա՛տ է :

Ու ձեռքը երկնցուց ան աղուոր քսակն առնելու համար .

Բայց Պարոնն ըսաւ .

— Ստախճ՛ս քեզի, զիս խաբէ՞լ կ'ուզես: Կեցի՛ր անանկ է նէ, քեզի ուրիշ բան մը տամ :

Աս ըսելով՝ Պարոնը աղուոր տիոց մը քաշեց ստախօս Ագրիպպասին :

37. ԿԱՄՔԻ ՎԵՐԱՔԵՐԵԱԼ ՊԱՐՏՔԵՐ

Բովանդ. — Կամքը ազատ է ընտրելու բարին կամ չարը •
Ընտրելու դժուարութիւնը : — Սիրքը ամուր բնական է :

Մեր պարտն է բարի գործել, բայց ասոր հա-
կառակ, կրնանք չարի գործել: Կամքն է որ կ'ըն-
տէ եւ մեկ կամ միւս կողմին կը յարի: Կամքը
ազատ է իր ընտրութեան մեջ, ա՛յն է անա մարդուս
առանձնաւորհունը՝ բոլոր արարածներուն մեջ:

Բայց դժուար է ընտրութիւնը . ի զո՛ւր խիղճը
կ'ըսէ թէ «Ահաւասիկ բարին զոր պէտք է գործես,
անա չարը որք զգուշանայու ես»: Խղճի ձայնը
շատ անգամ շահու կամ հանոյքի ձայնէն խղճուե-
լով՝ մեր պարտականութենէն կը շեղեցնէ: Նսեւ
կիրքերն ալ մեզ կը մոլորեցնեն ու կը ստիպեն բա-
րի ընթացքէն շեղիլ . աս է փորձութիւնը բտուածը:

Այս արգելիին յաղթելու համար, պէտք է որ
կամքը ունենայ առաքինութիւն մը որ է *կորով*:
Մեր պարտն է ստեղծել մեր մեջ եւ զարգացնել
այս առաքինութիւնը՝ կամքի ու սրտի կորովը:
Մարդս պզտիկուց վարժուելու է պարտականու-
թիւնը նախամեծար սեպել քան շահն ու հանոյքը:
Կիրքերու եւ մոլութեանց գերի ըլլալու չենք: Ասի-
կա ամենօրեայ պայքար մ'է, որուն մեջ կամքը
կը յաղթանակէ՝ միայն արիութեան կամ կորովի
շնորհիւ: Փորձութիւններու դէմ հաստատակամ ըլ-
լանք: Չարին դէմ արի ու բարի ըլլանք: Ա՛յս է
Աւետարանին պատուերը:

38. ՃՇՄԱՐՏԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆ

Բ. — ՈՒԱՇԻՆԿԹՈՆԻ ԿԱՑԻՆԸ

Գէորգ Ուաշինկթոն, որ Ամերիկայի Միացեալ Նահանգներուն նախագահ եղաւ, դեռ պըզտիկ տղայ էր, երբ բարեկամ մը անոր նուէր տըւաւ փոքրիկ սիրուն կացին մը : Մանուկը ուրախութեամբ լեցուած՝ իր նոր խաղալիկով կը զբօսնէր՝ զարնելով զայն ի՛նչ բանի որ հանդիպէր : Պարտէզին մէջ նարնջենի մը կար որ իր հօրը սիրական ծառն էր : Չարաճճի տղան իր կացինով ա՛յնպէս մը զարկաւ նարնջենիին՝ որ ա՛լ կանաչնալու բնաւ յոյս չէր տար :

Երբ հայրը տեսաւ ճղակտոր նարնջենին, շատ ցաւ զգաց : Այդ տունկը իրեն համար հարիւր ոսկի կ'արժէր, ըսաւ, և ուզեց գիտնալ թէ ո՛վ գործած է այդ չարութիւնը : Բայց մարդ չէր գիտեր :

Քիչ մը ետքը տեսաւ Գէորգը որ կացինով կը խաղար և կասկածեցաւ թէ ան կարած ըլլայ : « Գէո՛րգ, ըսաւ հայրը, գիտե՞ս ո՛վ զարկաւ նարնջի ծառին : Պիտի պատժեմ այս անգթութիւնն ընողը, և անա՛նկ մը պիտի պատժեմ որ մտքէն չպիտի ելլէ այս ըրածը :

Մանուկը պահ մը լուռ կեցաւ. յետոյ ազնուութեամբ մը պատասխանեց .

— Սուտ չեմ կրնար խօսիլ, հայրի՛կ, գիտէ՞ք որ չեմ կրնար ստել. ե՛ս կտրեցի նարնջենին սակացինով. պատժեցէ՛ք զիս, յանցաւորը ե՛ս եմ :

— Եկո՛ւր գիրկս, գոչեց հայրը, եկո՛ւր տղաս
Յանցանք մ'է ըրածդ . իմ տնկած ծառս, որ ինձի
համար պիտանի և սիրական էր, այդպէս կտրելդ
մեծ յանցանք մ'է . բայց ճշմարտութիւնը խոստո-
ւանիլդ հազար անգամ աւելի գին ունի : Արի և
անկեղծ տղայ մը ունենալս հազար ծառէն աւելի
կ'արժէ՝ նոյն իսկ եթէ ատ ծառերը արծաթ ծա-
ղիկ և ոսկի պտուղ արտադրեն : Գնա՛, տղաս, և
միշտ միտքդ պահէ նարնջենիին դէպքը որպէս զի
բոլոր կեանքիդ մէջ ճշմարտութիւնը խօսիս, մին-
չև իսկ քեզի աննպաստ ալ ըլլայ : »

38. ԱՐԻՈՒԹԵԱՆ ԱՅԼ ԵՒ ԱՅԼ ՁԵՒԵՐԸ

Բովանդ. — Բարոյական արիութիւն : — Քաղաքային ա-
րիութիւն : — Զինուորական արիութիւն : — Այս երեք ձեւե-
րուն արմատք մէկ է :

Արիութիւնը երեք տարբեր ձեւ ունի եւ պա-
րագային համեմատ կը կոչուի՝ *քարոյական, քա-*
ղաքային եւ զինուորական արիութիւն :

Բարոյական արիութիւնը այն կորովն է որով
կը դիմադրենք կիբերուն ու վսանգներուն, եւ ո-
րով մեր ամենօրեայ պարսփերը կը կատարենք : Ա-
նիկա միւս արիութիւններուն հիմն է, կամֆին
եական առաքինութիւնն է, որ իբրամբ կը կոչ-
ուի հոգեկան ոյժ կամ կորով :

Քաղաքային արիութիւնը կը նշանակէ օրհն-
ներուն հնազանդիլ, իշխանութիւնն ու անոր ներ-
կայացուցիչները յարգել, հանրային պաշտօնները

հոգիւ եւ անձնուիրութեամբ կատարել, հաւատարիմ ըլլալ :

Օսմանեան զինուորները արիւնքիւն ունին, անոնք իրենց անձը կը նուիրեն Օսմանեան երկրին պատգամութեան՝ օտարին դէմ : Ասիկայ կը կոչուի հայրենասիրութիւն :

Այս բոլոր արիւնքիւններուն արմատը մէկ է, — պարսկականութեան սեր, եւ ամեն ատեն ու ամեն տեղ այդ պարսկականութիւնը կատարելու կամք ունենալ :

39. ՄԱՔՐՈՒԹԻՒՆ

Մաքրութիւնն առողջութեան համար էական պայման է : Վտանգաւոր ու տարափոխիկ շատ մը հիւանդութիւններու միակ պատճառը աղտոտութիւնն է : Մաքուր ջուր, մաքուր օդ, արևի լոյս և մաքուր ու առողջարար սնունդ, առողջութեան համար բացարձակապէս անհրաժեշտ չորս տարրեր են :

Մորթերնիդ մաքուր պահեցէք : Մարմինը փոքրր ծակափքներ ունի՝ որոնք արտաշնչութեամբ ու աղտոտութեամբ դիւրաւ կը լեցուին ու կը գոցուին . այն ատեն հիւանդութեան սնունդ ու ծագում կուտան : Ասոր համար, պէտք է խնամքով լուացուիլ, հազուատները շատ մաքուր պահել և յաճախակի բաղնիք երթալ :

Մորթի աղտոտութեան չափ մնասակար է նաև հազուատներու աղտոտութիւնը որ մարմինին տկա-

բանալունս կը նպաստէ: Մորթը ծածկող ճերմակեղէններն ու հազուատները, վերմակները, սաւանները և այլն՝ ամէն օր բաց օդին թոթուելու և յաճախ փոխելու է:

Առողջութեան տանաբանեայ պատուէրները կարդացէ՛ք ՆՈՐ ԴՊՐՈՑԻ (*) է. Պրակին մէջ և գոց սորվեցէ՛ք, չպիտի զղջաք:

39. ՁԵՌՆԵՐԷՑՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԱՌԱՋԻՄՈՒԹԻՒՆ

Բովանդ . — Ձեռներեցութեան ոգին: — Գործունեութեան սէր: — Առաջդիմութեան սէր:

Ձեռներեցութեան ոգին տեսակ մը եռանդ է որ կը մղէ զմեզ ընել ինչ որ մեր շահը, մեր օգուտը կը պահանջէ: Ձեռներեցութեան ոգին է որ գիւտեր ընել կուտայ, ան է որ գիտունին կը ներշնչէ իր բեղմնաւոր հետազօտութեանց զաղաքարը, վանառականին՝ իր շահաւէտ ձեռնարկները: Ան է որ քիչ քիչ ստեղծած է քաղաքակրթութիւնն ու անոր պարզեւած նիւթական ու բարոյական առաւելութիւնները:

Մարդիկ մասնաւոր համակրանք մ'ունին ձեռներեցութեան համար, ուսի, եթէ ձեռներեցութեան մեջ դրամ ալ կորսնցնեն ու անյաջող ելլեն, ներելի կը համարուի, ցոյց տուած արիութեան համար: Պատճառն այն է որ մարդիկ բնածին սէր մ'ունին գործունեութեան: Մարդուն մասնաւոր

լասկութիւնն է գործել : Ան որ չի գործեր , գրեթէ չ'ապրիր :

Չեռներեցութեան ոգին աւելի բան մ'է քան գործունեութեան սերը : Առաջդիմութեան սերն ու աշխատասիրութիւնը իրարու հետ կը գուգուրէ : Մարդ լաւագոյնին ցանկացող է , կըզգայ թէ կասարելագործուելու ընդունակ է : Կ'ուզէ՝ իր եւ իր նմաններուն հարսութիւնն աւելցնել : Առաջդիմութիւնը զինք կը հրապուրէ եւ կը մտնակէ : Մարդկութիւնը , իր գործած արհեստական ու գիտական սխալներով ու թերութիւններով հանդերձ , ամէն օր կ'ընթանայ առաջդիմութեան շաւղին մեջ :

40. ՄԻԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

ՃԱՄԲՈՐԴՆԵՐՆ ՈՒ ԺԱՅՈՒԸ

Մարդ մը լեռներու մէջ կը ճամբորդէր : Տեղ մը հասաւ ուր մեծ ժայռ մը գլորած էր ճամբունը վրայ և ա՛լ անկարելի էր առաջ երթալ :

Տեսնելով որ ժայռը արգելք կ'ըլլայ իր ճամբան շարունակելու , մարդը փորձ մ'ըրաւ՝ քարը տեղէն շարժելով ճամբայ բանալու :

Շատ յողնեցաւ , սակայն ի գո՛ւր : Այս տեսնելով՝ տրտում տխուր նստաւ և ըսաւ . « Ի՞նչ պիտի ըլլամ , երբ մուխը վրայ դայ : Հոս առանձին , անանուհի , անպատասպար , անպաշտպան

պիտի մնամ մինչ գաղանները որս փնտռելու պիտի ելլեն : »

Այս մտածութեան մէջ ընկղմած էր, ահա ուրիշ ճամբորդ մը վրայ հասաւ և աս ալ միւսին պէս ջանաց ժայռը տեղէն խախտել, բայց չյաջողելով՝ լուսթեամբ ու գլխիկոր հատաւ :

Ատոր ետեւէն ուրիշներ ալ եկան, բայց չկրցան ժայռը շարժել և անոնք ալ երկիւղով պաշարուեցան :

Վերջապէս անոնցմէ մէկն ըսաւ. « Եղբա՛յրներ, աղօթենք Աստուծոյ, թերևս գթայ մեր վրայ : »

Այս խօսքին ամէնքն ալ հաւանեցան և բոլոր սրտէ աղօթեցին : Նոյն մարդն ըսաւ նորէն. « Եղբա՛յրներ, ինչ որ չկրցանք առանձին ընել, թերևս կարենանք ամէնքս մէկտեղ ընել : »

Ոտք ելան, ամէնքը միահաղոյն հրեցին քարը որ տեղի տուաւ և իրենց ընթացքը շարունակեցին :

40. ՈՒՐԻՇՆԵՐՈՒ ՆԿԱՏՄԱՄԲ ՄԵՐ ՊԱՐՏՔԵՐԸ

Բովանդ. — Մարդիկ մեր նմաններն են : — Անոնք ալ մեզի պէս մարդկային արժանապատուութիւն ունին : — Արդարութեան պարտք եւ գթութեան պարտք : — Փոխադարձութեան օրէնք :

Ուրիշ մարդերու նկատմամբ պարտքեր ունինք, ինչու որ անոնք մեր նմաններն են : Անոնք ալ մեզի հաւասար մարդկային արժանապատուութիւն-

ներ ունին : Պէտ է անոնց արժանապատուութիւնը մերինն պէս յարգենի ու սիրենի :

Երկու տեսակ պարսէր ունին մարդերուն նրկասմամբ , արդարութեան պարսէ , գթութեան պարսէ : Աս պարսէրը կը բացատրուին երկու բանաձեւով որ ընդունուած են բոլոր փառափափիրք ժողովուրդներէն . « Մի՛ ընէ՛ք ուրիշին՝ ինչ որ չէ՛ք ուզեր որ ձեզի ընեն : » Աս է արդարութեան բանաձեւը : « Ըրէ՛ք ուրիշին՝ ինչ որ կ'ուզէ՛ք որ ուրիշը ձեզի ընէ : » Ահա գթութեան բանաձեւը :

Կ'ուզե՞նք որ ուրիշները մեզ ծեծեն, մեզի վնասեն , անպատուեն , մեր ունեցածը գողնան : — Ո՛չ , ո՛չ :

Ուրեմն մենք ալ նոյն շարութիւնները չընենք ուրիշներուն : Մարդոց կեանքը , պատիւը , ինչքը յարգենք , պահպանենք : Բամբասանք , շարախօսութիւն , գողութիւն չընենք :

Կարօտութեան մեջ կը սպասենք՝ կը փափափինք որ մեզի օգնեն , նեղութեան մեջ մխիթարեն , հիւանդութեան աստի խնամեն : Մենք ալ նոյն բաները ընելու ենք մեր նմաններուն : Ասոր մեջ կը բովանդակի ուրիշին նկատմամբ մեր պարսէրը : Ա՛ս կը պահանջէ համերաւութեան օրէնքը :

Ի՛նչ որ կ'ուզես որ ուրիշը քեզի ընէ , նոյնն ըրէ ուրիշին , կամ — Ի՛նչ որ չես ուզեր որ ուրիշը քեզի ընէ , նոյնը մի՛ ընէր :

41. ՄԱՐԴԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆ

Կենդանիները ընդհանրապէս կը սիրեն զիրար : Անոնց մէջ բազմաթիւ օրինակներ կան ընկերասիրութեան : Մրջիւնները իրարու համար կը կռուին աւելի մեծ կենդանիներու դէմ , սակայն մարդիկ մեծ մասամբ այդպէս չեն :

Մարդիկ իրենց անձնական շահերը կը փնտրուեն , ուրիշներունը սիրելէ առաջ : Սակայն անոնց մէջ ալ մարդասիրութեան մեծ օրինակներ անպակաս են :

Մեզի համար ամենամեծ օրինակը Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչն է, որ մինակ մարդասիրութեան համար այնքան երկարատեւ շարչարանքներ կրեց :

Ասկէ քանի մը տարի առաջ Ամերիկայի մեջ 18 տարեկան աղջիկ մը, Եղիսաբէթ, մտադրեց երթալ Ռուսիա , բորոտներու մէջ՝ անոնց կրած ահուելի հեղութիւններն ամոքելու համար :

Բորոտութիւնը աշխարհի ամէնէն սոսկալի ախտերէն մէկն է : Այդ հիւանդութենէն բռնուողին անդամները մէկիկ մէկիկ կը փտին , կ'իյնան : Եւ երկարատեւ տանջանքներէ վերջը , հազիւ մահը կը հասնի ազատելու տառապող հիւանդը : Եղիսաբէթի խորհուրդին դէմ երկարատեւ դիմադրրեցին ծնողքը , ազգականներն ու բարեկամները : Բայց անկարելի եղաւ ետ դարձնել իր հպատակէն : Բաժնուեցաւ անիկա իր ծնողքէն ու հայրենիքէն , անցաւ Ատլանտեանէն և Ռուսիոյ ամայի դաշտերը կտրելով՝ հասաւ դժբաղդ աքսոր-

եալներուն, բորոտներու, նրնակատեղը: Բնակարան
չունին անոնք, ամէնքը խեղճ ու կրակ այն ցուրտ
կլիմային ներքեւ, վաղահաս մահը կը գրկէին՝
տանջուելով ցաւագին: Ինք անոնց մէջ հրեշտա-
կի մը պէս եղաւ: Չորս ամբողջ տարիներ անցուց
այն ցուրտ մթնոլորտին մէջ, շարունակ ականա-
տես այն ահարկու թշուառութեանց, որ ծածուկ
մնացած էին աշխարհի աչքերէն: Չորս տարի ետ-
քը կարօտցաւ իր սուներ և ուղեց անգամ մ'ալ
լոյս աչքով տեսնել իր հայրը, մայրը՝ որոնք ան-
հուն կարօտէն ալեորած էին անշուշտ: Գնաց մէ-
կիկ մէկիկ իր բարեկամները համբուրեց: Եւ այն
բորոտ շրթունքները, որոնք ա'լ մարդկային համ-
բոյրի անոյշ հպումը վայելել չէին յուսար, կը դող-
դրդային այն դիւցազն Ամերիկուհիին կրակէ
համբոյրներէն ու կը գոչէին լալագին. «Մի' թո-
ղուր մեզ, մի' թողուր մեզ: — Չեմ թողուր ձեզ,
չեմ թողուր,» կ'ըսէր ան ալ իր երկրորդ հայրենա-
կիցներուն՝ որոնց երկրորդ նախախնամութիւնը
եղած էր: Ետ դարձաւ ու տեսաւ թէ ո՞րչափ փոխ-
ուած էր սիրելի Ամերիկան: Չորս երկար տարի-
ներն իր ծաղիկ հասակին անցուցած էր Ռուսիոյ
սառնամանիքներուն մէջ, ուր արեւը ամպէ ան-
կողինէն դուրս չէր ելլեր. շուշանը չէր ծաղկիր.
Թռչունը չէր երգեր: Հոն՝ չորս տարի ամբողջ՝
երգի տեղ, դայլին ու արջին ունալը և տառապող
հիւանդին հեծկլտուքը լսած էր: Հոս՝ սիրելի հայ-
րենիքին մէջ հիմա նորէն կը լսէր ծովափին վրայ
փչրուող Ովկիանոսին ալիքներուն մունչիւնը՝ որ իր
մանկութեանը օրօրն եղած էր: Գրկեց իր ծնող-
ները՝ որոնք կորաքամակ էին դարձած՝ վիշտերու
ներքեւ: Ու արտասուեց երկար ատեն:

Քանի մը ամիսէն, խեղճ Եղիսաբէթ փոխուեցաւ, ծիծաղը հեռացաւ իր ճակտէն և խոր տըխրութիւն մը պատեց զինքը: Բորոտութեան նախնական նշանները տեսած էր իր մարմնին վրայ: Հաստատելէն ետքը այդ ախտին գոյութիւնը անմիջապէս պատրաստուեցաւ բաժնուելու նորէն: Իր բոլոր հագուստները առաւ ծրարեց: Եւ որոշեալ օրը իր ծնողքին եւ բարեկամներուն ընկերութեամբ դէպ ի նաւը ճամբայ ելաւ: Լացաւ երբոր մնաս բարով ըսաւ անոնց: Ինքը մէկուն ձեռքը չսեղմեց: Եւ չթողուց որ մայրն համբուրէր զինքը. նետուեցաւ նաւակին մէջ և գնաց նաւը, որ քանի մը ժամ ետքը հորիզոնին անորոշութեան մէջ անհետ կ'ըլլար՝ բաժնելով Եղիսաբէթն իր հայրենիքէն ու այս անգամ յաւիտեան ... :

* * *

Հիմա, երբ ամառը ձիւներն ու սառերը քիչ մը հալին Օստրովսքի անհուն դաշտերէն, գիւղակէն քիչ մը հեռու, հալած ձիւնի առուակի մը քով՝ պզտիկ խրճիթի մը մէջ՝ Ռուսիայի մշտահառաչ քամիներուն ներքև կը հանգչի մեծ Եղիսաբէթը, բորոտներուն բարեկամուհին. ան՝ որ մօրը համբոյրը զոհեց մարդկութեան: Բորոտները լացով կը յիշեն զանիկա: Եւ բորոտներուն զաւակները, իբրև սուրբի մը դամբանին վրայ, մոմ կը վառեն անոր հողակոյտին առջև: Եւ բորոտի ձեռք մը սա երկու տողը գրած է տախտակի մը վրայ, և դրած անոր սնարին վերև.

Հեռու իր երկրէն գտաւ հոս շիրիմ,
Վրան չարտասուեց աչք մը մտերիմ:

41 ԱՐԴԱՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՐՏՔԵՐ

Բովանդ. — Ուրիշին չարիք չընել : — Մեր նմաններուն կեանք , ինչքն , պատիւը յարգել : — Մարդասպանութիւն , գողութիւն , զրպարսութիւն , շարախօսութիւն :

Արդարութեան պարտքերը սա առածով կոչա ցասրուին , « Մի՛ ընե՛ք ուրիշին ինչ որ չէր ուզեր որ ուրիշը ձեզի ընէ : » Որուն ամփոփումն է , « Ուրիշին չարիք մի՛ ընե՛ք : » խօսքով կամ գործով չարիք ընելը արդարութիւնը բռնաբարել է :

Կը պահանջենք որ մեր նմանները խնայեն մեր կեանքը , ինչքը , պատիւը : Մենք ալ , ուրեմն , գիտնա՛նք խնայել մեր նմաններուն կեանքը , ինչքը , համբաւը : Ասոնց անձը , հարսութիւնը , պատիւը ձեզի համար նուիրական ըլլալու են :

Տիեզերական բարոյականը կը դասապարտէ մարդասպանութիւնը , գողութիւնը , զրպարսութիւնը : Մարդասպանը սոսկալի գազան մ'է : Գողը աւելի ասելի է , ինչու որ ոնիրով կ'ուզէ ձեռք ձգել ինչ որ աշխատութեամբ վասկելու էր : Իսկ զրպարտիչը՝ ստախօս մ'է որ ըստ հանոյս խօսքեր կը յերիւրէ՛ ուրիշին համբաւը աղարտելու համար : Ուրիշին կը վերադրէ երեւակայական թերութիւններ կամ յանցանքներ , զորոնք իբրեւ իրական ցուցնել կ'ուզէ : Չարախօսութիւնը թէեւ ստոյգ իրողութեանց վրայ հիմնուած , ոչ նուազ վսանգաւոր է քան զրպարսութիւնը : Անհասներու եւ ընտանիքներու պատիւը կ'աղարտէ . գժտութիւններ եւ վեճեր կը ծնցնէ . անհասներու , բարեկամ արտե-

րու մեջ երկպառակութիւն կը ձգէ : Մեր լեզուն սանձեմք, վասն զի ան նո՛յնչափ չարիք կրնայ պատճառել՝ որքան մարդասպանին ասրնանակը կամ դ՛ստոյնը :

42. ՅԱՐԱՏԵՒՈՒԹԻՒՆ

ԱՅԾԵԱՄ ԵՒ ԿՐԻԱՅ

Այծեամբ շատ հպարտ էր իր դիւրաշարժութեան համար և կ'ըսէր թէ աշխարհի մէջ իրեն չափ արագ վազող մէ'կը չի կար: Ան ատենը դեռ շոգեկառքը հնարուած չէր անշուշտ :

Օր մը Կրիային առջևն ալ մեծ մեծ կը ջարդէր, երբոր Կրիան սկսաւ ծաղրել զինքը : Այծեամբ շատ բարկացաւ քայց ստիպուեցաւ իր համբաւը պահելու համար Կրիային հետ մրցում մ'ընել : Բոլոր կենդանիները ներկայ էին այս հանդէսին : Երկայն դաշտի մը մէկ ծայրէն միւսը պիտի վազէին Կրիան ու Այծեամբ : Որոշուած ատենին երկուքը մէկանց ճամբայ կ'ելլեն : Խեղճ Կրիան իր ծանր բեռին ներքե կ'ըսած՝ հաղիւ հազ քանի մը քայլ առած էր, մինչ Այծեամբ քանի մը ոստումով արդէն ճամբուն կէսը կտրած էր :

Այծեամբ հեռուէն հպարտ նայուածք մը նետեց Կրիային վրայ՝ որ պզտիկ սև կէտի մը պէս կ'երեւար :

Հոտ տեղ՝ մարդերը գեղեցիկ էին, քանի մը ծառեր ալ աղուոր զով շուք մը կը յօրինէին: Ասանկ

անդ որո՞ւ քուներ չի գար : Այծեամին ալ քուներ
եկաւ ու ինքնիրեն խորհեցաւ թէ կրնար քիչ մը
քնանալ : « Եթէ դաշտին ծայրը հասնելու համար
կրիային քայլ մը մինակ մնայ , նորէն անկէ կըր-
նամ անցնիլ » ըսաւ ինքնիրեն , պառկեցաւ , ոտ-
քերը ծալեց և մուշ մուշ մրափել սկսաւ :

* * *

Արևը մարը կը մանէր, երբ հանդիսատես կեն-
կենդանիները մեծ քրքիչով կը մեկնէին : Այս
խնդալու ձայնէն Այծեամը արթնցաւ : Աչքերը
թարթեց և երկու կողմին ճամբուն վրայ նայե-
ցաւ : Բա՛ն չէր երևար, մինակ՝ իրիկուան երկայն
ստուերները՝ որ, քանի արևը խոնարհէր, այնքան
կ'երկննային :

« Ո՞ւր ես », պոռաց :

— Հոս եմ, պատասխանեց կրիային ձայնը՝ որ
դաշտին ծայրէն կուգար :

Կարևաց քայց յարասէւ աշխատութիւնը ամեն
բանի կը յաղթէ :

42. ՊԱՀՊԱՆՈՒԹԻՒՆ ՄԵՐ ԱՆՁԻՆ

Բովանդ. — Ի՞նչ է անձնապահպանութիւնը : — Իր սան-
մանների : — Օրէնքը մեզ կը պաշտպանէ արդարութեամբ : —
Չարիքի դէմ շարիք ընելու չէ :

Որպէսզի կարող ըլլանք Աստուծոյ ծառայել,
պէտք է որ մեր անձը պաշտպանենք, առողջ ըլլանք
հոգիով ու մարմնով : Եթէ վստահ մը, օրինակ շա-
րագործ մը, վայրի կենդանի մը մեր վրայ յարձա-

կին, պէ՛տ է մեր անձը պ ա շ Ե յ ա ն Ե ն ք . այդ պարա-
գային, իրաւունք ունի՛նք ուժի դէմ ուժ գործածել ,
քանի որ մեր կեանքին կը սպառնան :

Բայց բռնի գորութեամբ անձնապաշտպանու-
թիւնը օրինաւոր ըլլալէ կը դադրի, երբ մեր կեան-
քը վ՛տ սնգի ենթակայ չէ . այդ պարագային ալ մեզ
պաշտպանելու համար օրէնքներ կան, պէ՛տ է ա-
նոնց ապաստանի՛նք, եւ մենք մեզի արդարութիւն
չընենք : Եթէ սակն մարդ իր խելքին փշածին պէս
իւր ըմբռնած կերպով արդարութիւն ընել ուզէ,
օրէնքի հակառակած կ'ըլլայ . վայրենիներն ու գա-
զանները այսպէս կ'ընեն :

Ընդհանուր կերպով , պէ՛տ չէ որ չարիքը փո-
խարհնուի չարիքով : Չարագործ մարդը ստորին
արարած մ'է, ցածոգի էակ մ'է : Ինքզինքնիս
անկէ վեր բռնենք, վեհանձն ըլլանք, նախատի՛նք
հերոսով ու բարութեամբ փոխարինենք :

Բարի ըլլալը արդար ըլլալու ամենէն ապահով
միջոցն է :

43. ՈՒՂՂԱՄՏՈՒԹԻՒՆ

Ուղիղ և անկեղծ մարդերն են որ շարունակ
կը յաջողին : Կարապետ անու՛նով Ամերիկացի տը-
ղեկ մը , օր մը ոսկի կը գտնէ : Կ'առնէ իր գըր-
պանին ամենածածուկ խորշերէն մէկը կը դնէ՝ որ
մարդ չտեսնէ : Քանի մը օր վերջը , չի կրնար դի-
մանալ իր խղճի ձայնին, և կը տանի Երէջին կու-
տայ որ տոկոսովը ետ դարձնէ :

Այս տղան մեռած ատեն 15,000,000 լիրայի մեծ հարստութիւն թողեց :

Քիչ առաջ էր տակաւին՝ որ Ֆրանսացի կառապան մը առանց անունի, առանց որոշ նշանի մը 25,000,000 դահեկանի դրամատոմս գտաւ իր կառքին մէջ, զոր անձանօթ ուղևոր մը թողուցած էր : Կառապանը զայն տարաւ տիրոջը յանձնեց առանց վարձատրութիւն պահանջելու :

Ամերիկացի մեծահարուստ սեղանաւորի մը հարցուեցաւ իր դիզած ստակին նախապատճառը . — « Ուղղամտութի'ւնն է », ըսաւ :

Նաբօլիի մեծ երկրաչարժին ատեն, Վէսուվը բորբոքելով՝ մեծաքանակ լաւա հոսել սկսաւ. շաւան հրաբուլխներէն հոսած տաք հեղանիւթին անունն է : Տիկին մը իր աղամանգներով լեցուն պզտիկ արկղը ազատել կը խորհի : Փախած ատեն, տղայ մը կը տեսնէ և արկղը անոր կը յանձնէ, պատուիրելով որ երթայ գետին այս ինչ տեղը սպասէ իրեն : Տղան առաւ դնաց : Միւս օրը շատ փնտուեցին : Բայց չգտան : Տիկինը զղջաց տղու մը վստահելուն համար. թերևս գո՛ղ մ'էր : Բայց ալ ճար չի կար : 15 տարի ետքը, հովիւները այրի մը մէջ գտան անտուկը՝ որուն քով տղու մը կրմախփը կը գտնուէր : Թերևս տղան անօթութենէ մեռած էր՝ արկղը ուրիշի ձեռք անցընել չտալու երկիւղէն :

43. ԳԹՈՒԹԵԱՆ ՊԱՐՏՔԵՐ

Բովանդ. — Ուրիշին բարիք ընել . — Ձեռնհոռութիւն . — Գթութեան մէջ յարատեւել . — Եղբայրութիւն :

Գթութեան պարտքերը սա առածով կը մեկնուին . « Ըրե՛ք ուրիշին՝ ինչ որ կուզե՛ք որ ձեզի ընեն : » Անոնց բովանդակութիւնն է սա բացատրութիւնը . « Ուրիշին բարիք ըրե՛ք : » Ասոր համար, գթութիւնը կը կոչուի նաեւ բարեգործութիւն :

Տկարներուն ու թուաւներուն ձեռնհոռ ըլլալը գթութեան սովորական ձեւն է : Կարօտներուն հաց սալ , հիւանդներուն դեղ ու դարման հայթայթել , տկարները պաշտպանել զօրաւորներուն ու շարեւորն դեմ՝ ահա ստոնք են գթութեան ամենէն սովորական օրինակները : Բայց ձեռնհոռութիւնը՝ մեր նմաններուն միայն նիւթապէս օժանդակելուն մեջ չի կայանար : Շատ անգամ լաւ խորհուրդ մը , երբեմն ալ բարեկամական մեղադրանք մը աւելի կ'արժեն քան նիւթական նպաստ մը : Այս բանը կախում ունի պարագայէն եւ անձէն :

Մերք ընդ մերք եւ բնահանոյքի համար գրած ըլլալ բաւական չէ : Գթութիւնը պերճանք մը կամ հանոյք մը չէ , այլ պարտք մը որ մեր կողմէն կը պահանջէ շարունակութիւն եւ յարատեւութիւն :

Մարդկութիւնը ընտանիք մ'է , որուն մէջ ուժով ու երջանիկ եղողները պարտին աջակցիլ տկարներուն ու դժբաղդներուն , ինչպէս եղբայր եղբոր կ'ընէ : Սիրենք զիրար , օգնենք իրարու : Մեր սիրտերը մինչեւ սա բարձր կէտը հասցնենք . *եղբայրութիւն* : Աւետարանը կ'ըսէ « Դուք ամենեւին եղբարք էք » :

44. ՊԱՐԿԵՇՏՈՒԹԻՒՆ

Հարուստ կալուածատէր մը ընկերներու հետ որսի ելած ըլլալով՝ իր վարձակալներէ մէկուն արտը կոխոտած և աւրչակած էր : Ագարակապանն եկաւ այս մնասին համար գանգատեցաւ : « Ո՞րչափի կը հասնի՝ քեզի պատճառած մնասս, հարցուց կալուածատէրը : — Առնուազն քսան ոսկիի : — Ա՛ռ, ահա քսան ոսկի : Անիրաւութիւնն է որ ես ու մարդիկս՝ մեր զուարճութեան համար քեզի մնասնք : »

Հունձքի եղանակը դեռ չէր անցած, որով կոխոտուած ցորենը նորէն բուսաւ, այնպէս որ արտհունձի ատեն բնաւ յայտնի չէր կոխոտուած ըլլալը : Նոյն իսկ ուրիշ արտերէ աւելի ցորեն տուաւ : « Արդարութիւնն չէ, մտածեց ագարակապանը, որ պահեմ ինձի տրուած գումարը, քանի որ հունձքերս կոխոտուելէն չմնասուեցան : »

Ու տարաւ քսան ոսկին ետ տալու :

Այսքան պարկեշտութեան համար, կալուածատէրն զգածուելով՝ ուղեց վարձատրել ագարակապանը :

« Ազնիւ եւ ուղղամիտ մարդ մ'ես, ըսաւ անոր . այդ քսան ոսկին քեզի թող ըլլայ, ասկէ դատ քսան ոսկի ալ կուտամ արդարասիրութեանդ համար . այս քառասուն ոսկին իմ կողմէս տուէք Ձեր որդիին՝ որ քիչ օրէն պիտի ամուսնանայ . հարսնիքի նուէրս է այն, բայց ըսէ՛ք անոր թէ հօրը պարկեշտութեամբ կը շահի զայն » :

44. ԸՆԿԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

Բովանդ. — Բնական համակրանք : — Ուրիշին հետ լաւ յարաբերութեամբ ապրելու տրամադրութիւն : — Բարեացակամ եւ խաղաղաւէր ապրելու գաղափար :

Ընկերականութիւնը բնական համակրանք մ'է որ մեզ կը մղէ մեր նմաններուն մերձանայու եւ անոնց ընկերակցութեան հետամտելու : Տեսէ՛ք, ո՛րքան ոգեւորեալ է շատ մը մարդերու միութիւնը, իւրաքանչիւրը կարծես երկու անգամ աւելի կ'ապրի ու կը խորհի քան թէ միակ եղած ատենը : Երբ շատ մը ընկերներու հետ ըլլանք, աւելի զուարթ ու ժիր կ'ըլլանք :

Ուրեմն, ընկերականութիւնը մեզ կը մղէ լաւ յարաբերութեամբ ապրիլ մեր նմաններուն հետ : Վե՛ն, գժտութիւն, եւայլն պէտք չէ՛ ունենալ : Ըսել է բնութիւնը մեզ կը դրդէ ներդաշնակ ու միաբան ապրիլ : Կարծիքի անհամաձայնութիւնը առաջ կուգայ մեր թերութիւններէն ու տգիտութենէն :

Պէտք է ջանանք բնութեան ձայնին համապատասխան վարուելու : Պէտք է մեր սիրտը բանանք փոխադարձ համակրանքի եւ մեր միտքը՝ բարեացակամութեան ու խաղաղասիրութեան, ուրիշներու հետ համասիրտ ու համակամ գտնուելով : Զգուշանանք վնասակար բաներէ : Ազնիւ ու խաղաղ ըլլանք եւ մարդոց հետ ապրինք քաղաքավար ու զուարթ :

45. ՊԱՐՏԱՃԱՆԱԶՈՒԹԻՒՆ

Ա Ք Ծ Ա Ն Ո Ղ Ը

Շողեկառքը կուգայ : Աքծանողն իր պաշտօնին գլուխն է, ձեռքը երկաթ լծակին վրայ : Գիտէ թէ հոն՝ շողեկառքը պէտք է որ գծէն շեղի, և ճամբան պէտք է բաց ըլլայ որպէս զի անցնի ճեպընթաց կառախումբը որ քանի մը վայրկեանէն պիտի գայ : Գիտէ թէ, եթէ լծակը չշարժէ, ճեպընթացը սրարշաւ պիտի քալէ միւս կառախումբին վրայ և պիտի ջախջախէ. ուստի՝ աչքերը յառած վայրաշարժին վրայ՝ կը սպասէ :

Չայն մը գինքը կը կանչէ. « Հայրիկ, հայրիկ » : Իր պղտիկ Պողոսն է, չորս տարեկան տղան. ուրախութեամբ դէպ ի հայրը կը վազէր : Յանկարծ սոսկալով շողեկառքին աղմուկէն՝ որ գետինը դղրդելով իր կողմը կուգար՝ երկաթէ գծերուն մէջտեղը կը կենայ « Հայրիկ » պուռալով : Վայրաշարժը կը մօտենայ, հազիւ քանի մը մէթր հեռու է տղեկէն . . . :

Ի՞նչ ընէ, դեռ երեք բոպէ կայ, հայրը կրնայ տղան աղատել. բայց այն ատեն պէտք է լծակը ձգել, պաշտօնին մէջ թերանալ, և թողնել որ ջախջախուին այն շողեկառքերը որոնց փրկութիւնը իրեն վստահուած է :

Զվարանեցաւ, և բոլորովին գունատ, լծակին գլուխը կեցաւ՝ յուսահատ ձայնով մը պուռալով. « Փորիդ վրայ պառկէ՛, և մի՛ շարժիր : » Տղեկը պառկեցաւ և վայրաշարժին տակ աներևոյթ եղաւ :

Աքթանողին որչա՛փ երկար թուեցաւ կառքե-
րուն անցքը որ կը ծածկէին տղուն մարմինը :
Վերջին կառքն անցաւ , հօրը ճակտին վրայ պաղ
քրտինք մը կայ . հազիւ կը համարձակի նայիլ : Ի՞նչ
պիտի տեսնէ արդեօք իր տղուն պառկած տեղը :

Տղան ողջ է , պղտիկ մարմինը , հողին փա-
կած , կառքերուն քուած անգամ չէ :

— Պօղոսի՛կ , Պօղոսի՛կս , մէկտեղդ ցաւեցա՛ւ :

— Ո՛չ , հայրիկ , մի՛ վախնար :

Եւ հայրը տաք արցունքներ կը թափէ տղան
ողջագուրելով : Քանի մը վայրկեան վերջը ճե-
պընթացը կ'անցնի շողելից՝ տանելով այն ճամ-
բորդները , որոնք բան մը տեսած չէին և որոնց
մտքէն անգամ չէր անցնիր թէ իրենց փրկութիւնը
այս խեղճ մարդուն դիւցազնական անձնուիրու-
թեան կը պարտէին :

45. ՁԻՉՈՂՈՒԹԻՒՆ

Բովանդ. — Ձիջողութիւն : — Հակառակախօսութեան համ-
բերել գիտանիք : — Աններողութեան յետք հետեւանիք :

Ձիջողութիւնը կամ կրօնական թոյլտուութիւնը
ուրիշներուն դաւանանքն ու կարծիքները յարգել
կը նշանակէ , եւ այս յարգանքը բարոյականի պատ-
ուերն է . արդարութեան պարբ մ'է : Ինչո՞ւ մեր
նմանները իրաւունք չունենան իրենց գաղափար-
ներուն տէր ըլլալու , ինչպէս մենք մեր գաղափար-
ներուն վրայ հաստատ ըլլալ կ'ուզենք : Կարծիք մը

հագուստի պէս չէ որ ըստ հանոյս փոխենք : Մենք
կը հանդուրժե՞նք միթէ , երբ մէկն ուզէ՝ ստիպէ
որ մեր ունեցածէն չարքեր հագուստ մը կամ ուրիշ
բան մը գործածենք :

Պէտք է համբերենք ընդդիմախօսութեան : Ո՞ր
մարդը կրնայ վստահ ըլլալ թէ անսխալական է : Ո՞ր
մարդ կրնայ պարծիլ թէ ուրիշէն սորվելիք բան
չունի : Ասկէ զատ ենթադրեցե՞ք թէ ամէն մարդիկ
միեւնոյն կերպով խորհին ու խօսին . այն ատեն
ա՛լ գոյութիւն չէր ունենար ո՛չ բարի նախանձ եւ
ո՛չ առաջդիմութեան փափաք :

Պատմութիւնը շատ բան կ'աւանդէ մեզի՝ կրօ-
նական աններողութեան շխուր հետեւանքներուն
վրայ . այդ աններողութեան միտումը մեզ կը մղէ
զայրանալ մեր նմաններուն դէմ եւ զանոնք ասել
անոր համար որ մեզի պէս չեն խորհիր : Այդ
աններողութիւնն է որ ծնունդ տուած է Հաւատա-
քներութեան . անկէ ծագում առած են այնքան քա-
ղաքային եւ կրօնական պատերազմները , որոնք
մարդկային ազգին համար պատուհասներ ե-
ղած են :

46. ՍԱԿԱՒԱՊԷՏՈՒԹԻՒՆ

*Մեծ սուլի մը միջոցին , հարուստին մէկը բե-
րել տուաւ իր բնակած քաղաքին բոլոր աղքատ
տղաքներն ու ըսաւ .*

— Ահա կողով մը հաց , մէկ մէկ հատ առէք ,

և ամէն օր նոյնչափ պիտի տամ ձեզի՝ մինչև որ Աստուած հաճի լաւագոյն օրեր շնորհել :

Տղաքը յարձակեցան կողովին վրայ, ամէն մէկը կ'ուզէր մեծագոյն նկանակն առնել : Երթալու ատեն, մուցան նոյն իսկ շնորհակալութիւն մատուցանել իրենց բարերարին: Միայն Եղուարդ անուհով պզտիկ տղայ մը, մաքուր հագուած, հեռուն կայնած էր համեստօրէն : Երբ իր ընկերները մեկնեցան, մնացած պզտիկ հացն առաւ ու մեծատունին ձեռքը պագաւ :

Երկրորդ օրը նոյն տղաքը առջի օրուան պէս գէշ վարուեցան և Երուանդին թողուցին հաց մը որ հազիւ թէ միւս հացերուն կէսին չափ կար :

Առաւ զայն առանց տրանջալու և տարաւ իր մօրը՝ որ հիւանդ պառկած էր : Երբ հացը կտրեց, մէջէն շատ մը ոսկի դրամներ դուրս թափեցան : Մայրը զարհուրեցաւ ու ըսաւ . — Տղաս, ա՛ռ տար շուտով այդ ստակը որ մերը չէ, անշուշտ սխալմամբ հացին մէջ դրուած պիտի ըլլայ :

Երուանդ տարաւ ստակը մեծատունին : Բայց ան մերժեց զայն ըսելով . — Ո՛չ, տղաս, սխալմունք չկայ՝ այդ ոսկիները պզտիկ հացին մէջ ե՛ս դնել տուի որ քու համեստութիւնդ ու սակաւապէտութիւնդ վարձատրուի : Ուստի, տա՛ր այդ ստակը քու մօրդ, որպէս զի կարենայ ճարել իր ապաքինութեան համար պէտք եղածը, և ըսէ՛ անոր թէ զինքը կը շնորհաւորեմ իր զաւկին տրուած կրթութեանը համար :

46. ԲԱՐԵԿԱՄՈՒԹԻՒՆ

Բովանդ. — Բարեկամութիւն : — Բարեկամք ինձի համար ուրիշ ես մ'է : — Բարեկամութեան բարիքները : — Ընտրութիւն բարեկամի :

Բարեկամութիւնը ամուր կապ մ'է որ մարդերը կը միացնէ մարդկութեան մեջ, փառաբացիները իրենց ծննդավայրին, եւ ծնողներն ու զաւակները ընտանիքին մեջ : Փոխադարձ սիրոյ կապ մ'է որ իրենց ազատ ընտրութեամբ իրարու կը կապէ երկու կամ շատ մը անձեր :

Բարեկամս ուրիշ ես մ'է. անկէ գաղտուկ բան չունիմ . իմ խորհուրդներս ու զգացումներս գիտէ : Իմ մտերիմս է :

Բարեկամութիւնը մեր կեանքը կը գեղեցկացնէ. անով կապուած անձերը աւելի վստահ կ'ըլլան իրարու եւ սրտով կը գործեն : Բարեկամութիւնը կը կրկնապատկէ մեր ուրախութիւններն, ու կը թեթեւցնէ մեր վիշտերը, քանի որ մեր բարեկամները անոնց կը մասնակցին, մեր ուրախութեան համար երջանիկ կ'ըլլան ու մեր սրտմութեան մեջ վշտակից :

Կաւ մարդիկ մեզի բարեկամ ընտրելու ենք : Արդարեւ, բարեկամութիւնը մեզի լաւութիւն պարգեւելու համար է, եւ պարկետ մարդերու բարեկամութիւնը միայն տեւական կրնայ ըլլալ : Հեռու կենանք՝ անարդար, չար, եսասէր մարդերէ : Արդար ու գթասիրտ մարդերու հետ բարեկամութիւն հաստատենք :

47. — ՎԵՂԱՆՁՆՈՒԹԻՒՆ

Ա. — ԱԴԱՄԱՆԴԸ

Ալեւոր հայր մը երեք որդի ունէր : Օր մը կանչելով զանոնք՝ կ'ըսէ. — « Բոլոր ինչքս երեք մասի բաժնած եմ . . . : Մահս կրնայ յանկարծ վըրայ հասնիլ . . . ուստի կ'ուզեմ ամէն ինչ կանխաւ կարգադրել , այնպէս որ մահուանէս վերջը իրարու հետ ժառանգութեան խնդիր ու վէճ չունենասք : Բովս կը մնայ միայն ընտանեկան յիշատակ մը . թանկագին գոհար մը զոր կարելի չէ բաժնել . չքնաղ ադամանոյ մ'է ան : Եթէ Աստուած ինծի աղջիկ մը շնորհած ըլլար , անոր օժիտ պիտի տայի , բայց այդ բաղդէն զուրկ մնացած եմ : Աստուած չպարգեւեց ինծի այդ երջանկութիւնը , չեմ դժգոհար ասոր համար . « Եղիցին կամք Տեառն օրհնեալ . . . » : Սակայն որոշած եմ նոյն գոհարը տալ ձեզմէ անոր որ , մինչև տարի մը , կատարէ առաքինական գեղեցիկ գործ մը » :

Տարի մը վերջը , որոշեալ օրը , երեք որդիները համախմբուած էին հայրենի յարկին տակ : Իրենց աչքերը կը շողային յոյսի ցոլմունքով :

Առաջինը կը սկսի պատմել այսպէս . « Հարուստ օտարական մը , ուղեւորութեանս միջոցին , ինծի յանձնեց ոսկիով լեցուն քսակ մը , առանց ընկալագրի : Մեռաւ մարդը , կրնայի պահել քրտակը քանի որ ապացոյց չի կար : Բայց տարի յանձնեցի իր այրիին » :

Հայրը կը պատասխանէ . « Բարիք մը գործեր

ես , տղաս , բայց նուիրական պարտքդ էր այդպէս ընել . ուրիշներուն ինչքը իւրացնել՝ անպարկեշտ գործ մ'է » :

— Օր մը , ըսաւ երկրորդ որդին , ընդարձակ լճի մը քովէն կ'անցնէի , տեսայ մանուկ մը որ հոն ինկած էր և խեղդուելու մօտ : Կայծակի արագութեամբ խոյացայ , ազատեցի մանկիկն , ու տարի յանձնեցի իր ծնողքին » :

— Շատ գովելի է քու արարքդ ալ , սիրելի որդիս , բայց ատու հետեւած ես Աստուծոյ պատուէրին որ կ'ըսէ . « Օգնեցէ՛ք ձեր նմաններուն » :

Երրորդ տղան կ'ըսէ . — Իրիկուն մը տեսայ թշնամիս որ գահավէժի մը եզրը կը քնանար առանձին : Ամենափոքր շարժում մը ընելով՝ կըրհար գլորիլ վհին մէջ . . . ես փրկեցի զայն , թէև կրնար վերջը ինծի չարիք ընել :

— Ապրի՛ս , սիրելի որդեակ , պատասխանեց հայրը : Եկուր գրկէ՛ դիս , և տուր ինծի ձեռքդ , վասն զի քուկդ է մատանին : Առաքինութեանց վսեմագոյնն է օգնել մեր թշնամիներուն : Չարիքի փոխարէն բարիք գործել՝ Աստուծոյ նմանիլ է » :

47. Ա Ս Տ Ո Ւ Ա Մ

Բովանդ . — Ասուած գերագոյն էակն է : — Ան է սկիզբ Տիեզերքի կարգաւորութեան : — Ամենակարող եւ բարի է . ինքն է ամենակատարեալ էակ :

Ասուած գերագոյն էակն է : Բոլոր արարածներէն վեր կայ էակ մը որուն կը պարտին ամենն ալ իրենց գոյութիւնը : Ասուած է ան :

Ասուծոյ գոյութիւնը մեզի կը յայտնէ նախ Տիեզերքին կարգաւորութիւնն եւ ապա մեր խիղճը : Ամեն բանէ առաջ , գիտութիւնը կը հաստատէ թէ ի՛նչ որ գոյութիւն ունի՝ պատճառ մ'ալ ունի . թէ ամեն բան իր տեղն ունի եւ թէ այդ բաներու միութիւնը կը կազմէ ներդաշնակ ամբողջութիւն մը : Ասկէ զաս , խիղճը որ գիտութենէ գեր ի վեր է , բարոյական օրէնքին լոյսով մեզ կ'ուղղէ դեպ ի բարին : Արդ , բնութիւնը կարգաւորութեան ըսկիզբը չէ եւ մարդն ալ բարիին սկիզբը չէ : Կարգաւորութիւնն ու բարին աւելի բարձր աղբիւր մը , ծագում մ'ունին , որ է գերազոյն եակին իմաստութիւնն ու բարութիւնը : Ասոր համար է որ կ'ըսուի թէ Ասուած է աշխարհի հեղինակն ու մարդերու հայրը :

Տիեզերքը կը փայլեցնէ Ասուծոյ կարողութիւնը . բարոյական օրէնքը կը պանծացնէ անոր բարութիւնը : Կարողութեան եւ բարութեան միացումը կը կոչուի կասարելութիւն : Գերազոյն եակին հեմարիտ անունն է *կասարեալ եակ* :

48. Վ Ե Շ Ա Ն Զ Ն Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Բ. — ՃԱԿԱՏԱՄԱՐՏԷՆ ԵՏՔԸ

Վ. Հիւկօ հետեւեալը կը պատմէ իր հօր մասին որ զօրապետ մ'էր : Ճակատամարտը աւարտելուն , հայրս սպայի մը հետ ձիով կը շրջէր պատերազմի դաշտը : Դիակներ հոս ու հոն փռուած էին և վե-

բահաս գիշերը կամաց կամաց կը քողածածկէր այն սրտախոշոշ տեսարանը : Յանկարծ հառաչանքի մուռնչներ կը հասնին իր ականջին , և դէպի այն կողմը կը դիմէ . օգնութեան կարօտ թշուառ մը կար անշուշտ , կարեւիւ էր խոցուած կամ գուցէ օրհասական : Այնքան դիակներուն ու գէնքերու բեկորներուն մէջտեղ դժուարաւ կը քալէին ձիերը , որոնց վրայ հեծեր էին հայրս ու իր հետեւորդը : Երբեմն կանգ կ'առնէին՝ չջախջախելու համար դեռ կենդանի վիրաւորեալի մը դողդոջուն մարմինը : Չայնը , դոր կը լսէին , հեռզհեռէ աւելի մօտէն կուգար և աւելի աղեխարշ շեշտեր կ'առնէր : « Շո՛ւրհ , քիչ մը ջո՛ւր տուէք » կ'աղաղակէր ձայնը :

Հայրս կը մօտենայ և ճամբուն եղերքը տարածուած մը տեսնէ Սպանիացի զինուոր մը՝ տրոփգոյն , տենդայոյզ և մահամերձ՝ որուն սրունքը ուռմբէ մը ջախջախուեր էր : Շատ արիւն հոսած էր և տենդին սաստկութեան չդիմանալով՝ հէգ վիրաւորը մինչև փոսին եղերքը սողոսկեր էր , հոն գտնելու յուսով քանի մը կաթիլ ջուր՝ իր պապակն անցընելու համար : Ո՛վ կրնար այսքան տանջանալից վիճակի մը առջև անկարեկիր մնալ : Յուզմունքէն աչքերը լեցուելով՝ հայրս ձիուն թամբէն կը քակէ փոքրիկ տու (*) մը և իր հետեւորդ սպային կարկառելով՝ « Տո՛ւր որ խմէ » կ'ըսէ :

Սպան կը ծռի ամանը վիրաւորեալին տալու , քայց վիրաւորեալը , որ թշնամի բանակէն զինուոր մ'էր , յանկարծ մէջքէն ատրճանակ մը կը հանէ ,

(*) Տու = չորցուած դրում որուն մէջ խմելիք կը լեցնեն :

հօրս կ'ուղղէ և անոր վրայ կրակ կ'ընէ՝ «Սատկէ» գոչելով :

Արձակուած դնտակը այնքան մօտէն կ'անցնի որ հօրս դիտարկը գետին կ'իջնայ, և իր ձին դէպի ետև ոստում մը կ'ընէ :

« Հոգ չէ, տո՛ւր նորէն որ խմէ խեղճը » կ'ըսէ հայրս պաղարիւնով :

48. ԿՐԹՆՔՆԵՐՈՒ ՊԵՍՊԻՍՈՒԹԻՒՆԸ

Բովանդ. — Ամէն մարդեր միեւնոյն կերպով չեն ըմբռներ Աստուած : — Շատ մը կրօններ կան : — Ամէն մէկ կրօնի մէջ շատ մը աղանդներ կան : — Զանազան կրօններու վէները • — Խղճի ազատութիւն :

Ամէն մարդեր միեւնոյն կերպով չեն ըմբռներ Աստուած: Տարբեր գաղափարներ ունին բնութեան վրայ եւ մարդուն՝ անոր հետ ունեցած յարաբերութեան վրայ :

Արդարեւ շատ մը կրօններ կան, որոնց իւրաքանչիւրն ունի իր դաւանանքը՝ այսինքն աղօթելու եւ Աստուած պաշտելու եղանակը : Քրիստոնեաները, Մահմեդականները, Հրեաները, Պուսսայականները իրենց կրօնական պատմութեան իրարմէ տարբեր կերպով կը կատարեն :

Միեւնոյն կրօնին մէջ, շատ անգամ այլեւայլ դաւանանքներ կ'ըլլան : Ինչպէս, Քրիստոնեաներու մէջ կան Հայեր, Կաթոլիկներ եւ Բողոքականներ :

Այս տարբերութիւններն ամէն ատեն վէներ ու

պայքարներ առաջ բերած են կրօնի կուսակիցներուն եւ աղանդաւորներուն մեջ : Տասնըվեցերորդ դարուն , Կաթողիկներուն եւ Բողոքականներուն մեջ սիրող հակառակութիւնը կրօնական պատերազմներ յարուցած է :

Բանականութիւնը մեզի կը պատուիրէ ներողամիտ ըլլալ տարբեր կրօններու նկատմամբ : Պէտք չէ ասել զանոնք որ մերինէն տարբեր հաւատքի կը դաւանին : Պէտք է յարգել բոլոր հաւատքները եւ խոնարհիլ խղճի ազատութեան սկզբունքին առջեւ : Ամեն մարդ կրնայ իր սրտին համեմատ պատշեղ Աստուած՝ զերծ ամեն բռնութենէ եւ ստիպումէ : Բարի մարդիկ խաղաղութեան մեջ կ'ապրին :

49. Տ Ն Տ Ե Ս Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Առտնին խնայողութիւնը տան ծախքերը կանխատեսութեամբ վարելու արուեստն է : Լաւ տիկինն այն է որ յարմար վայրկեանին կը ծախսէ , վերջը աւելի ծախքի չենթարկուելու համար :

Յաճախ կը պատահի որ ծախք մը յապաղելով խելացութիւն ընել կը կարծէ մարդ ու անխոհեմութիւն ըրած կ'ըլլայ , խնայող ըլլալ կը կարծէ՝ և ազահ եղած կ'ըլլայ : Եթէ ձիուն պայտին դամ մը դարնել տալու թերանայ մէկը , թերեւս պայտը կ'իյնայ , ձին կը կաղայ և երկար ատեն ախտոքը կը մնայ , և կ'ուտէ առանց աշխատութեան , անգործ ու անօգուտ : Կօշիկի մը կաշին կըսկսի

ծակիլ . խնայող ըլլալ կը կարծէ մարդ՝ կարկտան մը ձգել տալու համար քանի մը փարա չծախսելը . բայց կօշիկը կը մաշի կամ կը պատուի , պէտք է զոյգ մը նոր կօշիկ գնել :

Տանիքէն կղմինտը մը կը պակսի . « Պահ, սպասենք : » Բայց անձրեւն ու հովը ուրիշ կղմինտներ ալ կը փրցնեն , ծակը կը մեծցնեն , վերնայարկը ջուր կը վազէ , բազմածախ նորոգութեան համար շատ ստակ պէտք կ'ըլլայ : Տան ներքին պատերը վերստին չբռել , գէշ սնունդ առնել՝ խնայողութիւն կը կարծուի , բայց առողջութիւնը կը տկարանայ , վատուծ կ'ըլլանք , ա'լ չենք կրնար աշխատիլ . նոյն իսկ հիւանդ ալ կ'ըլլանք : Գեղերն ու բժիշկը մաքրասիրութենէն և ողջպահիկ սնունդէն աւելի սուղի կը նստին :

Տանտիկին մը , գեղեցիկ եղանակին մէջ , իր տան համար պէտք եղած նպարեղէնները կը գնէ ու խնամով կը պահէ : Այդ միջոցին , իրա'ւ շատ ծախք կ'ընէ : Իր դրայուհին այնքան ստակը մէկ անգամէն չ'ուղեր ծախսել , բայց երբ ձմեռը գայ , պիտի ստիպուի ամէն օր սուղ սուղ գնել՝ հաւկիթը , ձէթը , եղը , պանիրը : Գիտնալու համար թէ ո՞րն է աւելի խնայողը , հաշուեցէ՛ք թէ տարուան վերջն անոնցմէ ամէն մէկը ի՞նչ ծախսեց նպարեղէնին համար : — Լաւ տանտիկինը միայն ներկային վրայ չի խորհիր , այլ նաև ապագային :

Երբ կարագ , բանջարեղէններ ու անուշեղէններ ամբարեւու համար կը ծախսէ , իրօք խնայողութիւն մը կ'ընէ : — Մարդիկ կան որ կ'ըսեն . « Խնայողութիւնն ինչ է , ստակը անգործ պահել է : — Ո՛չ , շահու տրուած ստակ է ան , և ո՛չ թէ

ապարդիւն կամ անօգուտ : Աւելի՛ աղէկ է ամա-
ռը 20 ֆրանք ծախսել , կարագ առնել պահելու
համար , քան թէ երեսուն ֆրանք ծախսել ձմեռը,
նպարավաճառէն երթալ քիչ քիչ առնելով :

Տանը գործերը լաւ վարել , հոգածու ըլլալ ,
տնտեսելը խելացի գործ է : Անով՝ անեցիները հան-
գիստ կ'ըլլան , զրկանք չեն կրեր : Որչափ կարե-
ւի է քիչ ծախք ընելով՝ կամաց կամաց ստակ
աւելցնել պէտք է . անով՝ ուղած ատենդ կրնաս
քու պէտքերդ հոգալ : Խնայող ըլլալ , իր ստա-
կը պահել չէ , այլ յարմար ժամանակին ծախսել է :

49. Մ Ի Ո Ի Թ Ի Ի Ն Բ Ա Ր Ո Յ Ա Կ Ա Ն Ի

Բովանդ. — Միակ բարոյական մը կայ : — Բարոյական
օրէնքն ընդհանրական նկարագիր : — Բարոյականը կ'ուսու-
ցանէ մեզ Ասուծոյ նկատմամբ մեր պարսէրը :

Մեկ տասակ բարոյական միայն կայ , մինչ շատ
տասակ կրօններ կան : Ամենէն աւելի տարածուած
կրօններ անձուկ սահման մ'ունին : Ընդհակա-
ռակն բարոյականը կ'իշխէ բոլոր մարդոց վրայ՝
ի՛նչ կրօնքի ալ պատկանին : Պարսականութեան մի-
ուրթիւնը կ'իշխէ զանազան կրօններուն վրայ :

Բարոյական օրէնքը տեղեւորական է , բացառու-
թիւն չունի : Իր պատուիրանները այսօր ալ այնպէս
են ինչպէս երէկ . այսօրուան մարդոց ալ կը պատ-
կանին , ինչպէս միջին դարու եւ հին դարերու
մարդոց . Ներպացիին եւ Ռուսին , Գերմանացիին
եւ Իսպանացիին , Անգղիացիին ու Տանկին , Հայուն

եւ Յոյնին, Հրեային եւ Ասորիին: Թուրք մը, Հայ մը, Բողոքական մը, Կաթոլիկ կամ Հրեայ մը նոյն իսկ կռապատժ մը կրնան բարի մարդ մ'լլալ հաւասարապէս: Ասոնք ամենքն ալ բարոյականի օրէնքին ենթակայ, եւ ճիշդեւրական բարոյականին հպատակ են:

Տիեզերական բարոյականը մեզի կ'ուսուցանէ մեր բոլոր պարսփերը՝ թէ՛ Աստուծոյ նկատմամբ եւ թէ՛ ուրիշին նկատմամբ: Եւ բնական է աւ, քանի որ խղճի ձայնը Աստուծոյ ձայնն է:

50. ԲԱՂԱՔԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆ

Կիրակոս դպրոցին մէջ շատ բարձր ուսում առած էր: Շատ լաւ կը խօսէր ու կը գրէր Հայերէն, Թուրքերէն և Ֆրանսերէն լեզուներով:

Թուարանութիւն և Տոմարակալութիւն ջուրի պէս գիտէր: Մէկ բա՛նը մինակ պակաս էր: Կիրակոս ինք ալ չէր գիտեր թէ ինչ էր այն: Շատ մը վաճառականներու դիմած էր, բայց ոչ ոք ուզած էր գործ տալ անոր: Ասոր համար, ան կը խորհէր թէ բոլոր մարդիկ թշնամի էին իրեն, թէ բազդը աննպաստ էր:

Օր մը լրագրի մը մէջ ծանուցում մը կարդաց: Վաճառականի մը քով գրադիր մը պէտք էր: Անմիջապէս հոն դիմեց:

Առանց նախապէս բարեւելու՝ սկսաւ արագ խօսիլ: «Էֆէ՛նտի, ես (այս ինչ) դպրոցին շրջանա-
38⁰ (Հանդիսարան) 10

ւարտն եմ : Շատ լաւ գիտեմ ամէն բան : Եթէ
կ'ուզես ահա վկայագիրս : Ամսականին գալով՝
եօթը ոսկիի կը հաւանիմ ձեր քով պաշտօն վա-
րել : . . . :

— Ի՞նչ կայ, բարեկամ, ի՞նչ եղաւ . դուն ո՞վ
ես, քեզ ո՞վ ինձի դրկեց : Ինչո՞ւ եկար : Մեզի
ամէն բան գիտցող տղայ պէտք չէ :

— Բայց, տէր իմ, Ձեր ազնուութիւնը ան-
շուշտ Տրամաբանութիւն չէ կարդացած, եթէ ոչ
այդ խօսքը ըսելու չէր համարձակիր : Ի՞նչ ըսել է
գրագիր մը ամէ՛ն բան գիտնալու է : Ճարտասա-
նութիւն, Տրամաբանութիւն, Քիմիաբանութիւն,
Ատեղագիտութիւն . . . :

— Ի՞նչ, ի՞նչ :

— Բայց, էֆէնտի, դուք որ դպրոցէն ելած
էք, ըսածներէս բաւ մը չէ՛ք հասկնար կոր : Է՛ն,
իրա՛ւ ձերին դղում-դլուխ հայրերը ձեզի կրթու-
թիւն չեն տուած որ . . . :

— Ծօ՛, Մա՛րտիրոս, եկուր սա խենդը գլու-
խէս վռնատէ շուտ :

Եւ Մարտիրոս, խանութին բռնակիրը, Կիրա-
կոսին թեւերէն բռնելով դուրս կը հանէ . վաճա-
ռականն ալ ապշած՝ անոր քայլերուն կը նայի,
որոնք մաքուր գորգին վրայ ցեխի լայն հետքեր
թողելով կ'երթան :

Աւելի լաւ չէ՞ր որ Կիրակոս քանի մը ուրիշն-
ներու տեղ քիչ մը քաղաքավարութիւն ու կեն-
ցաղագիտութիւն սորվէր :

50. ՄԵՐ ՊԱՐՏՔԵՐՆ ԱՌ ԱՍՏՈՒԱԾ

Բովանդ. — Պէտք է պատշենք եւ սիրենք Աստուած : — Յարգանք Անոր անունին : — Կատարում մեր բոլոր պարտքերուն : — Աշխատիլ՝ աղօթել է :

Աստուած է մարդոց հայրը. ուրեմն մեր պարտքերն՝ առ Աստուած՝ նոյն եւ նման են զաւկի մը պարտքին իր հօր նկատմամբ : Յարգանք ու սեր կը պարտինք մեր ծնողքին . նոյնպէս յարգանք ու սեր պարտինք առ Աստուած : Բայց որովհետեւ Աստուած կատարեալ էակ է , իր նկատմամբ մեր ունեցած յարգանքին կ'ընկերանայ մեր խոնարհութեան ըզգացումը որ կը կոչուի պատկառանք : Պատկառանքը յարգանքի ամենաբարձր աստիճանն է :

Առ Աստուած մեր մեծարանքն ու սերը պէտք է արտայայտենք իր անունն ընծայելով մեր մտքին ըմբռնած ամենաբարձր կարեւորութիւնը. պէտք չէ թերեւորէն արտասանենք իր անունը . — զայն արտայայտած ժամանակնիս, պիտի զգուշանանք անոր հայրն ընծանութեան երեւոյթ մը : Պէտք է ժուժկալ ըլլանք Աստուծոյ անունը արտասանելու՝ ինչպէս զգուշաւոր կ'ըլլանք պատիւի խօսք տալու :

Երկրորդ , զԱստուած մեծարելու լաւագոյն միջոց մը չունինք , բայց եթէ հոգիս կատարել մեր պարտքերը , քանի որ բարոյական օրէնքը նոյն իսկ Աստուծոյ օրէնքն է որ խիղճով կ'արտայայտուի :

Աս իմաստով է որ կ'ըսենք թէ աշխատիլ աղօթել է : Ով որ պարկեցօրէն կ'աշխատի , խնամով կը կատարէ իր գործը , ան հանելի է Աստուծոյ , եւ պարկեց մարդ է : Աստուած ուրիշ բան չի պահանջեր մեզմէ , բայց եթէ պարկեց ու ազնիւ ըլլալ :

Յ Ա Ի Ե Լ Ո Ի Ա Ծ

I. Տ Ղ Ո Ի Հ Ո Գ Ի Ն Ե Ր

« ԵՍ Ի՞ՆՉ ԸՆԵՄ ՀՈԳԻՈՎ »

Չմեռուան անուշ կիրակիներէն էր, ցուրտ օդով մը որ աւելի քաղցր կ'ընէ տունը մնալուն եսական հաճոյքը: Տան վարի պզտիկ սենեակին մէջ, ուր վառարանին տաքութեամբը թուլցած մթնոլորտը ապրիլն հաճելի կ'ընէր այդ մտերիմ ու ապահով եղկութեան մէջ, երկու եղբայր մինակ մնացեր էին: Չարմայր՝ սեղանին առջև անցած՝ պատմութեան դիրք մը կը կարդար, առասպելի աշխարհին ոլորտներուն մէջ մոլորած: Պատուհանին առջև, պզտիկ Տրդատը, իր խաղալիկներն առած, լուրջ բան մը ընելու խորունկ ձեւով մը՝ անոնցմով կը զբաղէր:

Տրտում երգ մը երկնցաւ փողոցին ծայրէն, թաւ ձայնի կտորներ լայն ողբերգ մը՝ կը թռցնէին որ հովին մէջ կտոր կտոր կ'ըլլար: Տրդատ ականջ դրաւ: Չայները մօտեցան, խունկի հոտ մը մինչեւ սենեակին ներսը մտաւ, եկեղեցիի քաղցրութիւն մը բերաւ հոն, ու պատուհանին առաջքը, թափոր մը երեցաւ՝ խաչերով, մոմերով, սեւազգեստ մարդերով: Յուզարկաւորութիւն մըն էր:

Տրդատ , դարմացած , նայեցաւ : Առջի անգամն էր որ իր կեանքին մէջ կը հանդիպէր այս տեսարանին : Չհասկցաւ զայն : Եւ բնազդաբար , տղոց անյագ ու բանաւոր հետաքրքրութեամբը՝

— Զարմայր , պոռաց , ի՞նչ է աս :

Զարմայր , դժգոհ իր ընթերցումին գինովութենէն սթափուելուն , գլուխը վեր առաւ , վայրկեան մը նայեցաւ , ու

— Մեռել է , մրմնջեց :

Յետոյ գլուխը գրքին վրայ կախեց նորէն :

Տրդատ , ապշած , դուրս կը նայէր . փողոցին վարի ծայրը , դեռ կ'երևային սև մարդերը , և խաչը որ անոնց վերև օդին մէջ կը ցցուէր , ու ձայները լալագին կ'երկննային փողոցին մէջ :

Մեռել :

Վախ մը չէր զգացածը , բայց անհանգստութիւն մը՝ չհասկցուած բանէն , անծանօթին առջև վրդովումը :

— Ի՞նչ ըսել է մեռել :

Զարմայր գիրքը ձգեց : Պղտիկին հարցումը իր ծիծաղը շարժած էր : Բզէ՛ղ , դեռ չէր գիտեր :

Ու բացատրեց անոր .

— Ատ մարդիկը հիմա գերեզման կը տանին կոր մարդ մը որ մեռած է : Ատ մարդը ա՛լ չպիտի ապրի , ա՛լ աշխարհի վրայ չպիտի պտըտի , ա՛լ պիտի չուտէ , պիտի չխօսի , պիտի չտեսնէ . . . :

Տրդատ , աչուրները բացած , մտիկ կ'ընէր : Խաղալիկ մը զոր ձեռքը կը բռնէր , վար ինկաւ :

— Ի՞նչ , հիմա՛ ատ մարդը ա՛լ պիտի չքալէ՞ :

— Չէ՛ , հողին մէջ պիտի դնեն զայն , վրան ալ քար մը : Եւ հողին մէջ որդերը պիտի ուտեն

անոր մարմինը : Աչքերը , թւերը , ոտքերը պիտի
փրթին հալին , ու մինակ ոսկորները պիտի մնան :

— Ամէն մարդ ասանկ պիտի ըլլայ , ե՞ս ալ
ասանկ պիտի ըլլամ :

— Դուն ալ , ես ալ , հայրիկն ալ , մայրիկն ալ :

Ահագին սարսափ մը ցցուեր էր Տրդատին
պզտիկ հոգիին մէջ , և այդ թարմ իմացականու-
թիւնը՝ առաջին անգամ բաղխելով ջնջումի դա-
դափարին՝ կը ճզմուէր անկից : Չկրցաւ դիմանալ ,
ու , վախուն , սկսաւ լալ :

Չարմայր անոր քովն եկաւ , անոր վախէն
զուարճանալով :

— Խե՞նդ ես , Տրդատ . վախնալու բան չկայ ,
դեռ շատ ատեն ունինք մեռնելու :

Տրդատ կուլար , սիրտը ա՛յնչափ կոտրած՝ որ-
չափ եթէ իր խաղալիկներէն մէկը կորսուած ըլլար :

Լացին ձայնէն մայրը վար վազեց :

Տրդատ , դայն տեսնելով , լացը շատցուց .
թեւերը անոր վզին անցուց , ու գլուխը անոր
երեսին դնելով .

— Մա՛յրիկ , կը հեծկլտար , ես պիտի մեռնիմ
եղեր , դուն պիտի մեռնիս եղեր , ա՛լ պիտի չը
քալենք եղեր , ա՛լ պիտի չխօսինք եղեր . . .
իրա՞ւ է . . . :

Չարմայր բացատրեց , ու մայրիկը , յուզուած ,
պզտիկը կուրծքին վրայ սեղմեց , և ըսաւ անոր՝
համբոյրներու մէջ .

— Մի՛ վախնար , տղա՛ս . մեռնելէն ետքը ,
նորէն պիտի ապրինք : Աս աշխարհէն ետքը ուրիշ
աշխարհ մը պիտի երթանք : Մեր մարմինը պիտի
մեռնի , բայց հոգինիս անդին պիտի երթայ :

Տրդատ լացը դադրեցուցեր էր :

— Հոգի՛ն . . . :

Քիչ մը խորհեցաւ ու հարցուց .

— Մինակ հոգի՞ս պիտի երթայ անդին . հա-
պա գլո՞ւխս , հապա թեե՞րս , հապա ոտքե՞րս :

— Անոնք հողին մէջ պիտի մնան : Հոգին պի-
տի երթայ մինակ :

Այն ատենը, ճշմարիտ յուսահատութիւն մըն էր
որ պայթեցաւ խեղճ պղտիկին միամիտ սրտէն .

— Ի՛նչ . . ըսել է ա՛լ պիտի մայրիկը չտես-
նե՞մ , ա՛լ հայրիկիս ձեռքը պիտի չբռնե՞մ , ա՛լ
պիտի չքալե՞մ , ա՛լ կերակուր պիտի չուտե՞մ . . .
է՛ , ինչ ընեմ : Հոգիով ի՛նչ ընեմ ես :

Ու լացը նորէն սկսաւ , կատաղի , խորունկ ,
անյոյս լաց մը այս անգամ : Եւ մայրիկը , որ
պատասխան չէր գտներ , զգաց որ իր աչքերն ալ
կը թրջէին :

2. ԻՐ Ի ԿՈՒ ԱՆ ԱՂՕԹՔ

(Պահապան հրեշտակին)

Հըսկե՛ վըրսս , երբ արթըննամ ,
Արթո՛ւն կեցիր , երբ քնանամ .
Բարի՛ հրեշտակ , իմ պահապան ,
Որ փորձանքներ ինձի չի գան :

Գիշերն անուշ երազներով ,
Ցրեկները բարի գործով
Ես անցընեմ երջանիկ կեանք
Ընդունե՛ իմ այս աղաչանք :

Շիտկ' ֆայլերս ու մոլար են ,
Առաջնորդկ' շիտակ համբէն ,
Չար խորհուրդկ սիրքս մաքրկ'
Ազա՛ս պահե վրսանգներկ :

Մի' հեռանար բարձիս ֆովէն
Ու քրնանամ հանդարտօրէն .
Իմ համբուս մեջ բրունկ' ձեռքես ,
Ու փորձանքի մեջ շիյնամ ես :

Քեզ պահապան դրբաւ Աստուած
Ու ինձ հրսկես թեւատարած .
Ես ալ բրնաւ քեզ չր մոռնամ
Ամէն վայրկեան ու ամէն ժամ :

Յ. Վ. Է.

3. ՄԱՅՐԱԿԱՆ ՍԷՐ

Խեղճ փայտահատի մը կիներ ամէն օր անտառ
երթալ փայտ բերելու ստիպուած էր՝ ընտանիքին
ապրուստն հոգալու համար : Պզտիկ տղեկ մ'ու-
նէր՝ հաղիւ երկամեայ . իսկ ամուսինը ցաւագար
էր և անկարող՝ աշխատելու : Հէգ կիներ չէր կըր-
նար իր մանկիկը թողուլ ամուսինին քով , ամէն
օր զայն իր հետ կը տանէր անտառը :

Սովորականին պէս , առտու մը զաւակն առաւ
ուսին վրայ և գնաց անտառ : Հոն , ծառի մը խո-
ռոչին մէջ տեղաւորեց մանկիկն , ու ինք գնաց
ձեռնարկելու իր գործին : Հեաղհետէ և անզգա-
լարար հեռացեր էր զաւկէն : Յանկարծ ճիչ մը

լսեց, սուր ճիչ մը, և դառնալով՝ տեսաւ գայլ մը որ շատ մօտ էր մանկիկին : Իսկոյն կը վազէ, կը խոյանայ դէպ ի ծառը՝ ճիշտ ա՛յն պահուն որ գայլը պիտի հասնէր անպաշտպան էակին, և կը կանգնի գազանին ու մանկիկին մէջտեղ : Սոսկալի պայքար մը կը սկսի: Քայլը՝ հիմա կ'ուզէ յարձակիլ հէգ կնոջ վրայ որ սաստիկ տազնապի մէջ է, մտածելով իր մանկիկը որ զարհուրած կը դիտէ այս սոսկալի տեսարանը: Կինը, անհնարին անձկութեան մէջ, կը յիշէ թէ իր գրպանին մէջ դանակ մը կայ. իսկոյն կը հանէ և կը ճակատի անասունին դէմ, որ ահա թաթերը վեր առած՝ կուգայ իր վրայ: Արագ շարժումով մը կը միտէ դանակը կենդանիին որ գետինը կը փռուի արիւնաթաթաւ :

Երկիւղէն ու յոգնութենէն պարտասած՝ կինը կը նուաղի կ'իյնայ իր դաւկին և անկենդան գազանին մէջտեղ :

Փայտահատներ՝ անկէ անցնելով՝ այս սրտառուչ տեսարանէն կը հասկնան ամէն ինչ . մայրն ու մանկիկը կը փոխադրեն իրենց խրճիթը : Կարեւոր խնամքներու շնորհիւ կինը կը սթափեցնեն և՛ մանկիկն ա՛յն ատեն միայն կը դադրեցնէ իր ճիչերը՝ երբ մօրը կուրծքին փարած՝ անոր տաք շունչն ու համբոյրները կը սկսի զգալ իր այտերուն վրայ :

Ա Ռ Ա Կ

Տրգեհին քե դաս կուսաս,
Սոված մարդուն լսպաս կուսաս,
Մերկ որքին կերպաս կուսաս,
Սասանին մեծ վրնաս կուսաս :

4. ՆՓԴԵՀ ՊԱՏԱՆԻՆ

- Կեանքս կ'անցնի՛ ամեն օր
— Առուակին պես խրղղո՛ւկ .
- Կը հասնիմ հոս մինաւոր
— Զիս մինակ մի՛ թողուք .
- Ա՛լ ասդերուն չեն նայիր
— Աչքերս լալագին .
- Շասո՛նց հրածե՛տ տւած եմ,
— Վարդերուն, ալեակին .
- Եւ ամպե՛րուն մեջ, մրռալ
— Սեւ կեանքիս մենուքեան
- Յիշատա՛կը շարշարէ
— Տանջէ զիս յաւիտեան .
- Հորիզոնին այս օտար
— Մուք կապոյտ ծածփին սակ
- Ծաղիկ չիկա՛յ ինձ համար
Այլ անդո՛ւնդ անյատակ . . .
- Ծաղիկ մ'եմ, ի՞նչպէս ապրիմ,
— Ծալերուն մեջ մոռացման
- Լո՛յս տուէք որ չի մեռնիմ,
— Զիյնամ անյոյս գերեզման...:

Ռ. Ռ.

5. ԿՈՐՍՈՒԱԾ ՏՂԵԿԸ

Հիւսիսային Ամերիկայի մէջ գաղթական ընտանիք մը կար . հայր ու մայր , հինգ զաւակներով որոնք դեռ փոքր էին՝ անդրանիկն հազիւ տասը տարեկան ըլլալով :

Իրիկուն մը սեղան նստած էին ընթրելու համար , երբ նշմարեցին որ զաւակներէն մէկը՝ անդրանիկը՝ բացակայ էր : Իրացիներուն և բարեկամներուն տուները մարդ կը դրկեն , յուսալով թէ հոն կը գտնուի , բայց ի զո՛ւր : Ծառաները ամէն տեղ փնտռելէ ետք , ձեռնունայն կը դառնան :

Այն ատեն՝ ընտանիքն ամբողջ մտահոգութեան մատնուած՝ ջահերով ու լապտերներով մօտակայ տեղեր կը ցրուին . դաշտերն ու ձորերը , արտերն ու պարտէզները կ'երթան փնտռելու համար կորսուած տղեկը : Միայն ծեր սպասուհին կը մնայ տունը պահպանելու համար :

Անոնց մեկնելէն քիչ մը ետքը , Հնդիկ մը , որ այն կողմերու բնակիչներուն ծանօթ էր , իր շունին հետ նոյն տունը մտաւ , և տեսնելով որ ամէնքն ալ բացակայ են , ծեր սպասուհին հարցուց պատճառը : Երբ իմացաւ պատահած դժբաղդութիւնը , խնդրեց սպասուհիէն որ իրեն բերէ կորսուած տղեկին գուլպաներէն մէկը : Սպասուհին բերաւ գուլպայ մը և Հնդիկը զայն հոտոտել տուաւ իր շունին :

Յանկարծ շունը տնէն դուրս կ'ելլէ , Հնդիկն ալ անոր ետեւէն : Շունը նոյն տան շուրջը պտտիլ կը

ակսի և՛ հազիւ կէս շրջան ըրած՝ կը թողու իր տէրն ու արագ արագ կը վազէ դէպի մօտակայ անտառը : Հնդիկը կարելի եղածին չափ շուտ կը քալէր անոր ետեւէն :

Հազիւ կէս ժամ քալեցին , երբ Հնդիկը հեռուէն տեսաւ որ շունը կանգ կ'առնէ դալարաւէտ տեղ մը : Ինք ալ կը հասնի նոյն տեղը և կը գտնէ մանուկը՝ խոտերուն վրայ տարածուած՝ յոգնութենէ և անօթութենէ կիսամեռ :

Իսկոյն կը գրկէ զայն և կ'աճապարէ տանիլ հայրենի կտուրին տակ՝ ուր ամբողջ ընտանիքը անձկութեան մէջ կը սպասէր յուսահատ : Ամէնքը կը վազեն դիմաւորելու Հնդիկը որ կորսուած տղան կը յանձնէ ուրախութենէ խելայեղ ծնողքին : Անոնք այժմ ուրախութեան արցունքներ կը թափեն : Լիառատ կը վարձատրեն Հնդիկն ու գուրգուրանքով կը փայփայեն շունը որ իրենց երջանկութեան պատճառ եղած էր :

6. Հ Ա Ն Ե Լ Ո Ւ Կ

Վարժապետ մ'եմ՝ խուլ աչազուրկ եւ անձայն .
Չունիմ ոսկեր՝ ո՛չ ձեռք , ո՛չ քիթ , ո՛չ բերան :
Ամբողջ կեանքս միակ մարդու նրւիբեմ ,
Ուզածին չափ կը խօսիմ կամ կը լռեմ .
Բայց երբ խօսիմ արդիւնաւոր ե դասրս ,
Վրկայ ըլլան հազարաւոր սաներս ,
Որոնք ինձմով միայն ուսան սարական
Կանոններք իրենց լեզուին մայրական :
Հօրմէ խորք եմ իմ փոյրերս , թեւ կան

Որ մեկ մօրմէ ծընունդ առած ալ ըլլան :
Բայց հարազատ ունիմ եղբայր՝ սարազով
Մեկ՝ մեկ բնութեամբ , կերպարանով ու գոծով ,
Ու մեկն թուով *խռատուն եւ չորս հագար* ,
Հինգ ախունով ծնած եկած այս աշխարհ ,
Գարունին մեջ ըլլալով դեռ մեր կեանքին՝
Հիմա կուրնէ պարծանք եմ մեր Հայրիկին :
Եւ փոխարէն ծառայութեան , գիտե՞՞ք՝ մեր ամեն
մեկին
Ի՞նչ է վարձքը : — Մի՛ զարմանալ , հազիւ իր-
կու հացագին :

Բիւրակն, 1900

ԱՐՇԱԻՐ

7. Ը Ն Չ Ա Տ Ո Ւ Փ Ը

Գնդապետ մը իր բարեկամները ճաշի հրաւի-
րած էր : Սեղանի միջոցին , անոնց ցոյց տուաւ
գեղեցիկ ու արժէքաւոր ընչատուփի մը զոր նոր
գնած էր :

Ճաշէն ետքը , թխախոտ քաշել ուղեց , բայց
չատ զարմացաւ գրպանին մէջ չգտնելով իր ըն-
չատուփը և հիւրերուն դառնալով՝ « Ներեցէ՛ք ,
պարոններ , ընչատուփս չեմ կրնար գտնել . հա-
ճեցէք առանց վշտանալու նայիլ՝ մի՛ գուցէ սը-
խալմամբ կամ անուշադրութեամբ ձեր գրպանը
դրած ըլլաք : »

Հրաւիրեալները՝ ոչ նուազ զարմացած՝ իրենց
գրպանները դուրս քաշեցին մինչև յատակը , բայց
ընչատուփը երեւան չելաւ : Միայն հրաւիրեալնե-

ըէն մէկը՝ սպայ մը՝ չուզեց համակերպիլ՝ իր գըրպանները խուզարկելու . « Պատիւիս վրայ կ'երդնում թէ չեմ առած ընչատուփը . կրնաք կատարելապէս վստահ ըլլալ խօսքիս , բայց մի՛ պնդէք որ գրպաններս դուրս քաշեմ : »

Ոչ ոք հաւատք ընծայեց այս խօսքին . ամէնքը դժգոհ մեկնեցան՝ այն հաստատ համոզումով թէ սպան գողցեր էր օսկի տուփը :

Իրիկունը, հազուատները հանած միջոցին, գընդապետին ձեռքը կարծր բանի մը հանդիպեցաւ . վնասուեց և վերարկուին աստառին մէջ վարի կողմը գտաւ իր թանկագին կորուստը :

Յաջորդ օրը կանչել տուաւ երիտասարդ սպան և անկէ ներում խնդրեց նախորդ գիշերը պատահած անհաճոյ դէպքին համար , յայտնելով թէ գտեր էր տուփը : « Բայց, յարեց, խնդրեմ , ըսէք, քանի որ դուք չէիք առած , ինչո՞ւ գրպաննիդ դուրս հանել չուզեցիք : »

Երիտասարդը՝ քիչ մը վարանելէ ետք՝ պատասխանեց . « Ծնողքս աղքատ են և միանգամայն անկարող աշխատելու : Իմ աշխատութիւնս ու ոռճիկս ալ անբաւական են անոնց ապրուստին : Ամէն ջանքս այս է որ անոնք կարօտութիւն չքաշեն . բան մը չեմ դներ բերանս , առանց բաժին հանելու անոնց : Արդ , երէկ որ դիս պատուեցիք հրաւիրելով ձեր խնջոյքին , անոնց բաժինը դրած էի դրպանս՝ պաքսիմատ , միս եւն : Երեւակայեցէ՛ք, ուրեմն , թէ որքա՞ն յուզուեցայ ու վախցայ երբ դիս խուզարկելու առաջարկ ըրին . ամօթէս գետինը պիտի մտնէի : Ահա պատճառս ա՛յս է : »

Այն ատեն դնդապետը ողջագուրեց սպան .

« Ազնի՛ւ որդի , ըսաւ , քու ծնողասիրութիւնդ
ամէն գովեստէ վեր է , և անգամ մը ևս կ'ապա-
ցուցանէ արժանիքդ : Հիմա կը հասկնամ երէկի
մերժումիդ պատճառը , և կը խոստանամ քեզի
ընծայել իմ աջակցութիւնս՝ որպէս զի կարենաս
ապահովել ծնողքիդ ապրուստը : Անոնք որ քեզի
պէս զաւակներ տուած են հայրենիքին , արժանի
են ամեն պատիւի ու վարձատրութեան : »

Գնդապետը արքունիք առաջնորդեց սպան ,
թագաւորին ներկայացուց , որ վարձատրեց զնա
պատուանշան շնորհելով՝ նաև մեծագումար թո-
շակ յատկացուց անոր :

Ճ . Օ Ձ Ո Ի Խ Ա Ր Տ Ո Յ

Փամագործին մօտ դըրայի օձ մը կար ,
Ուսկից խեղճ մարդուն վախնալը կուգար .
Օր մը խանութ կը մտնէ բան գողնալու ,
Բայց հոն ուրիշ բան չըլլալով ուտելու ,
Պողպատ խարսոց մը խածնելու կըսկսի :
Ցայնժամ խարսոցն՝ առանց բընաւ մեկ կըրքի՝
« Ողորմելի՛ , ըսաւ , միտք ի՞նչ ես դրեր .
Գիտե՞ս , իեզմէ շատ ուժովին ես դըպեր ,
Խենդո՛ւկ օձիկ , խէլֆդ սիրեմ ,
Դուն ըսակի մը չորսին մեկն ալ մարմնեւ ,
Դեռ չը կրճած՝ քու ակռաներդ կը կոտրես ,
Փամանակեմ միայն , գիտցի՛ր , կը վախեմ : »
Այս խրատ ըլլայ ձեզ , անպիտան ոգիներ

Որ կը նայիք միայն խաճնել ուրիշներ ,
Սակայն ձեր ջանքը փուռն կ'ելլան ,
Ի՞նչ կը կարծեք, ձեր ակռաներն ի՞նչ կրնան ,
Այնչափ աղուոր գործերու վրան ,
Գիտնա՞ք որ ձեր ակռաներուն
Դեմ աղամանդ պատ եմ անոնք հաստատուն:

9. «ԲԱՅՑ ՆՇԱՆՆԵՐԸ ՄՆԱՑԻՆ»

Հին պատմութիւնն մը կայ , որ շատ օգտակար է թէ՛ մեծերու և թէ՛ պղտիկներու համար :

Անգամ մը հայր մը ըսաւ իր տղուն . « Զաւա'կս , երբ չար գործ ու խօսք մը ընելու ըլլաս , ամէն մէկ չար գործիդ համար դամ մը պիտի դարնեմ դրան վրայ : Դուռն այն ժամանակէն սկսաւ տակաւ առ տակաւ դամերով լեցուիլ : Տղան , այսպիսի դամերով ծածկուած դրան երեւոյթէն չախորժելով , ըսաւ իր հօրը . « Հա'յր , չեմ սիրեր որ մեր դուռը այսպէս դամերով լեցուն ըլլայ : — Շատ աղէկ , պատասխանեց հայրը . այսուհետեւ որքան հնազանդ ըլլաս , վարմունքդ ու խօսքերդ որքան բարի ըլլան , անոնց իւրաքանչիւրին համար պիտի հանեմ դամ մը » :

Այսուհետեւ հայրը , այս պայմանին համեմատ , այն դամերն սկսաւ մի առ մի հանել , մինչև որ մնաց մէկ հատ : Տղան սրտի ուրախութեամբ կանչեց իր հայրը , որ վերջին դամն ալ քաշէ հանէ : Վերջին դամն ալ երբ ելաւ , « Ո՛հ , հայրիկ » ըսաւ տղան , և աչքը ծակ ծակ եղող դրան վրայ

սեւեռելով՝ աւելցուց սրտի հաւաչմամբ . « Բայց,
հա՛յր , նշանները մնացին » :

Երբեք չարութիւն մի՛ ըներ , խորհելով թէ
ուզած ատենդ կրնաս ներուիլ : Այո՛ , թերեւս այն-
պէս ըլլայ , բայց , աւա՛ղ , « նշանները » պիտի
մնան :

Մաքուր կեանք մը ունենալու համար , ապա-
հովազոյն ճամբան կեանքը մաքուր պահելն է :

Թո՛ղ ամէն ընթերցող այս պատմութենէն խրատ
առնէ և ըստ այնմ վարուի :

10. Ա Ռ Ա Կ

164 Եւր
167 Լեւոն

ԼԵՌՆՅԻ ՄՈՒԿՆ ՈՒ ՔԱՂԱՔԱՅԻ ՄՈՒԿԸ

Օր մը լեռնցի մըկան մը դիմաց
Քաղաքացի մուկ մը կ'ելլէ յանկարծ ,
Լեռնցին հագիւ ֆիչ մը սիրս կ'ընէ ,
Բարեւ մը կուսայ , բարեւը կ'առնէ :
« Ո՛ւր բարով ; կ'ըսէ , կամ ուսկի՞ց կուգաս ,
Իմ տունս հրամէ , դուրս տեղ չըմնաս : »
Ասանկ խօսեցով տունը կը սանի ,
Տունը որ կ'ըսեմ ծա՛կ մը հասկցի՛ :
Խեղճուկ լեռնցին աղփաս է եղեր ,
Հարկ ընել կ'ուզէր՝ կերակուր չունէր .
Ճար ճարակ կ'ընէ , սեղան կը դնէ ,
Չ'ուզէր իր հիւրը զրկել մէկ բանէ :
Կտոր մը բակլայ , սեխ , կաղիւն , սալոր ,
Պահճու բաները դուրս կ'ելլեն բոլոր :

« Իբաւ , քիչ բան է , կ'ըսէր , սսիկայ ,
Բայց ի՞նչպէս ընեմ , ուրիշ բան չկայ .
Հրամէ՛ , բարեկամ , զիս մի՛ մեղադրէր ,
Քեղացիին քով կոչուեմ մի՛ փնտռէր : »
Աս կ'ըսէր ու ինք բակլան կը կրծէր .
Միւս ամէն բան հիւրին էր թողէր :
Հիւրն այնչափին ալ գոհ ըլլալ ցուցուց ,
Բայց ակուան հագիւ անոնց մօտեցուց ,
Եւ անա դարձաւ իսն սիրոջն ըսաւ ,
« Գիտե՞ս , բարեկամ , մտէս ի՞նչ անցաւ ,
Ափսո՛ս քեզի որ այսպէս խեղն կ'ապրիս ,
Չոր լեռան մը ծակ խեղճութեամբ հզնիս :
(Շար.)

II. ԱՆՄԻՏ ՇՆԱՐԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

Երկաթ-ուղիի նոր գիծ մը կը շինուէր , որ Ք...
գաւառէն կ'անցնէր : Ընկերութիւնը իրեն պէտք
եղած հողերը կը գնէր՝ երկաթէ գիծերը զետեղե-
լու համար : Կալուածատէրներուն հետ սակարկու-
թիւն կ'ընէր , և ամէնքն ալ կը գոհացնէր՝ չա-
փաւոր գինը վճարելով հողերուն : Իսկ անոնք որ
չափազանց բարձր գին մը կը պահանջէին , կը հը-
րաւիրէր Յանձնաժողովին առջև որ պաշտօն ու-
նէր չկալուածներուն գինը ճշտելու , երբ տէրը
Ընկերութեան առաջարկներուն չհամակէրայէր :

Մանուկ էֆէնտի , երկրին ամէնէն հարուստ
կալուածատէրն էր . յուն , արտ , մարդագետին և
այլն կը գնէր՝ շահով ծախելու համար . — Օրի-

նաւոր արուեստ , եթէ պարկեշտօրէն գործ դըրուի :

Բայց , երբ ընտանիք մը նեղութեան մէջ ըլլար , Մանուկ Էֆէնտի իսկոյն կը հասնէր , կանխիկ դրամ կ'առաջարկէր , կը հրապուրէր , և արժէքէն շատ վար գնով ընդարձակ հողը կը գնէր այդ խեղճ ընտանիքէն : Նաև , որովհետև կառավարութիւնը ամէն կալուածի վաճառման մուրհակին համեմատ հարիւրին այսչափ արձանագրութեան սուրք մը կ'առնէ , Մանուկ Էֆէնտի մուրհակին մէջ ճշտիւ վճարուած գումարին մէկ երրորդը կամ կէսը նշանակել կուտար՝ նման այն անձերուն որ կը կարծեն թէ գողութիւնն չէ՝ Տէրութեան դրամը իւրացնել :

Երկու տարի առաջ , 4000 Ֆրանքի գնած էր հող մը որ 6000 կ'արժէր , և վաճառման մուրհակին շրայ 2000 Ֆրանք միայն դրած էր :

Ընկերութիւնը , որ այս հողին պէտք ունէր , չափաւոր դին մը առաջարկեց Մանուկ Էֆէնտիին : Նենգամիտ ծերունին լաւ գործի մը հոտը առնելով՝ ձայնը բարձրացուց , չափազանց դին մը պահանջելով :

Բայց Ընկերութեան փաստաբանը Մանուկ Էֆէնտիէն աւելի խորամանկ էր : Ուստի Յանձնաժողովին առջև կանչեց զինքը և ստիպեց ներկայացնել վաճառման մուրհակը : Պէտք եղաւ արդարութեան պահանջման համակերպիլ :

« Պարո'ններ , ըսաւ փաստաբանը Յանձնաժողովին . Մանուկ Էֆէնտի այս հողը քանիի՞ գնած է . — 2000 Ֆրանքի : Ահա վաճառման մուրհակը :

Երբ գնած է , երկու տարի առաջ , այսչափ

քիչ ժամանակուան մէջ , հողին արժէքը մեծ աւաւելութիւն մը չի կրնար ունենալ : Սակայն , Պարոններ , մեր Բնկերութիւնը աւատօրէն վճարել կ'ուզէ կալուածատէրերուն . ուստի հիմա 3000 ֆրանք կը վճարէ , այսինքն 1000 ֆրանքի շահ մը կուտայ Մանուկ էֆէնտիին . ահուատիկ ակներև շահ մը՝ նոյն իսկ իր յուսացածէն աւելի : Յանձնաժողովը փաստաբանին իրաւունք տուաւ : Պարզամիտը խորամանկութիւն մը ընել կը կարծէր՝ 200 ֆրանք պակաս տալ ուղելով կառավարութեան , մինչդեռ այսօր 1000 ֆրանք կը կորսնցնէր :

12. Ա Ռ Ա Կ (Շար.)

Ելի՛ր հետս եկուր , քեզ քաղաք սանիւմ ,
Տեսնե՛ս քե հոն ես ի՛նչ դղեակ ունիւմ ,
Հաւասա՛ , այս տեղ քու կեանքդ կեանք չե ,
Հո՛ն եկուր ու տե՛ս կերուխումն ի՛նչ ք .
Սուտ աշխարհիս մեջ սուղ կեանք մը ունիւմ ,
Գո՛նք զայն հանգիստ անցընել նայիւմ .
Վաղը կամ միւս օր սեւ մահը կուգայ ,
Գո՛նք վայելցնիս քովերնիս մընայ : »
Լեռընցին աղէկ մը մտիկ ըրաւ ,
Ըսած խօսքերուն խելքը պառկեցաւ :
Կ'ելլեն սեղանեն երկուքնին մեկեն ,
Բոլոր ան գիշերը համբայ կ'ընեն .
Փոսերու մեջեն , պատերու վրայեն ,
Վերջապէս կ'երթան քաղաք կը մտնեն .
Առտըւանց կանուխ՝ լուսցած շուսցած՝
Դղեակ մը կ'ելլեն սազած զարդարած ,

Ան գիշերք հոն կոչուցի կայ եղեր ,
Ուսի ամեն բան մեջսեղ կեցած էր ,
Խորվածներ կ'ըսես , փիլաւներ կ'ըսես ,
Պսուղ , հաց պանիր , շաքարներ պես պես :
Խեղճ լեռնցիին խելք գլխին գնաց ,
Ա՛լ չդիմացաւ , խնդումն հըլաց .
Իսկ միւսը քա՛հ քա՛հ քաւ խնդալով ,
« Հրամէ նիս , քաւ , սա սեղանին հով . »
Ինքը սօքսըւած՝ հարկելու հետ էր ,
Ասդիս կը ցասէր , անդին կը ցասէր .
(Շար.)

13. ԱՊԵՐԱԽՏ ՈՐԴԻՆԵՐ

Մարդ մը որ երկար տարիներ առւտրական գործերու մէջ գտնուելով՝ մեծագումար հարստութիւն դիզեր էր, ուղեց իր ծերութեան օրերը հանգիստ անցընել : Կանչեց իր երկու որդիքը, կարեւոր խրատներ տուաւ և անոնց յանձնեց իր գործերն ու բոլոր դրամագլուխը :

Որդիքը շնորհակալ եղան իրենց հօրը, և խոստացան ամէն ջանք ընել՝ թէ՛ գործերը լաւ վարելու և թէ՛ զինքը լաւ պահելու, ինչպէս կը վայլէ ծնողասէր զաւկի մը :

Եւ իրօք, բաւականատէն այս խոստումին հաւատարիմ գտնուեցան, և ծերունին՝ ա՛լ բանի մը չխառնուելով՝ կատարեալ հանգիստ կը վայելէր և ամէն բան իր զաւակներուն կողմէ կը հոգացուէր: Բայց քիչ քիչ զգաց որ իր տղաքը կը սկսէին ան-

խնամ թողուլ զինքը , իրենց որդիական պարտքերուն մէջ կը թերանային և նոյն իսկ անհրաժեշտ բաներէ կը զրկէին : Շատ ցաւ զգաց ծերունին , բայց իր փորձառութեան շնորհիւ հնարք մը գտաւ՝ իր ապերախտ զաւակները պատժելու և զանոնք կարգի բերելու :

Կ'երթայ կը գտնէ վաղեմի մտերիմ բարեկամ մը և անկէ հինգ հարիւր ոսկի փոխ կ'առնէ , իր մահուանը վճարելու պայմանով : Այդ գումարը կը բերէ տուն և գաղտուկ մը կը պահէ իր սենեակը՝ տղոցն անծանօթ գղրոցի մը մէջ :

Այնուհետև կը սկսի իր սովորութիւնները փոխել , աւելի անտարբեր կը գտնուի և ստէպ ստէպ կ'առանձնանայ իր մասնաւոր խուցը ուր պահեր էր հինգ հարիւր ոսկին : Տղաքը , այս փոփոխութենէն զարմացած , իրիկուն մը գացին մինչև սենեակին դուռը լրտեսելու իրենց հայրը . կղպակին ծակէն դիտեցին և ապշութեամբ տեսան որ ծերունին թիկնաթուի մը մէջ բազմած էր , առջեւը սեղան մը որուն վրայ դէզ դէզ ոսկիներ՝ զորոնք կը համրէր ու կարգով կը շարէր : Այն ատեն կամացուկ մը ետ քաշուեցան՝ ոտքի ծայրերուն վրայ քալելով և կը մտածէին թէ չար ծերուկը իրենց չէր յանձնած ամբողջ հարստութիւնը , այլ մէկ մասը պահած էր՝ խռֆած ազահը : Ահա այդ մնացած մասը ձեռք անցընելու , ծերունիին վրատահութիւնը նորէն գրաւելու համար , կը սկսին նորէն , առաջուան պէս յարգել մեծարել , պատիւներ շուայլել , անոր ամենափոքր պէտքերուն հոգածու ըլլալ , վերջապէս խնամել ինչպէս վայելուչ է ազնիւ ու ծնողասէր զաւկի մը :

Ծերունին շուտ մը զգաց դեղնորակ սակինե-
րուն ըրած ազդեցութիւնը և ամէն իրիկուն կը
կրկնէր միեւնոյն տեսարանը : Վերջապէս մահը ե-
կեալ տարաւ ծերունին , որչիքը անհամբեր էին
տիրանալու ժառանգութեան : Կտակը բացուեցաւ .
քանի մը տող միայն կը պարունակէր . իր բարե-
կամէն հինգ հարիւր սակի փոխ առած էր և կը
յանձնարարէր իր որդիներուն՝ լծարել այդ գու-
մարը : Ասկէ դատ, սա խրատն ալ գրուած էր հը-
րիտակին մէջ :

« Ծնո՛ղներ , եթէ կ'ուզե՛ք ձեր զաւակներէն
մեծարուի՞ր ու շաւ խնամուի՞ր , ձեր հարսուքեան
մէկ մասը ձեզի պահեցե՛ք մինչեւ ձեր մահը : »

14. Ա Ռ Ա Կ (Շար. եւ վերջ)

Մէյ մէկ բան ասկէ անկէ կը բերե ,
« Հրամա՛, հո՛գիս , մի՛ փառուի՛ր՝ կ'ըսե ,
Տանրդ պէս վարուե՛ իբրեւ հին ընկեր :
Սիրսդ ո՛րն ուզե , անուշ անուշ կեր : »
Մեր գեղջուկն ըսեա՛ չ'իյսեր՝ ի՛նչ ընե ,
Ո՛ր բանը թողու , ո՛ր մէկ բանն ուտե ,
« Հաւսա՛, բարեկամ , ըսաւ ընկերին ,
Կեանքն ալ փուկինդ է , երնեկ փու բաղդին ,
Ես լեբան գլուխն ինչե՛ր կը փաշեմ ,
Շաս օր անսուաղ՝ նօթի կ'անցրնեմ .
Եթէ կրծելու բան մըն ալ գտնեմ ,
Զըլլայ թէ հասնի՛ անկէ՛ կը վախեմ : »
Ասոնք ըսելով ինք կը ծիծաղէր ,
Իսկ միւս մկան սիրսը եղ կը կապէր :

Մեկ մ'ալ անդիեն ա՛ն մեկ փաթրոսոց ,
Բալլիֆներու ձայն , ոսփի դրփրոսոց ,
Վա՛յ , լեղապասառ ասոնք կը ցասեն ,
Չ'իյտեն ո՞ւր փախչին , ո՞ր ծակը մտնեն ,
Անդին շուներն ալ հաչել չսկսի՞ն ,
Մկներն ի՞նչ ընեն , ո՞ւր ապաւինին :
Յայնժամ գեղջուկին աչքը բացուեցաւ .
« Աս ի՞նչ փորձանք էր որ գլխուս եկաւ :
Բարեկա՛մ , ըսաւ , բարով վայելես ,
Ահա շուս մ'ասկէ տեղս կ'երթամ ես :
Դղեակդ ալ քեզի , սեղանդ ալ քեզի ,
Իմ հզնարանս շա՛ս լաւ է ինձի .
Այն խաղաղութիւնն ու բակլան , սխտո՛ւ
Հազար դղեակի հետ ես չեմ փոխեր :

(Բազմալիկայ, Ե. Տարի, 1847, Թիւ 21)

15. ԵՐԵՔ ԲԱՐԵԿԱՄՆԵՐ

Երեք հոգի իրիկուն մը դիւղի պանդոկ մը գա-
ցին , աղուոր մը կերան խմեցին , և պառկելէ ա-
ռաջ պանդոկապետին ըսին թէ միւս առտուն
ճամբայ չելած՝ նախաճաշ ընել կ'ուզեն : Բայց
պանդոկապետը անոնց յայտնեց թէ միւս առտը-
ւան համար միայն վառելի ոտք մը , կտոր մը
հաց և քիչ մ'ալ գինի կար . ուրիշ կերակուր չէր
մնացեր :

Մեր երեք ճամբորդները այս բանէն գոհ չե-
ղան , բայց ուզելով որ իրենցմէ գո՛նէ մէկը նա-
խաճաշէ միւս առտուն , սա որոշումը տուին հա-
մաճայնութեամբ . — իրենցմէ ո՛րն որ նոյն գի-

չեր է՛ն աղուոր կամ է՛ն գէշ երազը տեսնէ , իրաւունք ունենայ մինակը ուտելու ինչ որ պատրաստ կար : Պանդոկապետը պիտի վճռէր թէ որո՛ւն տեսած երազը լաւագոյնն է կամ յոռեգոյնը : Եւ երեք ընկերներ գացին քնացան :

Երեք բարեկամներէն մէկը առտուն կանուխ արթնցաւ և ուտելու ախորժակ ունենալով՝ խոհանոց իջաւ , կերաւ վառեակն ու հացը , գինին ալ անուշ ըրաւ :

Միւս երկուքը ուշ արթնցան և իրենց երազը պատմեցին :

« Արքայութիւն գացեր էի , ըսաւ անոնցմէ մէկը , և հոն կը վայելէի անձառ երանութեան բոլոր հաճոյքները , հրեշտակներու հետ , որոնք գեղեցիկ մեղեդիներ կ'երգէին : Ամէն կողմ ծաղիկ , ամէն կողմ ժպիտ ու երգ , խաղ ու խնդում , և ինչ որ կայ հաճելի , զուարճալի և ցանկալի՝ Աստուծոյ սիրական արարածներուն համար : »

Միւս ընկերն ալ պատմեց այսպէս .

« Երազիս մէջ տեսայ որ մեռեր եմ և դժոխք գացեր եմ : Հոն , սատանաները , շատ մը տանջանքներ տուին ինձի , գեհենի կրակին մէջ նետեցին զիս ու զգացի որ մարմինս կ'այրէր , մինչ կը լսէի անեղ ձայնը Սադայէլին որ կը բորբոքցնէր խարոյկը : Հոն նետուած էակներուն ահուելի ճիչը , գոռում գոչումը , և բոցերուն ճարճատումը կ'աւելցընէին կրած սոսկումս ու տանջանքս : »

Պանդոկապետը ըսաւ առաջինին . « Ի՞նչ երազըդ , յայտնի է որ շատ գեղեցիկ է : Բայց քուկդ ալ , ըսաւ միւսին , իրաւ ահուելի բան է : Հիմա երրորդը մտիկ ընենք :

Երրորդ բարեկամը , հանդարտ ու ժպտուն , պատմեց այսպէս .

« Երազիս մէջ տեսայ որ երկու ընկերներս մեռեր են , մէկը արքայութիւն գացեր էր . միւսը դժոխքը նետուեր էր : Արդ , մեր սուրբ կրօնքին վարդապետութիւնը մեզի կ'ուսցնէ որ այդ երկու տեղերն ալ գացողը , որքան ալ հոն երջանիկ կամ դժբաղդ ըլլայ , այլեւ աշխարհ չի գար : Իրաւ ալ , մինչև հիմա գացողներէն ոչ մէկը չէ վերադարձած : Արդ , վստահ ըլլալով որ երկու ընկերներէս ոչ մէկը պէտք պիտի ունենայ նախաճաշ ընելու , կանուխկէկ մը ելայ , և կարծելով որ միսակս ճամբայ պիտի ելլեմ , գացի կերայ վառելին ոտքն ու նկանակը , և գաւաթ մը գլինին ալ կոնծեցի : »

Պանդոկապետը քան քան խնդալով՝ սապէս վճիռ տուաւ :

« Իրաւ որ առաջին պատմուածը գեղեցիկ է , երկրորդն ալ սարսափելի երազ մը , բայց երրորդը ճարտար , խելացի ու տրամաբանական է : »

Այս պատճառներով , միւս ընկերները դատապարտուեցան վճարելու ամբողջ ծախքերը :

16. Մ Ե Ղ Ո Ւ Ե Ի Մ Ա Ն Կ Ի Կ

« Ըսէ՛ ինձի , աղուո՛ր Մեղու ,
Ինչո՞ւ կանուխ ամեն առտու ,
Թըռչքելով դարվեր , դարվար՝
Հիւթ կը ժողվես ծաղիկներէն ,
Մեխսկներէն ու վարդերէն :
Չունիս վայրկեան մ'ըզբօսնելու ,
Հանգիսն ի՞նչ է՝ չը գիտես դու :

— Մանուկ , ըսաւ , խելօք Մեղուն ,
« Որ կը տեսնես , վա՛ղ գիտաւսուն ,
« Աշխատելու միտք ըզբաղած ,
« Հանգրուսութիւնքս մոռացած՝
« Օրինակ գիտա՛ն դուն քեզի ,
« Ձե՛նք զարկ անդուլ աշխատանքի .
« Ժողովք քեզ անկորուստ գանձ
« Նոր հրմտութեանց ու գիտութեանց :
« Երբոր անցնի երթայ ամառ ,
« Ծաղիկները ա՛լ չե՛ն մընար .
« Կարմիր , հերմակ գարնան ծաղիկ
« Խամօին ձրմեռն՝ ու կ'ըլլան չի՛ք :
« Այսպէս հասակ առոյգ մանկան
« Կը հասնի շուտ խոր ծերութեան :
« Ինչպէս արեւ լուսապայծառ
« Կը խաւարի մըտնելով մայր : —

Մըտնելով ըրէ՛ , մանուկ , Մեղունին ,
Ո՛ւր դիր անոր խրատի ձայնին ,
Աշխատէ՛ որ մը վայլես
Հերկէ՛ , ցանկէ՛՝ քաղց կ'ընես :
Քանի որ դուն դեռ մանուկ ես ,
Աշխատէ որ հունձք պատրաստես՝
Ըզգաս վարձով առաքինի՝
Զի ձրմեռուան պատար պիտի :

ՔՈՒՇՆԵՐԵԱՆ

17. ՅԱՄԱՌ ԱՆԳՂԻԱՑԻՆ

Ուղեւորներու շոգեհաւ մը , Վոսպորի նաւա-
մատոյցներէ մէկուն առջե կը հասնի . խուռն բաղ-
մութեան մէջ որ կը շտապէր ցամաք ելլելու ,
անգղիացի մը , ամենէն աւելի անհամբեր , վայր-
կեան մ'առաջ դուրս ցատքելու իր խուճապին
մէջ՝ հաւասարակշռութիւնը կորսնցնելով՝ ծովը
կ'իյնայ : Ամէն կողմէ կը փութան օգնութեան
հասնիլ՝ տեսնելով որ խեղճ մարդը չկրնալով լո-
ղալ՝ խեղդուելու մէջ է : Գերմանացի նաւաստի
մը , որ ծովափը կը գտնուէր , իսկոյն ծովին մէջ
կ'երկարէ փայտէ ձող մը : Անգղիացին անգամ մը
ջրին երեսը կ'ելլէ , կը նշմարէ ձողը , զոր սակայն
չի կրնար բռնել , և վերատին կը սուղի ջուրին մէջ :
Նաւաստին նորէն կը միսէ ձողը : Անգղիացին այս
անգամ բռնած է զայն մէկ ձեռքով , մինչդեռ
միւս ձեռքով իր ձախ աչքը : Զօրաւոր ճիգ մը
կ'ընէ , հասած օգնութեան շնորհիւ կ'աղատի ծո-
վամոյն ըլլալէ : Բայց իր աչքը պայթած էր . . . :

Անգղիացին կատղած է , ո՛չ միայն շնորհակալ
չ'ըլլար իր կեանքը փրկողին , այլ նաև կը փութա
դատ բանալ անոր դէմ . ուշագրաւ դատ՝ որ
Պատժական Բատարանին մէջ տեղի ունեցաւ ,
հետաքրքիրներու խուռն բաղմութեան առջե :

Անգղիացին կեցած էր հոն , մէկ աչքը կապած
և իր հակառակորդին դէմ առ դէմ՝ կ'ըսէ թէ ին-
քը պիտի կրնար ծովէն աղատիլ : Նաւաստին իրեն
օգնելու համար ձողը երկարելով՝ իր աչքին դար-
կած և պատճառ եղած էր որ իր աչքը պայթի և

կուրանայ . ուստի հատուցում կը պահանջէ , մեծաքանակ գումար մը՝ փոխարէն իր կուրացած աչքին :

Նաւաստին իր կողմէն կը յայտնէ թէ ձողը երկրնցնելով՝ բնաւ մնաս հասցնելու դիտում չէ ունեցած . ընդհակառակն զայն ազատել ուզած է , քանի որ Անգղիացին լողալ չէր գիտեր : Ձողը դիպուածով անոր աչքին զարնուեր է , և թէ՛ Անգղիացին պարտաւոր է մանաւանդ երախտագէտ ըլլալու իրեն՝ որ անոր կեանքը փրկած է :

Դատարանը շուարումի մէջ է . երկուքին ալ փաստերը զօրաւոր են . ուրեմն ի՞նչպէս վճռել . ո՞վ էր պատասխանատուն , ո՞ւմն է իրաւունքը . միականի Անգղիացիի՞ն թէ ազատարար Գերմանին : Ամէն ոք անձկութեամբ կը սպասէր այս հետաքրքրաշարժ դատավարութեան ելքին :

Վերջապէս , դատաւորը , խորհրդակցութենէ ետքը , կ'արտասանէ իր վճիռը .

« Պէտք է վերստին ծովը ձգել Անգղիացին . եթէ կրնայ ինքզինքն ազատել , առանց ուրիշ օգնութեան , այն ատեն դատը շահած է : Ապա թէ ոչ , պարտաւոր է շնորհակալութիւն յայտնել նաւաստիին որ իր կեանքը փրկած է , և միանգամայն վճարել դատական ծախքերը : »

Անգղիացին կը յամառէր , բայց տեսաւ որ ճարչի կար . լողալ չէր գիտեր , հետեւաբար զգուշացաւ տրուած վճիռին առջի հատուածը գործադրելէ՝ նորէն ծովը իյնալու փորձ ընելէ . և գնաց , երկու բարեկամի ներկայութեան , շնորհակալութիւն յայտնել և ձեռքը սեղմել իր ազատարարին :

18. ՕՐԻՈՐԴ ՓԱՓՈՒԿ

«Սորվե՛ ու սորվե՛ ուսմունքն ի՞նչ ընեմ,
Ըզգես չե հագնիմ, անուշ չե ուտեմ,
Քիչ մը Գաղղիերեն եւ դառնակ ու պար . . .
Լա՛ւ, ինչո՞ւ պե՛տ է այդ խորունկ գրաբար :
Քարտախ վրայ աշխարհ մը տեսնել,
Քրտակը պարապ՝ ոսկորներ հաշուել,
Կես-կուշտ կես-օթի՛ գիտնալ թե ո՞ւտի
Կուգայ լաւ ցորեն, կարագ կամ գինի,
Չափել կեղծ ձեւով մօտա ըզգեսներ,
Երբ սրնուկիցն կրուցակա եմ առեր :
Ես աշխարհի մեջ քանի՞ օր ունիմ,
Եւ ի՞նչ հարկ է որ այսչափ շարշարուիմ : »
Այսպէս կը խօսէր օրիորդ Փափուկ
Եւ դրայրոցն իրեն բանտ կուգար անձուկ :
Նա գնաց եկաւ, եւ ոչինչ ուսաւ,
Դառնակն իսկ իրեն շատ դժուար եկաւ,
Մերք գիւրք բացաւ, աչքերը գոցեց,
Դասարանին մեջ յանախ մըրափեց,
Միտ խաղաց խնդաց, կերաւ ու խրմեց,
Եւ յետոյ տղուր քունիկ մը քաշեց :

«Տա՛ն էր նա հասաւ, խնձոր՝ կաւմեցաւ » ,
Մեր Փափուկին ալ տարիք լեցաւ :
Վերջի բնութեանց՝ դարձեալ բացակայ՝
Մըրցանակի օր՝ սուտ հիւանդ կ'ըլլայ :
Ի՞նչ ցաւ ծնողին, վա՛յ ջար անպիտան . . . :
Յետոյ զղջաց շատ, բայց օրերն անցան :

19. ԼՌԱՍԷՐ ԱԿԱԴԵՄԻԱՆ

Պարսկաստանի քաղաքներէն Համաստանի մէջ մեծահռչակ Ակադեմիա մը կար որուն գլխաւոր օրէնք սահմանուած էր հետեւեալը . « Ակադեմականները շատ պիտի խորհին , քիչ պիտի գրեն , և որչափ որ կարելի է քիչ պիտի խօսին : » Լռաւեր Ակադեմիա կը կոչուէր ան , և չկար Պարսկաստանի մէջ ճշմարիտ գիտուն մը որ հոն ընդունուելու փառասիրութիւնը չունենար : Գիտնական Ջէպ, ընտիր գրքոյկի մը հեղինակ , իր գաւառին խորէն իմացաւ թէ Ակադեմիոյ մէջ պարապ տեղ մը կար : Իսկոյն կը մեկնի , կը հասնի Համաստան , Ակադեմականներու ժողովասրահին դուռը կը ներկայանայ և բարապանէն կը խնդրէ նախագահին յանձնել սա տոմար . « Գիտնական Ջէպ խոնարհաբար կը հայցէ պարապ աթոռը » :

Բարապանը ներս կը տանի տոմսակը , բայց գիտնականն ու իր տոմսակը ուշ մնացած էին . աթոռը գրաւուած էր :

Ակադեմիան այս տարածամութենէն յլշտացաւ . քիչ մը հակառակ իր կամքին՝ ընդունած էր գեղեցկագէտ միտք մը , որուն աւոյդ ու թեթեւերձախօսութիւնը ապուշներուն հիացում կ'ազդէր , և կը ստիպուէր մերժել գիտնական Ջէպի նման արժանընտիր անձնաւորութիւն մը :

Նախագահը , որ պաշտօն ունէր այս անհաճոյ լուրը հաղորդելու , անկարող կը զգար որոշում մը տալու և ի՛նչ ընելիքը չէր գիտեր : Ի՛նչ մը մը տածելէ ՚լերջ , խոշոր բաժակ մը բերել տուաւ և այնքան լեցուց մէջը որ ա՛լ կաթիլ մը ջուր իսկ

չէր կրնար առնել ամանը . յետոյ հրամայեց ներս մտցնել թեկնածուն : Ձէպ ներս մտաւ այն պարզ ու համեստ երեւոյթով որ ի վեր կը հանէ՝ գրէթէ միշտ՝ ճշմարիտ արժանիքը :

Նախագահը ոտքի ելաւ, և առանց բառ մ'իսկ արտասանելու, տխրագին կերպով ցուցուց խորհրդաւոր բաժակը: Գիտնականն իսկոյն հասկցաւ թէ Ակադեմիոյ մէջ թափուր պաշտօն չէր մնացած այլ ևս, բայց առանց շիտթելու, ուզեց հասկցնել թէ հոգ չէր Ակադեմականի մը աւելի ըլլալը : Վարդի թերթ մը կը տեսնէ գետինը, կ'առնէ և փափկութեամբ կը տեղաւորէ ջրին վրայ որմէ կաթիլ մ'անդամ չիթափիր:

Այս հանճարեղ պատասխանին ամէնքն ալ ըսկըսան ծափահարել, իսկոյն բարեփոխեցին կանոնագիրն, և գիտնական Ձէպ միաձայն հաւանութեամբ ընդունուեցաւ :

Ձէպի ներկայացուցին Ակադեմիոյ տոմարը ուր կը ստորագրէին նորընտիր անդամները : Արձանագրեց իր անունը . կը մնար միայն, ըստ սովորութեան, շնորհակալութիւն յայտնել : Գիտնական Ձէպ, իսկապէս լռասէր Ակադեմականի մը նման վարուեցաւ : Տոմարին լուսանցքին վրայ գրեց (100), իր նոր պաշտօնակիցներուն թիւը . յետոյ, գերօ մը դնելով այդ թիւին առջևը (0100), տակը գրեց. «Արժէքնին ո՛չ կ'աւելնայ ո՛չ կը պակսի : » Նախագահը մեծ պատրաստականութեամբ պատասխանեց սապէս . նոյն թիւին ետևը աւելցուց դերօ մը (1000), և գրեց . «Արժէքնին տասն անգամ աւելցաւ : »

20. ՀՈՂԷ ԹՌՉՈՒՆԸ

Արեալոյսին պէս կաւմիւր
Գեղջուկ աղջիկ մը աղուոր
Մազերն ուսին վրայ ցանցիւր ,
Առուակին քով մինաւոր՝

Հողէ թռչուն մը բռնած՝
Զայն կը շարժէր որ երգէր .
Քովն ալ սահէր մեղմ ու ցած
Վրտակին երգը կերկեր

« Երգէ՛ , թռչնա՛կ իմ աղուոր ,
Սիրտդ թեւ չոր հող է՝
Երգըդ վի՛ճս մ՛ է մեղմոյր
Լացի մը պէ՛ս գեղգեղէ՛ :

Իուն մայր բընաւ շունեցար ,
Ու չէ՛ս գիտեր բաժանում ,
Գլուխդ հո՛ղ է , աչքդ քար՝
Բընաւ շունի՛ս ըզգացում :

Սակայն կ'երգէ՛ս ողբաձայն՝
Թեւ անյոյս , անհոգի ,
Այնչափ անուշ ու լալկան՝
Որ արտիկըս մորմոխի :

* * *

Երանի՛ թէ քե՛զ պէս է՛ս ալ
Երգ մ'ըսէի որ իմ շրլար ,
Զգիտնայի՛ վի՛ճս ու անցեալ ,
Ու շրգգայի՛ ծաղիկ , դալար . . . :

Քեզ պէս հիմա ընկեր չունիմ ,
Մօտքս համբոյրն ալ մեռած է ,
Վիճար՝ հունցա , փրլած հիւղիւն
Վրայ սոսկաւ կը տարածէ . . . :

Աշխարհի վրայ անո՛ք , մի՛նա՛կ ,
Եկո՛ւր երգե՛նք քեզ հետ մեկտեղ ,
Երկուքիս ալ վիճն է նրւագ
Վիճ մանկութեան՝ անյո՛յս , անմե՛ղ...:

Չէ՛ , դո՛ւն երգէ՛ , լա՛ց առանձին ,
Ու գիս լայնո՛ւր , ո՛վ թռչնակ իմ ,
Սիրածներս անցան գայի՛ն ,
Մէկը չիկա՛յ ինձ մըսերիմ :

Ռ. Ռ.

21. ԴԻՒՐԱԶԱԻԱՆ ԳԵՂԱՑԻՆ

Քաղղէացի մը այժ մը կը տանէր Պաղտատ :
Գեղացին իշու մը վրայ հեծած էր , և այժը , ու
րուն լղէն զանգակ մը կախուած էր , անոր կը
հետեւէր :

« Այս անասունը երեսուն կտոր արծաթի կը
ծախեմ , ըսաւ ինքնիրեն , և այս ստակով կրնամ
գնել նոր ապարօջ մը , անդուսէ գեղեցիկ վերար-
կու մը և մետաքսէ ծիրանի գօտի մը՝ զոր պիտի
կապեմ մէջքս : Այսպէս , քաղաքին նշանաւոր
մարդը պիտի ըլլամ : »

Մինչդեռ գեղացին իր ապաւնի ճոխութիւն-
ներն այսպէս կը հաշուէր , երեք ճարպիկ գողեր
հնարք մը մտածեցին , որպէսզի զայն կողոպտեն

իր ներկայ գանձերէն : Մարդը կամաց կամաց առաջ կ'երթար , երբ այս վերջիններէն մէկը՝ առանց նշմարուելու՝ այծին վիզէն զանգակը հանեց , իշուն պոչին կապեց և այծը առնելով կծիկը դրաւ :

Մարդը որ՝ էշին վրայ հեծած՝ միշտ կը լսէր զանգակին ձայնը , դեռ կը շարունակէր երազել առանց ամենափոքր կասկած մ'ունենալու ըրած կորուստին վրայ :

Քիչ վերջը , ետին դարձուց գլուխը , և զարմանքով տեսաւ որ չի կար այծը՝ իր հարստութեան մէկ մասը : Եւ սկսաւ ճամբուն վրայ հանդիպող բոլոր ճամբորդներուն անձկութեամբ հարցընել թէ իր այծը տեսան :

Երկրորդ գողը անոր մօտենալով ըսաւ .

« Ճիշտ հիմա՝ հոն , դաշտերուն մէջ՝ մարդ մը տեսայ որ աճապարանքով այծ մը կը քշէր առջեւէն : »

Գեղացին շուտ մը էշէն վար իջաւ , և բարի օտարականէն խնդրեց որ էշը բռնէ , որովհետեւ չէր կրնար ժամանակ կորսնցնել գողը բռնելու համար :

Պարապ տեղն սկսաւ հալածել զայն , իրենց ցուցուած ճամբէն . շնչասպառ և յոգնած վերադարձաւ այն տեղ՝ ուրկէ մեկնած էր : Հոն՝ ո'չ էշը գտաւ և ո'չ ճամբայ ցուցնող խաբերան որուն վստահած էր իր էշը :

Երբ այսպէս դժկամակութեամբ կը յառաջանար , ամօթէն ընկճուած և մտածելով որ իր յոյսերը պարապը ելան , յանկարծ ուշադրութիւնը դրաւեց մարդու մը լալու ձայնը՝ որ հորի մը քով

հատեր էր : Դարձաւ ճամբէն՝ վշտակից եղբօր մը հետ սրտակցելու , մխիթարուելու համար : Իր վիշտերն անոր պատմեց և հարցուց անոր ալ սաստիկ ցաւին պատճառը՝ որ կ'երեւէր թէ զայն կ'ընկճէր :

« Աւանդ , ըսաւ խեղճ մարդը խեղճուկ եղանակով մը , հոս հասած էի ծարաւս յագեցնելու համար , քովս գտնուած փոքրիկ տուփ մը աղամանդը հորին մէջ ինկաւ : Պարտաւոր էի զայն տանիլ յանձնել Պաղտատի Խալիֆային , և հիմա մահուան պիտի դատապարտուիմ՝ ասանկ անգին գանձ մը պահած ըլլալու կասկածով :

— Ինչո՞ւ տուփը փնտուելու համար հորը չէք ցատքեր , պուաց գեղացին , զարմանալով այս նոր ճանչւորին անմտութեանը վրայ :

— Որովհետեւ շատ խորունկ է , պատասխանեց մարդը : Ես ո՛չ կրնամ լողալ և ո՛չ ալ սուղիլքայց եթէ այս ծառայութիւնը ձեր վրայ առնէք , 30 կտոր արծաթով պիտի վարձատրեմ ձեր բարիքը : »

Գեղացին հաւանեցաւ այս խօսքին . զգեստները , վերարկուն ու կօշիկները հանեց , Սուրբ Մարգարէին ալ շնորհակալ եղաւ նախախնամական այս օգնութեան համար , և ջուրին մէջ մտաւ կորսուած տուփը գտնելու համար :

Այն ատեն , մարդը՝ որ վերոյիշեալ երեք գողերէն մէկն էր , և որոնք միաբանած էին զայն կողոպտելու համար՝ Քաղդէացիին հագուստներն առաւ և ուղղակի ընկերներուն քով գնաց :

Այսպէս , անուշադրութեամբ ու դիւրահաւանութեամբ , անբաղդ Քաղդէացին , իր ունեցած

քիչ մը ստացուած քէն զրկուեցաւ և վերադարձաւ իր խրճիթը՝ պատուած հագուստով մը զոր ճամբուն վրայ մէկէ մը փոխ առած էր :

Թարգմ. Անգղ.

22. ՕՐ ՕՐ ՎԱՐՍԵՆԿԱՆ

Օրոցդ է լարուած սազուած , ի՛մ թռունիկ ,
Հերիք ծրծեցիր մօրկանրդ կաթիկ ,
Եկո՛ւր իմ գիրկըս որ արտիս վրան ,
Սեղմած փայփայեմ ու դրնեմ օրան .
Հազար պաշիկ սամ թուշերուդ կըլոր ,
Դու պանիկ ըրէ , ես ըսեմ օրօր :
Այդ ի՞նչ լաց ու նիչ է՝ քեզ փաթթելու ,
Լացով շունչ առիր , լացով տեսար լոյս ,
Քերանրդ լացով տարիր մօր ծրծիկն ,
Լաց որ հարդ հասած՝ աշուրների խփուկն ,
Անուշ փուն մ՛առնես , միշտ օրոցիդ փով
Ես նրսիմ հսկեմ օրօրով երգով :
Հանգչէ՛ որ անիս ծաղկիս ու պրտիս
Դուն նոր բաղդ նոր զարդն ես իմ պարտեղիս ,
Գարունն Անդրանիկս , քեզ բերաւ պարգեւ
Մեր սանն առաջին արեւն ու բարեւ ,
Ծերացայ նամբադ նայելով ցայսօր .
Փա՛նք , որ տեսայ քեզ ու կ՛ըսեմ օրօր :
Քնացի՛ր , վարսենիկ , տե՛ս փողոցիկ հովեր
Տան ժողվել նակտիդ շողեր մարգրիտներ
Պաշիկներ փաղել վարդերես թուշեդ
Եւ սանիկ սփռել ուր քո Հայրապետ

Հանգչի վրան առած քարի մը կրտսր՝
Եւ ես ինձ համար քեզ կ'ըսեմ օրօր :
Մտիս խոսուսներ կը մեծնան, երբոր
Նայիմ մէյ մ'երկինք, մէյ մ'ալ քու բոյր ,
Քու արեւդ է նոր ծագած անաղօս ,
Իմ արեւս մարը մտնելու շատ մօտ ,
Չմտած՝ տեսնեմ գեթ երջանկութեանդ օր ,
Այս փափափով միտ կ'երգեմ իմ օրօր :
Ի՞նչ փառք որ ամեն օր քեզ տի լըսեմ ,
Թոթովել « Հայրի՛կ , մայրի՛կ , ձեզ սիրեմ »
Տեսնեմ որ կարդաս գրես քու լեզուն ,
Կարես ու ձեւես , քեզ կոչես գործուն ,
Ընկերներուդ մեջ փայլիս շնորհաւոր ,
Դեռ ինչե՛ր մաղթեմ կրկնելով օրօր :
Հրեշտակդ իմ, ա՛լ չեմ շարժեր օրրան
Շարիկը փրօնեմ պատկերիդ վրան
Չեմ համարձակիր պաշիկ մ'ալ առնել
Վախեմ խաղաղիկ քունըդ պղտորել
Քնացի՛ր , ի՛մ հոգիս Վարսենիկս աղուոր ,
Ա՛լ ես կը դադրիմ երգելէ օրօր :

ՏՕՔԹ. Ն. Ս. ՄԷԶՊՈՒՐԵԱՆ

23. Թ Ռ Զ Ն Ա Կ Ի Ն Մ Ա Շ Ը

« Նայեցէ՛ք , տեսէք ի՛նչ գտայ . շուտ հոտ
եկէ՛ք . գեղեցիկ թռչուն մը՝ կարմիր կուրծքով :
Խեղճին ոտքը կոտորեր է , ա՛խ , ինչո՞ւ չի կրնար
տեղէն շարժիլ, որ ես չկրնայի զինքը բռնել . ա՛խ,
խեղճ թռչուն : »

Այսպէս կը պոռար կը կանչէր փոքրիկ Աղէքսանդր իր քոյրերուն՝ Աստղիկին ու Շուշանիկին ։
Ամէնքն ալ սաստիկ կը ցաւէին թռչնակին վրայ ։

— Անշուշտ սիրտը կը ցաւի , ե՛ս ալ ատանկ ցաւ մը զգացեր եմ՝ երբ , անգամ մը , ձեռքս կոտրեր էի — ըսաւ Աստղիկը ։

— Հիմա ի՞նչ պիտի ընենք ասիկա , հարցուց թախծութեամբ Շուշանիկ ։

— Տանինք բժիշկին , առաջարկեց Աղէքսանդր ։
Այս խորհուրդին ամէնքը հաւանեցան , և հիւանդ թռչնիկը դնելով պղտիկ արկղի մը մէջ՝ տարին բժիշկին ։

— Սիրելի բժիշկ , ըսաւ Աղէքսանդր , այս պղտիկ թռչունը քեզի բերինք որ առողջացնես ։

Բժիշկը ծիծաղեցաւ , երբ երախաները ցոյց տուին հիւանդ թռչունը , եւ շուտ մը նայեցաւ կոտրած ոտքին ու ըսաւ .

— Ես կը կապեմ ասոր ոտքը և երկու օրէն թռչնակը կ'առողջանայ ։

Բժիշկը շտկեց թռչնակին ոտքը և դեղ քսելով կապեց , և հիւանդը նորէն արկղին մէջ դնելով՝ ըսաւ .

— Նայեցէք և հոգ տարէք թռչնակին . չմոռնաք անոր կեր ու ջուր տալու ։

— Բայց , հարցուց Աղէքսանդր , ի՞նչ պէտք է կերցնենք թռչնակին . կրնա՞նք գինի տալ ։

— Բժիշկը ծիծաղելով ըսաւ .

— Թռչնակը միայն ջուր կը խմէ , և քիչ մ'ալ կաթ . ճանճ որսացէք անոր համար , և տուէ՛ք կաթով հացի փշուրներ ։

Երախաները շատ ուրախացան և բժիշկին քովէն հեռացան ։

Թռչնակը տուն տարին և անոր համար շարունակ կ'որսային այնպիսի ճանճեր՝ զորոնք չէր կրնար ուտել : Քիչ ատենէն բարի բժիշկը եկաւ անոնց տունը և նորէն տեսնելով թռչնակը՝ յայտնեց որ բուրովին աղէկցեր է :

Անկէ ետքը, թռչնակը դրին արծթէ մեծ վանդակի մը մէջ ուր շարուած էին ճերմակ թիթեղէ ամաններ՝ կերակուրով ու ջուրով լեցուն :

— Միտքս բան մ'ինկաւ, ըսաւ օր մը Աստղիկը, մեր թռչնակը պէտք է ունենայ իր ծնընդեան տօնը, այն օրուան համար որ Աղէքսանդր զայն դատաւ, և միշտ այդ օրը ուրախութեամբ տօնենք :

— Այո՛, ըսաւ Շուշանիկ, պէտք է նաև անուն մը դնենք թռչնիկին : Շատ երկար մտմտալէ ետքը, թռչնիկին անունը դրին «Ճըռուըռիկ» :

— «Ճըռուըռի'կ», քիչ մը դժուար է, բայց հոգ չէ, շուտ կը սորվի իր անունը և երբ տղաքը «Ճըռուըռի'կ, ճըռուըռի'կ» կանչեն, այն ատեն ճըռըռալով պատասխան կուտայ, ինչու որ դեռ չգիտէ երգել : »

Ամէն մէկ տղայ կ'ուզէր ինք միայն դոհայնել թռչնիկը :

Անգամ մը Աղէքսանդր ծնողքին հետ մօրքրոջը տունը գնաց, անոնց տունը քաղաքին կեդրոնն էր : Աղէքսանդր յիշեց թռչնակն ու դառնալով Աստղիկին՝ սա խօսքերն ըսաւ :

— Արդեօք մոռցա՞ր Ճըռուըռիկին կեր ու ջուր տալու :

— Աղէ'կ ըսիր, ե՛ս ալ ատ կը մտածէի, ըսաւ

Աստղիկ վախով . ատ գործը դո՞ւն կատարեցիր
թէ Շուշանիկը :

— Մեր ուրախութիւնը պատճառ եղաւ այ-
սօր խեղճ թռչնակը մոռնալու :

— Հոգ չէ , Աստուած կարողութիւն կուտայ
գո՛նէ մէկ օր դիմանալու՝ առանց կեր ու ջրի ,
ըսաւ Շուշանիկ :

Անոնք իրիկունը ուշ դարձան տուն : Տղաքը
չատ յոգնած ըլլալով՝ գացին պառկեցան , քնա-
ցան՝ չմտաբերելով անգամ խեղճ թռչնիկը : Երբոր
Աղէքսանդր առտուն արթնցաւ , շուտ մը վազեց
տեանելու իր սիրելի թռչունը , բայց ի՛նչ տեսաւ :
Թռչնիկը մեռած ինկեր էր վանդակին մէջ :
Աղէքսանդր սկսաւ բարձր ձայնով լալ , քոյրերն
ալ՝ լսելով այս դժբաղդութիւնը՝ սկսան հեկե-
կալ ու ողբալ իրենց կորուստը :

« Ա՛խ , ըսաւ Աստղիկ , մե՛նք սպաննեցինք
թռչնակը , մե՛նք , ինչու որ ժամանակին կեր չը-
տուինք . ա՛խ , սիրելի թռչնա՛կս . . . : »

Գանգատն ու լացը՝ հարկաւ՝ ա՛լ օգուտ չու-
նէին . ձեռուրդիկն արդէն յաւիտենական քուն
մտած էր . մեռա՛ծ էր :

Հայրը յանդիմանեց զանոնք՝ իրենց անհոգու-
թեան պատճառով , բայց և այնպէս , ա՛լ չէին
կրնար ձրուրդիկին կեանքը ետ դարձնել . միայն
կը մնար թաղել զայն :

Լաց ու կոծով , աղաղակներով այգի տարին
և դրին հողին վրայ : Ետքը վերցուցին փոքրիկ
թռչնակը և դրին բամպակով պատած արկղիկի
մը մէջ : Անոր կուրծքին վրայ դնելով թարմ ու
կանաչ ծաղիկներ՝ հողը իջեցուցին : Աղէքսանդր

երկու փայտէ կտորներով խաչ մը շինեց և տնկեց
անոր գերեզմանին վրայ, իսկ Ասաղիկն ու Շու-
շանիկը գոյն գոյն ծաղիկներ ցանեցին անոր շուր-
ջը : Աղէքսանդր խաչին վրայ գրեց .

« Հոս կը հանգչի Ճռուրուիկին մարմինը : »

Երբ տղաքը տրտում տխուր տուն դարձան ,
Շուշանիկ ըսաւ .

— Ես կը մտածեմ որ խեղճ Ճռուրուիկը օր մը
կ'ողջընայ, երբ բոլոր մեռելները յարութիւն առ-
նեն : Կասկած չկայ որ երկինքն ալ թռչուններ
կան, որ կ'երգեն աւելի լաւ, աւելի սրտաճմլիկ
քան այն թռչունները՝ որոնք կ'ապրին երկրի
վրայ : (Աղբիւր)

24. Մ Ա Յ Ր Ի Կ Ս

Ռ՛վ կերակրեց զիս՝ սալով ծիծ անուշ՝
Ռ՛վ առաւ իր գիրկն որ ննջեմ մուշ մուշ,
Իմ վարդ երեսիս ո՛վ ծաղիկ թափեց .

Մայրի՛կս :

Երբ իմ աչքերես փախաւ փուն, գընաց,
Ռ՛վ ինձ անուշիկ օրօրներ ասաց,
Եւ թելերուն մեջ օւեց որ չիլամ,

Մայրի՛կս :

Ռ՛վ նսաւ հսկեց իմ մասաղ գլխուն,
Երբ մեջ որբանիս նընջեի սիրուն,
Ռ՛վ սիրոյ փողոցիկ արջունքներ թափեց,

Մայրի՛կս :

Երբ կրժու ցաւով կուլայի ես միտս ,
Ո՛վ իմ աչք արբեց , թեթեւցուց իմ վիտս ,
Ահ ու դող ըզգաց որ ես չըմեռնիմ .

Մայրի՛կս :

Ո՛վ վազեց օգնել երբ ես ինկայ վար ,
Եւ պատմեց ինձ վեպ որ ըլլայ ինձ հար ,
Պագաւ ցաւած տեղն որ տանի դարման :

Մայրի՛կս :

Ո՛վ աղօթք ուսուց իմ բերնիս քնուտ ,
Որ պատշեմ զԱսուած , ըլլամ միտս ըզգուտ ,
Եւ խելով շնորհով իմ կեանքս անցրնեմ ,

Մայրի՛կս :

Եւ կրնա՞մ երբեք մոռնալ ինձ , հո՛գիս ,
Դունն որ սիրեցիր ու հոգացիր զիս ,
Եւ այդչափ ցաւեր առ ոչինչ դրիր .

Մայրի՛կս :

Ո՛հ , այդպիսի բան մտնա չի անցնիր ,
Եւ դուն , ո՛վ Ասուած , իմ արեւ պահիր ,
Յուսամ վարձատրելի եւ անբաւ հոգեր .

Մայրի՛կս :

Իսկ երբ դառնաս դունն սրկար պառաւուկ ,
Իմ հօր բազուկ ինձ ըլլայ նեցուկ .
Ես պիտի սիրուիմ բոլոր եւ ցաւեր .

Մայրի՛կս :

Ու երբոր տեսնեմ՝ որ գլուխդ ծրուի ,
Ես պիտի հսկեմ մօտ եւ արնարի ,
Սրտիս խորերէն պիտի արցունիմ թափեմ .

Մայրի՛կս :

25. Ծ Ո Յ Լ Ը

Հարուստ գեղացի մը ունէր քանի մը զաւակ: Անոնք ամէնն ալ աշխատասէր էին, և ամէն քանի մէջ կ'օգնէին իրենց հօրը: Միայն աղջիկը՝ Նուսէն շատ ծոյլ էր: Ձեռքերը ծալած կը նստէր. ո՛չ ճերմակեղէն կը կարէր կը կարկտէր, ո՛չ ջուր կը բերէր, ո՛չ կովը ջրել կը տանէր, ո՛չ կեր կուտար անոր. մէկ խօսքով՝ բան մը չէր ըներ . . . :

Շատ կարելի է որ Նուսէն ծոյլ մը չէր, բայց անոր ծնողքին սէրը այն աստիճանին քնքշութեան կը հասնէր որ ո՛չ թէ զինք չէին ծեծեր, այլ նոյն իսկ չէին ուզեր ստիպել որ բան բանի, որպէսզի ասանկով չկոտորեն իրենց փափուկ աղջկան սիրտը:

« Աղջի՛կս, կ'ըսէր երբեմն անոր հայրը — կէս ծիծաղկոտ ու կէս վշտալի դէմքով՝ աշխատելով որ չվշտացնէ աղջնակը, — ինչո՞ւ բան մը՝ գործ մը չես ըներ . . . : Ասանկով դուն ի՞նչ պիտի ըլլաս, ի՞նչպէս տանտիկնութիւն պիտի ընես . . . : Ամօթ չէ՞ քեզի համար որ ձրի կ'ուտես . . . :

— Հերի՛ք է, մա՛րդուկ, ինչո՞ւ այդքան կը ծանրանաս խեղճ աղջնակին վրայ, կը պատասխանէր կինը: Երբ ժամանակը գայ, տանտիկնութիւնն ալ կ'ընէ, ամէն բան ալ: Անոր կերած հացն ալ օտարինը չէ՛ ես, մե՛րն է . . . : »

Ծերուհին կը մտածէր, կը մտածէր թէ ի՞նչ ընէ, ի՞նչպէս վարուի իր ծոյլ աղջիկին հետը:

« Եթէ գտնուէր անանկ մարդ մը, կ'ըսէր, որ կարող ըլլայ աս աղջիկը խելքի բերել՝ ո՛չ թէ ծեծով, այլ անուշ խօսքով, խրատով՝ անոր կուտայի ունեցածիս մէկ երրորդ մասը:

Իրա՛ւ ալ ատանկ մարդ մը դանուեցաւ , բայց ո՛չ թէ իրենց գեղը , այլ ուրիշ հեռաւոր գեղ մը : Ատ մարդը իր տղուն հետ Նունենց ընտանիքին կեցած գեղը եկաւ :

— Աղջիկդ տղուս կնութեան տուր , այն ատեն կը տեսնես թէ ի՛նչ տանտիկին կ'ըլլայ :

— Լա՛ւ , կուտա՛մ , միայն ա՛յն պայմանով որ . աղջի՛կս չծեծէք :

— Ատ կողմէն միամիտ եղիր . ո՛չ թէ ծեծել՝ հապա մատով իսկ չենք դպչիր : »

Նունէն պակեցին , փառաւոր հարսնիքէն վերջ , պարոնտատը նորապսակ ամուսինները տարաւ իր տունը :

Միւս օրը՝ առտուանց՝ ամէնքն ալ կանուխ արթնցան և ամէն մէկը իր գործին դնաց , իսկ Նունէ դեռ երկար ատեն անկողինին մէջ կը մնար , մինչև որ պակելէն ձանձրացաւ : Յետոյ ելաւ , նստաւ պատուհանին առջև ու փողոցը կը նայէր՝ գո՛հ ըլլալով որ զինքը չէին ստիպեր բան բանելու :

Ճաշի ատեն , ամէնքը հաւաքուեցան սեղանին շուրջը : Առաջ բերին ապուր , կանաչեղէն ու հաց : Ապա պարոնտատը կը հարցնէ .

— Այսօր ո՞վ ինչ է ըրեր :

Ամէնքը պատմեցին իրենց ըրածները , իսկ Նունէ ձայն չէր հաներ :

— Հապա դո՞ւն , հա՛րսնուկ , դո՞ւն ինչ ըրիր :

— Ոչի՛նչ , պատասխանեց Նունէ , ես բան բանելու սովորութիւն չունիմ :

— Եթէ բան չես բանած , ուրեմն հաց չես ուտեր , մենք ծուլութիւն սիրողներուն ձրի կերակուր տալու սովորութիւն չունինք :

Այսպէս, խեղճ Նունէն ամբողջ օրը մնաց անօթի : Երկրորդ օրը անիկա յիշեց առջի օր պատահած դէպքը . կուժն առաւ ու գնաց ջուր բերաւ : Ճաշին ատեն , պարոնտատը նորէն կը հարցնէ .

— Այսօր ո՞վ ինչ է ըրեր :

— Ամէնքն ալ բան բաներ են , կը պատասխանէ կեսուրը :

— Հապա հա՞րսը . . .

— Ան ալ ջուր բերաւ :

— Աման մը ջուր տուէ՞ք անոր :

Նայն օրը Նունէն լոկ ջուր խմեց . նստաւ լացաւ , վշտացաւ ու նորէն անօթութիւն դգաց :

Երրորդ օրը անիկա նորէն ջուր բերաւ , իսկ երբ կեսուրը վառարանին մօտ եղինձ կ'եփէր , Նունէն օգնեց անոր խառնելու՝ որ ուքը չառնէ(*) :

— Այսօր ո՞վ ինչ է ըրեր , կը հարցնէ պարոնտատը՝ ճաշի նստելուն :

— Ամէնքն ալ բան են բաներ , կը պատասխանէ կեսուրը . իսկ հարսը թէ՛ ջուր բերաւ թէ՛ եղինձը խառնեց :

— Տուէ՛ք իրեն քիչ մը եղինձ :

Նունէն եղինձը կերաւ բայց չկշտացաւ : Ա՛լ անկէ ետքը ծուլութիւն չէր ըներ , ձեռքերը ծալած՝ պատուհանին առջև չէր նստիր . բան բանելու վարժուեցաւ , միւսներուն պէս գործունեայ եղաւ :

Շարաթ մ'անցաւ , անկէ ետք ուրիշ շարաթ մը : Նունէին մայրը ըսաւ էրկանը .

(*) Ուքը չառնէ = կերակուրին տակը չայրի :

«Երանի՛ թէ գիտնայի ի՛նչ վիճակի մէջ է մեր աղջիկը, ո՞վ գիտէ, գուցէ ախուր նստած՝ աչքերէն թափող արցունքները կը սրբէ . կարելի է որ հոն ամէնքն ալ զինքը կը ծեծէն կը չարչրկեն . — դժբա՛ղդ աղջիկ : Թողուցինք որ տանին ուրիշ տեղ և մինչև հիմա նոյն իսկ լուր մը չունինք անկէ : »

Ծերունին կիրակի օր մը գնաց իր աղջկան քով : Կ'երթայ կը մտնէ խնամիին տունը, կը նայի՝ մարդ չկայ, ամբողջ ընտանիքը եկեղեցի է գացած, միայն տունը մնացեր է Նունէն որ կ'աշխատէր, բան կը բանէր վառարանին մօտ :

« Է՛ , ի՛նչպէս ես , աղջի՛կս , կը հարցնէ ծերունկը , աղէ՞կ ես , հանգի՞ստ ես :

— Շա՛տ աղէկ եմ , հա՛յրիկ , կը պատասխանէ Նունէ , փա՛ռք Աստուծոյ :

— Մի՛թէ քեզ չե՞ն ծեծեր :

— Ո՛չ , հա՛յրիկ , ամենևին չեն ծեծեր :

— Օ՛խ , փառք քեզ Աստուած , կ'ըսէ ծերունկը , և երեսը կը խաչակնքէ :

Ծերունկը կը նստի և կը նայի աղջկանը որ եռանդով ձեռքերը սոթտած՝ կա՛մ ամանները կը լուայ կը տեղաւորէ , կա՛մ ջուր կը բերէ , կա՛մ տունը կ'աւլէ , կը մաքրէ . . . և այսպէս շարունակ :

— Արդեօք ի՛նչպէս եղաւ , կը մտածէր ծերունին , աչքերուն չհաւատալով : Ժամանակ մը նոյն իսկ վառարանին շէր մօտենար , իսկ հիմա՛ տեսէ՛ք , ի սէր Աստուծոյ , ի՛նչպէս ժիր ու գործունեայ է : »

Ահա պարոնտատն ալ եկեղեցիէն կը վերադառնայ կնոջն ու զաւակներուն հետ : Նունէն գետնախնձորով լեցուն կողովը , հօրը երկնցուց ըսելով՝

— Ա՛ռ գետնախնձորները մանրէ , հա՛յրիկ , աստեղացիները անանկ մարդիկ են որ եթէ մէկը , ո՞վ կ'ուզէ ըլլայ , բան չբանի , կտոր մը հաց անգամ չեն տար անոր :

Ծերունին սկսաւ գետնախնձորները մանրել : Նոյն միջոցին , պարոնտատը իր ընտանիքով տուն եկաւ :

— Աստուած յաջողէ , խնա՛մի , կ'ըսէ պարոնտատը . է՛ նայինք , աս ի՞նչ է կ'ընես :

— Գետնախնձոր կը մանրեմ , կը պատասխանէ ծերունին , որպէս զի պարապ չմնամ . աղջիկս ինծի ըսաւ որ հոս , եթէ մարդ բան չբանի , անոր հացի կտոր մ'իսկ չեն տար :

— Մեր տանը մէջ ա՛յսպէս է — կ'ըսէ պարոնտատը՝ հարսին նայելով — աղջիկդ շիտակ է ըսեր : Կը տեսնե՞ս , ի՞նչպէս գործունեայ եղեր է : Հիմա , տո՛ւր ինծի՝ ինչպէս խոստացար՝ հարստութեանդ մէկ երրորդ մասը . չէ՞ որ իրեն մատուցանեմ չեմ դպած :

— Ուրեմն ի՞նչպէս վարժեցուցիք զինքը , կը հարցնէ ծերունին ժպտելով :

— Ահա ինչպէս , պատասխանեց պարոնտատը խնդալով . — Ծոյրը խրատե՛ ո՛չ թէ ծեծով այլ անօրոշքիւնով :

26. Գ Ա Ր Ն Ա Ն Ե Ր Գ Ը

Ռհ, ի՛նչ անուշ եւ ի՛նչպէս զով
Առաւօտուն փրչես, հո՛վիկ,
Ծաղկին վրայ գուրգուրալով՝
Եւ մազերուն կուսին փափկիկ :
Բայց չես հովը մեր դաւտերու
Գրնա՛ փրչե՛ արեւս հեռու :

Ռհ, ի՛նչ աղու եւ արեւագին
Ծառերուն մեջ կ'երգես, թը՛ռչնիկ .
Քու ներդաւենակ ֆաղցրիկ երգին
Կը հիւանան ամեն մարդիկ (*) :
Բայց չե՛ս թռչնիկն մեր ծառերու,
Գրնա՛ երգե՛ ինձմէ հեռու :

Ռհ, ի՛նչ մրմունջ հանես, վրսակ
Ականակէտ եւ հանդարտիկ,
Քու հայլիիդ մեջ անապակ
Նային գիրենի վարդն ու աղջիկ :
Բայց չես վրսակն մեր ձորերու
Գրնա՛ հոսէ աչքես հեռու :

Թեպէտ թռչնիկն ու հով մերունց
Լերկ դաւտերու շրջին վրայ,
Թեպէտ պղտոր վրսակն անունց
Նոնիներու մեջ կը սողայ,
Անոնի աւաչն են արեւու
Անոնի չերթան արեւս հեռու :

(*) Սիրոյ ժամերն ի յանձարին
Ըզմայլեցան ի եռ ձայնիկ :

27. ԱՄԷՆ ԲԱՆ ԻՐ ԺԱՄԱՆԱԿՆ ՈՒՆԻ

Ա.

Կար ու չի կար, իշխան մը կար : Աս իշխանը տղայ մ' ունի եղեր՝ շատ գող - աւագակ : Իշխանը որ մեծ անուն ու անսահման հարստութիւն ունի եղեր, շատ կը մտածէ եղեր թէ, իր մահէն ետքը, ո՞վ պիտի ժառանգէ, մանաւանդ երբ կը լսէր իր գող զաւկին անգութ արարքները, որ անխնայ մեծամեծ չարիքներ կը հասցնէր քաղքին բնակիչներուն : Ամէն օր, անոր մօտ կուգային մարդեր ու կը գանգատէին. — Մէկը կ'ըսէր՝ « Իշխանս ապրած կենայ, որդիդ իմ տունս քանդեց, ինչքս յափշտակեց : » Ուրիշ մը կուգար կ'ըսէր թէ « Գիշերով այգիս մտեր՝ իաղողս գողցեր է : » Ուրիշ մը՝ թէ « Ճամբան ահագին կարաւանս կողոպտեր է : » Ուրիշ մ'ալ թէ՝ « Գոմիս դուռը խորտակեր է, մէջի եղած ապրանքը — կով, եզ, գոմէշ — տարեր հեռու տեղ ծախեր է : » Ահա այսպէս շարունակ, ամէն Աստուծու օր, աս ու ասոր պէս գանգատներ :

Իշխանին ճարը հատնելով՝ կը կանչէ որդին և կ'ըսէ. — Կը տեսնե՞ս, տղա՛ս, արդէն ծերացեր եմ, վաթսուն տարեկան եմ. գուցէ շուտ կը մեռնիմ. հիմակուրնէ լաւ է որ դիտաւորութիւնս քեզի յայտնեմ : Գիշեր ցորեկ կը մտածեմ, տղա՛ս, թէ իմ մահէս վերջը, ո՞վ պիտի ըլլայ իմ « արժանաւոր » յաջորդս, իմ իշխանական ժառանգս : Օրէնքով, զաւկին կը վայլէ իր հօրը տեղը բռնել,

հօրը ժառանգութեան տիրանալ, բայց եթէ որդին զուրկ է « արժանի » ժառանգ կոչուելու յատկութենէն, հայրը, շատ անգամ, այնպիսին կը զրկէ ամէն իրաւունքէ, և կը վերապահէ այդ իրաւունքը անոր միայն, որ, հաւաստի կերպով, իր յոյսը լիովին կ'արդարացնէ ապագային. բայց որովհետեւ դուն կը պարապիս գողութեան, և շատերուն թշուառութեան աղբիւր կ'ըլլաս, այս վայրկեանէն կ'ըսեմ քեզ ու կը նախազգուշացնեմ որ եթէ դուն դարձեալ շարունակես « սովորութիւն » դարձած այդ սգեղ արուեստդ, և զանազան երկպառակութիւններ ձգել սկսիս, հաւատա՛ որ խստիւ կը պատժուիս և զրկանքներ կը կրես՝ նոյն իսկ իմ ձեռքովս : Է՛, ի՞նչ կ'ըսես :

— Հա՛յր, ես չեմ կրնար հիմա բան մ'ըսել. քու խօսքիդ յարմար պատասխանը կուտամ սամօտակայ անտառին մէջ, եթէ բարեհաճիս վաղը պալատականներուդ հետ զբօսանքի գալ հոն :

Բ.

Հետեւեալ օրը, առտուն կանուխ, երբ արեգակը դեռ նոր կը սկսէր բարձրանալ հորիզոնին վրայ, իշխանն իր պալատականներով պատրաստուեցաւ ճամբայ իյնալ դէպ ի անտառը : Անոնց առջեւէն կ'երթար, կ'ուղեկցէր իշխանին տղան : Մտան անտառի մը խորը, ուր շուտ մը հասան նորատունկ ուռենիի մը քով : — Հա՛յր, ըսաւ տղան՝ յանկարծ կանգ առնելով, հա՛յր, իջի՛ր ձիէդ, և ջանա՛ կոտրել սա նորատունկ ուռենին՝ որ հողին տակէն գլուխը նոր դուրս կը հանէ .

տե՛ս , ո՛րչափ պզտիկ է , թեթե հովէն իսկ կը ծռի , կ'օրօրուի : »

Իշխանը՝ թէև նախ շատ զարմացած՝ նայեցաւ տղուն թէ ի՛նչ ընել կամ հասկցնել կ'ուզէ , բայց՝ սպասելով գործին վախճանին ու հետեւանքին՝ հնազանդօրէն իսկոյն իջաւ ձիէն , և նորարողքով ուռնին ձեռքին տակ ոլորելով՝ անմիջապէս կատարեց զաւկին խնդիրը : Անոնք նորէն լուռ ու մունջ շարունակեցին ճամբան՝ ընդարձակ , խիտ անտառին մէջէն : Ճամբուն վրայ , քիչ մը հեռուն , Իշխանին տղան ծառ մը տեսաւ :

— Հա՛յր , սա ծառն ալ կոտրէ , որ միւս ուռննիէն քիչ մը տարբեր է իր մեծութեամբ : Ասիկա գլուխը գետնէն դուրս հաներ է . տե՛ս , ի՛նչպէս հովասուն զեփիւռին դէմ իր գագաթը կը շարժէ , և ի՛նչ երջանիկ կեանք կը վայլէ՝ բաց երկինքի տակ՝ այս մաքուր , ջինջ օդին մէջ : Եթէ կրնաս , հա՛յր , ատ գեղեցիկ ծառն ալ կոտրէ :

Հայրը որդուն հրամանը իսկոյն կատարեց : Անոնք նորէն ճամբայ ինկան : Քանի՛ առաջ կ'երթային , անտառն ա՛յնքան կը խտանար ու կը բարձրանար՝ այնպէս որ ծառերուն մէջէն երկինքը հազիւ կը տեսնուէր : Վերջապէս , հայրը , որդուն հրամանով , ճամբուն վրայ պատահած այլ և այլ՝ մէկը միւսէն մեծ՝ ծառերը կոտրելով՝ եկան կանգ առին հաստարմատ կաղնիի մը մօտ : Որդին բացազանչեց .

— Հիմա , հա՛յր , եթէ իրաւ քա՛ջ ես , և քու իշխանական հուժկու բազուկներուդ վրայ ուժ կայ , եկո՛ւր , մօտեցի՛ր սա կաղնի ծառին և կոտրէ՛ ուժեղ ձեռքերովդ՝ ինչպէս կոտրեցիր ճամբան պատահած միւս ծառերը :

Հայրը՝ ձիէն իջնելով՝ մօտեցաւ կաղնիի ծառին և ձեռքերը փաթթելով անոր հաստ բունին՝ սկսեց կրցածին չափ ուժ տալ սրկել. — բայց ո՛ւր էր. Դարաւոր կաղնին ե՞րբ վախցած ունի շանթահար կայծակներէն ու փոթորիկներէն, որ մարդ արարածի մը ձեռքին տակ ոլորուի կամ ծռի: Անիկա ինչպէս կանգնած էր այնպէս ալ կը մնար, կարծես չիմացաւ թէ մէկը ձեռքով զինք կը շարժէր:

— Պարապ է ջանքդ, հա՛յր, ո՛րչափ ալ աշխատիս, չես կրնար դարաւոր կաղնին տեղէն շարժել:

— Ճիշտ է ըսածդ, սողաս, ես այդ բանին փորձը կը տեսնեմ աս կաղնիին վրայ. բայց, ըսէ՛ տեսնեմ՝ այսպէս ընելով՝ ի՛նչ է վերջապէս նպատակդ:

— Լսէ՛, հա՛յր, լսեցէք դուք ալ, ո՛վ պաշտականներ: Իմ հայրս դժգոհ է և ինքզինքը բուրրովին թշուառ կը զգայ, որ իր միակ որդին գողութիւն կ'ընէ և շարիքներ կը հասցնէ: Իրաւացի՛ է իմ հօրս տրտունջն ու զայրոյթը այդ կողմէն: Այո՛, իրաւունք ունի հայրս՝ հոգ ընելու, իրեն համար պատիւ չի բերեր ժառանգ թողուլ « գող » որդի մը, բայց եթէ հիմա ըսելիքս լսէ, նեղանալու և դժգոհելու իրաւունք չունենալը պիտի հասկնայ:

Լսեցէ՛ք ուրեմն:

Քանի որ դեռ փոքր էի ես, հազիւ երախայ հասակիս մէջ էի, կ'ըսեն թէ շաա խելօք տղայ եմ եղեր, բայց ժամանակը միակերպ չէ, հետզհետէ առաջ կուգան շատ տեսակ փոփոխումներ: Երբ քիչ մը մեծցայ, ոտքի վրայ կայնիլ սկսայ, անա՛

ժամանակն ունեցաւ իր ազդեցութիւնը իմ վրայ ,
բայց, աւանդ . դէպ ի վանոր : Սկսայ փողոցը թա-
փառիլ դատարկապորտ տղոց հետ , անոնց հետ
խաղալ , անոնց հետ նստիլ ելլել , անոնց հետ
խնդալ եւն : Ահա ասկէ սկսաւ գողութեան ա-
ռաջին շրջանը , իմ չարանենգ մտածումներու ,
չար պտուղներու առաջին վտանգաւոր հոսանքը .
պատճառը՝ իմ հասակակից տղաքներն են , որոնց
հետ կապուած էի ընկերական - յարաբերական կա-
պերով . կ'երթային մօտիկ դրացի տուներէն հաւ-
կը գողնային , ե'ս ալ կամաց կամաց հնտեւելով
անոնց չար օրինակին՝ սկսայ հետզհետէ փճանալ :
Բայց զո՞վ կը մեղագրէք այն քանին համար որ
ես անգիտութեամբ գողութեան վարժուելով՝ հի-
մա դարձեր եմ մարդահրէշ գազան - արարած . ո՞վ
մեղադրելի է . ե'ս՝ — որ մանուկ հասակիս մէջ , ըն-
կերանալով գէշ տղոց՝ գողութեան արհեստին ըն-
տելացայ , որ ծայրահեղութեան հասաւ հետզհետէ՝
— թէ թուլամորթ ծնողքս՝ որոնք իմ դժբախտու-
թեանս պատճառ են եղած , որոնք քանի անգամ-
ներ իմ գողութիւնս բռնելով՝ զիս շոյած , փայ-
փայած են , և կարծես թե են տուեր ինձի՝ նոյնը
չարունակելու : Ահա ի՞նչ կը նշանակէ ծնողական
— հայրական կամ մայրական — սրտացաւ հողա-
տարութիւն , դատարարակութիւն և բարեկրթու-
թիւն :

— Շահա լաւ , բայց ի՞նչ խորհրդաւոր նշանա-
կութիւն ունի ճամբուն վրայ այսքան ծառեր
կտրտելը , հարցուցին միաբերան՝ բոլոր պալա-
տականները :

— Պիտի ըսե՛մ թէ ինչ կը նշանակէ , պա-

տասխանեց իշխանին տղան: Այն նորաբողբոջ ու-
ռենին և ծառերը՝ որոնք մեզի հանդիպեցան երբ
անտառին խորը կը մտնէինք, նման են իմ ման-
կութեան հասակիս մէջ վայելած կեանքիս. իսկ
դարաւոր կաղնին՝ իմ ներկայ, հիմակու կեանքիս:
Ինչպէս որ հայրս ճամբուն վրայ բուսած այն ծա-
ռերը՝ որոնց արմատներն այնքան ամուր չէին
տարածուած գետնի խաւերուն մէջ՝ կրցաւ ձեռ-
քովը կոտրտել, ա՛յնպէս ալ շատ դիւրութեամբ
կրնար « գողութիւնը » մանկական շրջանին մէջ
իսկ ջնջել, որովհետեւ մանուկ հասակը մոմի պէս
բան մ'է, ո՛ր կողմ ուզես, կրնաս ան կողմը
ծռել, թեքել դիւրութեամբ: Այո՛, տղայ հասակի
մէջ մարդուս ունեցած սիրտը կը նմանի ձերմակ,
մաքուր թղթի, որուն վրայ ի՛նչ կնիք դրոշմէք՝
զայն կ'ընդունի անշուշտ: Բայց, անխոյժ ու ան-
հոգ ծնողներու շնորհիւ, գողութեան նախնական
ծիլերն ու սաղմերը՝ զորոնք կարելի էր բոլորովին
բնաջինջ և արմատախիլ ընել նոյն իսկ առաջին
ածողութեան ժամանակ, հետզհետէ անոնք աճե-
լով սրտիս մէջ մեծցեր են ու տարածուեր ամբողջ
կազմուածքիս բոլոր մասերուն մէջ, և հետզհետէ
այդ ծիլերը ճիւղաւորուելով՝ ամբողջ էութիւնս
պարփակեր են, և մէյմէկ կաղնիներ, ահագին
գերաններ են դարձեր: Հիմա, այդ գերաններն
անկարելի է իմ մէջէս հանել, ինչպէս ան կաղ-
նին զոր հայրս չկրցաւ տեղէն խախտել: Ա՛լ անօ-
գուտ է զիս խրատելը, գողութենէն ետ կենալու
դիտաւորութիւնը: Ցաւալի է որ ո՛ւշ է արդէն.
Լա՛ւ հասկցէք — արեւն քան իր ժամանակն ունի:
Իշխանն ու իր պալատականները լուռ մնացին

երբ տեսան որ աղուն ըսածներուն մէջ մեծ ճըշ-
մարտութիւններ կային: Միայն, իշխանին զգայուն
սիրտը կը ճնշէր սա անտանելի ցաւը թէ գող որ-
դի մը պիտի ըլլար իր ժառանգորդը :

28. ՕՐՀՆԵԱ՛, ՏԷ՛Ր

Պուն որ ունիս սել սեմ ու խաշիսիս
Բայց կրես հոգի հեզ եւ անխարդախ ,
Մեր սարսամ հոգին զոր մուք է պատեր ,
Օրհնեա՛ , Տե՛ր :

Քու տեսն արտաքին է գրծուծ՝ համես ,
Բայց վեհ թրւիս ինձ երբ փայլուն ըզգես ,
Սաղաւարտ հագած՝ արձակես շեշեր .
Օրհնեա՛ , Տե՛ր :

Խեղճ պանդուխտ , շունիս ո՛չ սրնակ , ոչ արտ ,
Բայց երբ աղօթես՝ մեր սիրտն է հանդարտ .
Հապա՛ մեր ամուլ այգին ու արտեր ,
Օրհնեա՛ , Տե՛ր :

Երբ երգես աղու՛ պատեալ ի շուրջառ ,
Խնկով հալուեով կը շարժես բուրվառ՝
Յուզուելով գոչե ըմբոսն անսարբեր .
Օրհնեա՛ , Տե՛ր :

Տրգեճ էս յանախ , բայց մեզի համար
Քու պահպանիչն է անուշ մրիսիթար .
Հիւանդն ալ , որուն ճարիկն է հատեր ,
Օրհնեա՛ , Տե՛ր :

Դուն գերեզմանի սրխուր ուրուական ,
Բայց սահարին մեջ հրեշտակ ցնծութեան ,
Երբ ծրնի մանուկ , երբոր մեռնի ծեր ,

Օրհնեա՛, Տե՛ր :

Ապրուս ալ չունիս եւ Ասուած՝ գաղտուկ՝
Քեզ կը կերակրէ , զերդ լեռան նննդուկ ,
Ե՛կ , հի՛ւր Ասուծոյ եւ սեղանը մեր

Օրհնեա՛, Տե՛ր :

Ես ո՛րչափ յարգեմ քու հակաս վրտիս ,
Բայց լի հաւատով . Տերտե՛ր պարզամիտ ,
Դի՛ր ձեռքդ հակիս զոր փորեն վտեր ,

Օրհնեա՛, Տե՛ր :

Ունիս գերագոյն պատճօն հոգեւոր՝
Իսկ աշխարհային կեանքէն բաժին չոր ,
Պանձանակ բռնած՝ երբ հայցես նրէր

Օրհնեա՛, Տե՛ր :

Դուն պարտիս ծածուկ լսել ու մոռնալ
Բիւր բիւր սեւ մեղքեր , գող կեղծաւորն ալ
Ջոր դուն լաւ հանչնաս՝ մարդիկ շեն գիտեր ,

Օրհնեա՛, Տե՛ր :

Այսօր գրկանքի անուշտ փոխարէն ,
Պիտի ընդունիս դուն վարձեղ ի հօրէն ,
Արդ՝ ուժո՛վ երգէ , Ջասիկն է եկեր ,

Օրհնեա՛, Տե՛ր :

ՄԿՐՏԻՉ ԱՃԷՄԵԱՆ

29. ՊԱՐՏՔ ԵՒ ՇԱՀ

Ժամանակով, մայրաքաղաքի մը մէջ կ'ապրէր հնակարկատ մը (եսկիճի) մը. ի՛նչ որ կարէր, կարել տուողէն միշտ վեց դահեկան կ'առնէր, և քնաւ եւել կամ պակաս գնով բան չէր շիներ :

Այս լուրը կը հասնի այն տեղի թագաւորին ականջը. ան ալ՝ իր հետաքրքրութիւնը գոհացրնելու համար՝ օր մը հասարակ մարդու լաթեր կը հագնի, ձեռքը կերպասի կտոր մը կ'առնէ և կուգայ դերձակին խանութը : Դերձակը կը խոստանայ որ լաթը միւս օրը պատրաստ պիտի ըլլայ : Թագաւորը կուգայ միւս օրը և լաթը կ'առնէ, ստակը կը վճարէ և կը հարցնէ .

— Ո՛վ մարդ, ինչո՞ւ ամէն կտոր կարելու համար՝ մեծ ըլլայ թէ պզտիկ՝ վեց դահեկան կ'առնես, ո՛չ աւելի ո՛չ պակաս :

— Ատիկա իմ գաղտնիքս է, կը պատասխանէ դերձակը. միայն այսչափն ըսեմ որ այդ վեց դահեկանէն երկուքը կը ծախսեմ ապրելու համար, միւս երկուքը պարտքիս տոկոս կուտամ, իսկ վերջին երկուքն ալ շահու կուտամ :

Ճամբան թագաւորը կը մտածէ .

— . . . Երկու դահեկան ապրելու համար կը ծախսեմ, կ'ըսէ, ատ շատ պարզ է. երկու դահեկան կուտամ պարտքիս, կ'ըսէ. ատ ալ՝ կ'երևայ թէ մէկուն տալիք ունի՝ անոր կը վճարէ : Իսկ երրորդ, վերջին երկու դահեկանն ալ, կ'ըսէ, շահու կուտամ : Եթէ մարդ մէկուն պարտք ունի, կարծեմ աւելի շուտ կ'աշխատի այդ պարտքը տալ վեր-

Չացնել , մինչդեռ ան իր ստակին մէկ մասը շահով ուրիշին կուտայ . . . : Զարմանալի է . կ'երեւայ թէ այստեղ գաղտնիք մը , խորհրդաւոր բան մը կայ : »

Թագաւորը պալատ հասնելուն պէս , կը կանչէ իր խորհրդականներն ու պալատականները և կ'ըսէ որ բացատրեն , պարզեն դերձակին տուած պատասխանը :

Անոնք՝ չկրնալով իսկոյն ո՛ր և է գոհացուցիչ պատասխան մը տալ՝ թագաւորէն մէկ երկու օր ժամանակ կը խնդրեն մտածելու համար :

Այդ երկու օրը կ'անցնի : Ամէնքն ալ կուգան թագաւորին կը յայտնեն որ , թէև շատ մտածեցին , ասդին անդին շատ ինկան , բայց չկրցան դերձակին ըսածներուն բուն իմաստն իմանալ :

Թագաւորը այդ բանին աւելի ևս հետաքրքրուած՝ իր նախարարապետին քանի մը հազար դահեկան կուտայ և կ'ըսէ .

— Ահա քեզի կուտամ այդ դրամը , դնա՛ դերձակին մօտ և ո՛րեւէ կերպով իմացի՛ր այդ բանը :

Նախարարը դրամը կ'առնէ և ո՛ւղղակի դերձակին կ'երթայ :

Անոր խանութը հասնելով՝ ներս կը մտնէ , կը բարեւէ , և որպիսութիւնը հարցնելէ վերջը , կ'ըսէ .

— Ահա քեզի 1000 դահեկան , միայն կ'ազաչեմ , ըսէ՛ ինձի՛՝ վեց դահեկան շահու տալուդ գաղտնիքը :

— Ո՛չ , կ'ըսէ դերձակը , գաղտնիքս պէտք է ինձի մնայ :

— Ահա քեզի 1000 դահեկան ալ , միայն ըսէ՛ , յայտնէ՛ ինձի , պարզէ՛ գաղտնիքդ :

Եւ նախարարը անոր առջե կը դնէ 2000 դահեկան :

Դերձակը շատ նազ-տուզ ընելէ ետքը, — (ինչ կը կորսնցնէր, 2000 դահեկանը իր առջեւն էր թափուած) — կ'ըսէ .

— Վեց դահեկանէն երկուքը՝ զոր կը ծախսեմ ապրելու համար՝ շատ պարզ է, ինծի համար կը ծախսեմ : Միւս երկուքը, զոր պարտքի կու տամ, սա է . ես ծնողներ ունիմ որոնք զատ տուն կը բնակին, անոնք զիս սնուցեր, մեծցուցեր են, երկու դահեկանը կուտամ անոնց . ասիկա է իմ պարսֆս : Իսկ երրորդ՝ վերջին երկու դահեկանը զոր տկոտով կուտամ ուրիշին, ատ ալ ան է որ զաւկիս ուսման կը յատկացնեմ, և այդ երկու դահեկանները հաւաքելով՝ անոր դպրոցական պէտքերը կը հոգամ : Ասիկա նման է դրամը շահով տալու, ինչու որ տուածէս ապագային պիտի օգտուիմ, ինչպէս կ'օգտուին իմ ծնողքս, որոնց ես իմ պարտքս կը վճարեմ :

— Հասկցայ, ըսաւ նախարարապետը, և դնաց նոյնը պատմեց թագաւորին :

30. Գ Ե Ղ Օ Ն

Ո՛վ է այդ սիրուն ու չքնաղ մանկիկ,
Որ խանձարուրէն ժպտի անուշիկ,
Ինչպէս կը ժպտի կոկոնէն ծաղիկ,
Մեկնէն՝ հրեշտակ, կամ լնէն՝ ալիք :

Հազիւ մեկ քանի լուսնկայ տետր
Մօրք աչերեան նայիլ է սուրբեր ,
Մօրք քրքերեան ժպիլ է ուտեր .
Եւ ի՞նչ բան մօրմեան շուսն ին մանուկներ :
Աշուրներ ունի , աշուկներ պլուզ ,
Մազեր ունի ան՝ մազերն են գոուզ .
Աչերեան՝ գոհար , մազերեան ոսկի ,
Կարկրքք բուռ բուռ , երբ հայի , ժպի :
Ճակասուն մահիկ քանի՛ լուսավառ
Կը ցոլացրնէ իր հոգին պայծառ ,
Թէ մութին հայի՛ սիւ դառնայ գիտեր ,
Ու ջինջ հանանչի փոխուի սել ըսուեր :
Քանի՛ փափկուքեան թելերով՝ Անեղ
Դրեր լարեր է յօներուն աղեղ ,
Որպէս ծիածան որ մեզը արեւ
Եւ մարգարիտի կը փոխէ անձրեւ :
Բայց ան մետաք աղու թարթիչներ
Լոյսի լիներուն եզերքն ո՞վ շարեր ,
Որ քանի՛ թարթին թոթափեն սերեր ,
Գեղեցկուքեան շող ու սիրոյ նետեր :

31. ԱՐԵՒ-ԱՐՔԱՅ

Առտու էր :

— Ի՞նչ քան սաստիկ է արևը , կը գանգատէր
անհող մանուկը . — զիս կ'էրէ կը խորովէ , կարծես :

— Վե՛րջապէս սե ու տխուր ամպերուն տա-
կէն երևաց՝ ջերմ , չքնաղ արևը , կը թոթովէր
սառած , փայտացած , շարունակ ցրտին մէջ ապ-
րած մանուկը :

— Սիրելի՛ արև , կը ճառագայթէր ծիծեռնակը՝
թռչելով դէպի վեր , դէպի ամպերը՝ ո՛րքան լաւ
է թափանցել , լողալ անոր գգուող , տաքցնող
ճառագայթներուն մէջ :

— Արե՛ւ . . . ի՞նչ բան է ատ արև ըսուածը ,
կը մրթմրթար խողը — ես չեմ հաւտար թէ աշ-
խարհիս վրայ գոյութիւն ունի արևը : Անգամ մը
— ուշադրութեամբ լսեցէք — տեսայ « կրակէ
գունտին » ցոլքը փոսի մէջ , և վախցայ՝ կարծե-
լով թէ ես եմ ատանկ տգեղ , ատանկ այլանդակ .
ինձի ըսին թէ ա՛տ է արևը : Ես դունչովս քար մը
հրեցի , փոսին մէջ ձգեցի , ազտոտ ջուրը պղտո-
րեցաւ « կրակէ գունտը » անյայտացաւ : Ահա աս
է արև ըսուածը որուն վրայ այնքան կը խօսին :

— Հա՛ , հա՛ , հա՛ , ծիծաղեցան ճնճողուկները :
Ապուշ խողը կը կարծէ թէ արևը գոյութիւն չու-
նի , ինչու որ ան չի կրնար իր ամուր ու հաստ
վիզը ծռել , գլուխը վեր բարձրացնել և նայիլ
չքնաղ արևին :

— Առանց արևի , ես չեմ կրնար ապրիլ ,
ըսաւ խոտը :

— Ո՛հ , արևը զիս կը լուծէ , կը բաժնէ և
ինձմէ միայն ջո՛ւր կը մնայ . . . կ'ըսէր պաղ՝
սիրուն սաւոյցն ու կուլար :

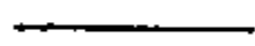
Իսկ արևը չէր լսեր այդ « տօնական ճառերը »
— Անիկա այնքան բարձր է , այնքան հեռու՝ որ
հարկաւոր չեն անոր՝ ո՛չ գովասանքներ և ո՛չ ալ
բամբասանքներ : Ան շարունակ զբազած է , կը
լուսաւորէ , իր ճառագայթները կը սփռէ՝ թէ՛ չա-
րերուն , թէ՛ բարիներուն , թէ՛ յիմարներուն և
թէ՛ խելացիներուն վրայ . . . :

ՏՐԱՄԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

ԳԱՆԳԱՏՈՂ ՈՒՍԱՆՈՂՈՒՅԻՆԵՐ

ԱՐՈՒՍԵԱԿ , ԶԱՊԷԼ , ՆՈՒԱՐԴ

(Տեսարանը կը ներկայացնէ դասարան մը : Պատեն կախուած աշխարհացոյց քարտի մ'առջեւ կայնած և Արուսեակ : Զապէլ ու Նուարդ գրասեղանի մը վրայ նստած՝ կը զբաղին :)

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

. . . Պարթիկ ծովուն մէջ թափին չորս գետեր ,
Նիւմէն , Վիւսթիւլ , Լաշիւն եւ Օսեր ,
Կասպից ծովուն մէջ՝ երկու գետ հսկայ ,
Ուրալ եւ . . . Ուրալ , Ուրալ եւ . . . Վոլկայ :

ԶԱՊԷԼ (Ընդմիջելով)

Եայց մտէ՞ր կարդալ չե՞ս կրնար , Ա՛րուս ,
Միտ արգելք կ'ըլլաս դուն իմ դասերուն .
Vous aviez fini , vous aviez fini ,
Ils avaient fini , Futur , Ապառնի . . .

ՆՈՒԱՐԴ (Ընդմիջելով)

Ճի՛ւտ , վեց պարկ շաքար եւ հինգ եօթերորդ
Կոստրակ մրնաց իբրեւ աւելորդ .
Առնելու համար սասղ ու քաջալաւ՝
Լրմրնցուցի՛ , բայց . . . հոգի՛ս ալ ելաւ . . . :

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Թուաբանութեան պէս կա՞յ դիւրին դաս . . .
Թիւերուն ծայրէն կը բռնես կ'երթաս . . .
Բաժնէ՛, թէ ամբողջն ընել կ'ուզես կէս ,
Իսկ թէ շասքնել՝ կը բազմապատկես .
Աշխարհագրութիւնն այնպէս չէ՛ սակայն .
Անթիւ անուններ կան կարն ու երկայն ,
Երբեք չը լրսուած , անծանօթ , խրթին .
Սրիւռուած հոս հոն՝ աշխարհիս չորսդին ,
Քաղաքի , լեռան , ծովու կամ գետի ,
Ձոր ուզես շուզես՝ գոց ընես պիտի :

ՋԱՊԷԼ

Գաղղիերէնն հապա՛, դիւրի՞ն է միթէ ,
Կրնա՞ս խոնարհել « էթուը , Ավուան էթե . »
Այն անձանելի բայերն օժանդակ ,
Որ Տասն անգամ ձեւ փոխեն այլանդակ ,
Եւ նախ , գոյական անուան յոճնակին
Իր բացառութեամբ պէս պէս ու կրկին ,
Եւ ածականներն ալ որոնց մէն մին
Իգական կ'ըլլան . . . ինչպէս որ կամին . . .
Եւ ասոնք որ մեզ դրժուար կ'երեւին՝
Քերականութեան ծա՛յրն են սակաւին . . . :

ՆՈՒԱՐԳ

Գրլուխըս կախած՝ կէս ժամէ ի վեր՝
Քովէ քով շարեմ բիւրաւոր թիւեր .
Վարժուհին տուա խառնակ մէկ խնդիր ,
Կրնա՛ս նէ լուծէ , կրնա՛ս նէ գրտիր . . .
Բազմապատկութիւն , բաժանում , գումար
Կամ բարձում քրէ անվերջ , անհամար .
Փնտէ կանոնը , օրէնքն ու պատճառ ,
Եւ աշխատէ՛ որ՝ հրասն պարկ անառ ,
Ձորս խանթար երկար , հինգ տիլէ գարի
Վերածես դիւրաւ խանուէ շախարի . . . :

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Ամէն ուսում ալ դժուար է, քո՛յր իմ,
Եւ ես շատ ասեմ կ'ըսեմ, կր խորհիմ
Թէ մեմ աղջիկ եմ, եւ թէ աղջրկան
Համար այս բաներ սորվելու պէ՛ս կա՞ն :

ԶԱՊԷԼ

Ես բոլոր դասերս ուսնիլ կը հոգամ,
Բայց իմ մտէս ալ կ'անցնի շատ անգամ
Թէ լոկ երեք դաս կայ մեզ ոգտակար,
Զեւագիտութիւն, ձեւագործ ու կար . . . :

ՆՈՒԱՐԴ (Ընդմիջելով)

Չո՛րս : Չորրորդ մ'ալ կայ, դաճնա՛կն՝ անիկայ
Չուզող, չի սիրող աղջիկ հաս մը կա՞յ . . .
Ի՞նչ հանոյ՛ք սորվիլ ու զարնել դաճնակ,
Գովես, *foolishness* լրսել շարունակ . . . :

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Մամիկրս կ'ըսէր թէ « Ամէն ասեմ
Աղջիկ մը կ'ապրի իր տար մասէն » .
Արդ, երբ մեր մասներ, նիհար թէ մըսեղ,
Գիտնան գործածել մկրատ ու ասեղ,
Բանիլ թաշկինակ *պրոսէ*, *սանթի*,
Ի՞նչ պէ՛ս մեզ օտար լեզու աւանդել . . .

ԶԱՊԷԼ (Ընդմիջելով)

. . . Կամ դաս տալ թէ իր խոճոր զանգուածով,
Աշխարհս հանի՞ հաս ունի գէտ կամ ծով,
Ասիա, Ափրիկէ եւ Ամերիկայ
Քանի՞ ծոց, նեղուց, նաւահանգիստ կայ . . .
« Անպէտ բաներ են, կ'ըսէ մայրս, անպէ՛տ,
Աղջի՛կ, ըլլալի՛ք ունի՞ս նաւապէտ, . . . » :

ՆՈՒԱՐԴ

Ըլլալ չե՛նք կրնար, ո՛չ ալ փափաքիր,
Ոչ վանաւազան, ո՛չ ալ գրագիր .
Այդ պատճօններն են մեզի անյարմար
Այնպէս չէ՞, ուսի մանչերուն համար,
Որ պիտի երթան խանութ ու շուկայ,
Թըւարանութեան թերերս պէ՛ս կայ . . . :

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Բայց մենի՛ բան մը կայ որ շենի մըսածեր .
Մեր պատգամները՝ խոհական ու ծեր՝
Չե՞ն գիտեր , երբ մեր ուսման հոգ սանին :
Թէ ո՛րն է անպէտն , ո՛րն է պիտանին .
Ուսուցիչներն ալ անմիտ կամ յիսա՞ր
Են որ այնքան շունչ վասնեն մեզ համար . . . :

ՉԱՊԵԼ

Իրաւունք ունիս , լա՛ւ քսիր , Ա՛րուս .
Մենի անփորձ ենի դեռ , եւ շատ ալ թերուս ,
Եւ խնամակալներ անտուտ լաւ գիտեն
Ինչ որ պէտք է մեզ : Սակայն շատ ասեն
Ա՛յնքան դաս ունինի , գիր , խնդիր՝ ա՛յնքան
Որ սերտողութեան ժամեր քիչ կուզան :

ՆՈՒՍԱՐԳ

Է՛ն , իրիկուններն , երբոր տուն կ'երթաս ,
Կրնաս հաւէն վերջն ալ պատրաստել դաս .
Ես , ասէն գիտեր , հախ՝ ամփոփ մտնով
Ժամ մը կ'աշխատիմ մեծ սեղանին հով .
Յետոյ կը պատկիմ եւ առաւօտուն
Դասըս սորված եմ երբ գամ վարժասուն :

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Պիտ՝ աշխատէի ես երէկ գիտեր
Բայց հայրս երբ եկաւ ժամն արդէն ուտ էր .
Մայրս անոր ցուցուց դերձակին հաշիւ ,
Հայրս առաւ զայն , ու՛ քննելով ուշիւ՝
Ըսկաւ պոռայ մօրս երեսն ի վեր՝
Թէ հարի՛ւր զուրուտ եւել էր քուեր . . . :
Մայրս ալ , հօրս արդար բարկութեան փոխան ,
Չը կրցաւ լրձել՝ քրաւ պատասխան ,
Հայրս ալ հայնոյեց առնող — քառողին . . .
Փախա՛յ . . . եւ մըսայ լայով անկողին . . . :

ՉԱՊԵԼ

Երէկ գիտեր ալ՝ մեզ հիւրեր եկան
Այր ու կին մ'ազնիւ , կիրք , ուսումնական ,
Որ խօսակցութեան մէջ երբ պատմեցին

Թէ՛ իրենց Բարիզ գացած միջոցին՝
Ծովէն նեղուեր են , մայրս հարցուց ժպտուն՝
Թէ՛ « Ո՞ւր գացեր է , ո՞ր Բարիզ *սուսուն* . . . »
Այրն յարեց , « Կ'երթանք օր մ'Ամերիկայ . . . »
Մայրս քաւ « Աղէկն Հրէին քով կայ . . . »
Հիւրերն իրարու նայեցան շիտակ . . .
Ես անհնալէս անցայ գետնին տակ . . . :

ՆՈՒԱՐԴ

Գրացի մ'ունիմք անուս այլ հարուս
Որուն Գաղղիերէն լեզուաւ՝ ի հեռուս՝
Հեռագիր մ'ուղղեր էին անցեալ օր ,
Ձէր կրնար կարգալ , եկաւ խնդրել որ
Գիրն , որ ո՛չ խրթին էր , ո՛չ ալ երկայն ,
Կարդամ . — Կարդացի , թարգմանեցի զայն .
Գոն եղաւ : Երէկ գիշեր , փոխարէն
Ծառայութեանն որ մասուցի իրեն
— Ուրախութենէս հոգիս կը ցնծա՛յ —
Ոսկեզօծ գրեցի մ'ի՛նձ բերաւ ընծայ . . . :

ԱՐՈՒՍԵԱԿ

Նըւարդին ըսածն իմացա՞ր , Չա՛պէլ ,
Եթէ չի գիտնար երկու բառ կապել ,
Կարդայ՝ Գաղղիերէն հեռագիր , նամակ ,
Օգուս մը քաղած պիտ' ըլլա՞ր հիմակ ,
Գիր կարդացրնող , եւ իբրեւ նրէր՝
Գրեցի մը բերող պիտի գրանրուէ՞ր . . . :

ԶԱՊԵԼ

Հապա՛ , եթէ մայրս , իր թարմ ատեններ ,
Աշխարհագրութեան դաս առած լինէր
Պիտի գիտնար թէ — ինչպէս գիտես դուն —
Նոյն բան չեն Բարիզ քաղաքն ու . . . *սուսուն* ,
Եւ թէ պիտեստուցու կրտսէն ի զոս ,
Ամերիկա՛յ մ'ալ կայ , աշխարհի ազաս :

ՆՈՒԱՐԴ (առ Արուսեակ)

Եթէ քու մայրդ ալ , ի՞նչ նեռուն կ'երթաս ,
Թըւագիտութեան առած ըլլար դաս ,

Իբրեւ հաւուազէս արթուն սանձիկին՝
Պիտ' եւել ըստակ շիտար դերձակին ,
Եւ ո՛չ ալ քու հօրդ հէտ փոխանակէր
Վիրաւորիչ , ծանր , անպատեհ խօսքեր :

ԱՐՈՒՍԻԱԿ

Թըւագիտութեան դէմ բունն ու ազդու
Գանգատ կ'ուղղէիր քիչ մ'առաջ եւ դու ,
Անպէտ դատէիր այդ ուսումն , եւ արդ
Զայն կը պատշապանե՞ս , կը գովե՞ս , Նըւա՛րդ :

ԶԱՊԷԼ (առ Արուսեակ)

Դուն ալ կոչելով մամիկըդ վրկայ՝
Օտար լեզուի պէտք , կ'ըսէիր , չը կայ .
Աշխարհագրութիւնն ինձ անպէտ թուէր ,
Բայց . . . հեգ մօրս պզտիկ մընալէն ի վե՛ր . . . :

ՆՈՒԱՐԴ (Ընդմիջելով)

Համոզուեցա՞ր թէ այդ գիտութիւնն ալ
Կրնայ իր օգուտն ու պէտքն ունենալ ,
Թէ լաւ սանձիկին մ'ըլլալու համար՝
Զի բաւեր գիտնալ միայն ձեւ ու կար . . . :

ԱՐՈՒՍԻԱԿ

Ուրեմն այն դասերն , որ բոլորովին
Մեզ աւելորդ կամ անպէտ կ'երեւին ,
Ընտիր սարեր են , նիւթեր թանկագին ,
Որ զարգացում սան մեր տրիստ մտքին :

ԶԱՊԷԼ

Է՛հ , ուրեմն ի՞նչ փոյթ թէ թափենք քրտինք ,
Սորվի՛նք այն՝ ինչ որ գիտնալ կը պարտինք ,
Մեր բերնէն չելլէ՛ գանգատ կամ հառաչ
Շա՛՛ս , շա՛՛ս բան կարդանք , երթանք մի՛տս առաջ :

ՆՈՒԱՐԴ

Ուխտե՛նք աշխատիլ միտս , գիտե՛ր ու տիւ ,
Մեր ընտանիքին ըլլանք զարդ պատիւ . . .
— Բայց խօսելով կ'անցնին մեր վայրկեաններ թանգ ,
Օ՛ն , զանգակն հնչեց՝ դաստարա՛ն երթանք :

(Հեղինակին մասնաւոր թոյլտուութեամբ)

ԱԼՓԱՍԼԱՆ

Ն Ի Ի Թ Ե Ր ՈՒ Ց Ա Ն Կ Ը

Պատճառ եւ նպատակ Է—Ը

Ա. ՄԱՆՐԱՎԷՊԵՐ

1.	ԱՆՁՆՈՒԻՐՈՒԹԻՒՆ	Էջ
	Ա. Հերոս մանուկ կամ Կաղլիկը .	9
	Բ. Երկու գործաւորներ	15
	Գ. Վեհանձն գեղացին	19
	Դ. Քրոջ մը սերը	21
5.	ԱՌՈՂՋՈՒԹԻՒՆ	24
6.	ԱՐԳԱՐՈՒԹԻՒՆ	
	Ա. Ազահուլթեան պատիժը	26
	Բ. Նեանաւոր դասաստան մ'ալ	29
8.	ԱՐԹՆԱՄՏՈՒԹԻՒՆ	31
9.	ԲԱՐԵԳՈՐԾՈՒԹԻՒՆ	34
10.	ԲԱՐԵԿԱՄՈՒԹԻՒՆ	36
11.	ԲԱՐԵԿՐԹՈՒԹԻՒՆ	38
12.	ԳԹԱՍՐՏՈՒԹԻՒՆ	40
13.	ԳՈՐԾՈՒՆԷՈՒԹԻՒՆ	43
14.	ԵՂԲԱՅՐՍԻՐՈՒԹԻՒՆ	46
15.	ԵՐԱԽՏԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ	
	Ա. Առիւծը	48
	Բ. Դազաղի վրայ շուշան մը	51
17.	ՋՈՒԱՐԹՈՒԹԻՒՆ	54
18.	ՋՕՐԱԻՈՐ ԿԱՄՔ	56
19.	ԽԱՂԱՂԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆ	58
20.	ԽՆԱՅԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆ	60
21.	ԽՈՆՏՄՆԱՊԱՀՈՒԹԻՒՆ	64

22.	ԾՆՈՂԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆ	Էջ
	Ա. Ծնողքին օգնելու կերպ մը	65
	Բ. Հարազատ որդին	68
	Գ. Հօրը տեղ գլխատուած	71
25.	ԿԱՐԳԱՊԱՀՈՒԹԻՒՆ	
	Ա. Ծովու վրայ հրդեհ	75
	Բ. Պարսանանայ նաւաստին	79
27.	ՀԱՃՈՅԱԿԱՏԱՐՈՒԹԻՒՆ	81
28.	ՀԱՄԲԵՐՈՒԹԻՒՆ	84
29.	ՀԱՅՐԵՆԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆ	86
30.	ՀԱՍՏԱՏԱՄՏՈՒԹԻՒՆ	88
31.	ՀԱԻԱՏԱՐՄՈՒԹԻՒՆ	
	Ա. Խոսմնապահ զաւակը	92
	Բ. Շուկն ու օձը	97
	Գ. Խելացի շուկը	100
34.	ՀՆԱՐԱՄՏՈՒԹԻՒՆ	
	Ա. Ճարտար միջոց նենգամիտը խաբելու	102
	Բ. Գինիի տեղ ձկան իւղ	106
36.	ՃՇՏԱՊԱՀՈՒԹԻՒՆ	109
37.	ՃՇՄԱՐՏԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆ	
	Ա. Քսակը	111
	Բ. Ուաշինկորնի կացինը	114
39.	ՄԱՔՐՈՒԹԻՒՆ	116
40.	ՄԻԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ	118
41.	ՄԱՐԳԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆ	121
42.	ՅԱՐԱՏԵՒՈՒԹԻՒՆ	125
43.	ՈՒՂՂԱՄՏՈՒԹԻՒՆ	127
44.	ՊԱՐԿԵՇՏՈՒԹԻՒՆ	130
45.	ՊԱՐՏԱՃԱՆԱԶՈՒԹԻՒՆ	132
46.	ՍԱԿԱԻԱՊԷՏՈՒԹԻՒՆ	134

47.	ՎԵՀԱՆՁՆՈՒԹԻՒՆ	Էջ
	Ա. Աղամանդր	137
	Բ. Ճակասամարեան Էսքր	139
48.	ՏՆՏԵՍՈՒԹԻՒՆ	142
50.	ՔԱՂԱՔԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆ	145

Բ. ԲԱՐՈՅԱԳԻՏԱԿԵՆ ՊԱՍԵՐ

1.	Մարդկային արժանապատուութիւն	14
2.	Պարսի օրենք	18
3.	Կամփի ազատութիւն եւ պատասխանա- տուութիւն	20
4.	Խիղճ եւ դատաւարականութիւն	23
5.	Ընտանիք	25
6.	Որդիական պարսեր	28
7.	Որդիական երախտագիտութիւն	30
8.	Տղամիջակ օգնելու եւ իրենց ծը- նողին	32
9.	Եղբայրներու եւ քույրերու փոխադարձ պարսեր	35
10.	Ծառաներու նկատմամբ մեր պարսերը	37
11.	Դպրոցը	39
12.	Դպրոցականին պարսերը	42
13.	Դպրոցեան ելլելի Էսքն ալ պէտք է ուսանիլ	45
14.	Ի՞նչ պարսեր ունինք մեր ընկերներուն	47
15.	Ծննդավայր	50
16.	Կրօնք	52
17.	Օրենք	55
18.	Ուսման եւ կրթութեան պէտք	57
19.	Ընկերային պարսեր	59
20.	Տուրք	63

	Էջ
21. Հպասակութեան պարսֆեր	64
22. Մարդուն պարսֆերը՝ իր անձին . . .	67
23. Մարմինին նկատմամբ մեր պարսֆերը .	70
24. Արտափն բարիքները	74
25. Աշխատութիւն	78
26. Նախահոգութիւն եւ խնայողութիւն .	80
27. Փոխադարձ օգնութեան ընկերութիւններ	82
28. Պարսֆ ընել	85
29. Խաղ	87
30. Ազատութիւն , շռայլութ. խնայողութ.	90
31. Կենդանիներ	96
32. Հոգին	98
33. Ինքզինքն հանչցիր	101
34. Հոգիին կարողութիւնները	105
35. Զգայականութեան նկատմամբ պարսֆեր	108
36. Իմացականութեան » »	110
37. Կամփի վերաբերեալ պարսֆեր . . .	113
38. Արիութեան այլ եւ այլ ձեւերը . . .	115
39. Չեռներեցութիւն եւ առաջդիմութիւն	117
40. Ուրիշներուն նկատմամբ մեր պարսֆերը	119
41. Արդարութեան պարսֆեր	124
42. Պահպանութիւն մեր անձին	126
43. Գթութեան պարսֆեր	129
44. Ընկերականութիւն	131
45. Զիջողութիւն	133
46. Բարեկամութիւն	136
47. Աստուած	138
48. Կրօններու պեսպիսութիւնը	141
49. Միութիւն բարոյականի	144
50. Մեր պարսֆերն առ. Աստուած	147

ՅԱԻԵԼՈՒԱԾ

1. ԱՐՁԱԿ ԿՏՈՐՆԵՐ

1.	Տղու հոգիներ	148
3.	Մայրական սեր	152
5.	Կորսուած տղերք	155
7.	Ընչասուկք	157
9.	« Բայց նշանները մնացին »	160
11.	Անմիտ հնարագիտութիւն	162
13.	Ապերախտ որդիներ	165
15.	Երեք բարեկամներ	168
17.	Յամառ Անգղիացին	172
19.	Լուսաւր Ակադեմիան	175
21.	Գիւրահաւան գեղացին	178
23.	Թռչնակին մահը	182
25.	Ծոյր	188
27.	Ամեն բան իր ժամանակն ունի	194
29.	Պարտէ եւ շահ	202
31.	Արեւ - Արեւայ	205

2. ՈՏԱՆԱԻՈՐՆԵՐ

X	2.	Իրիկուան աղօթք —	151
	4.	Նժդեհ պատանիք	154
	6.	Հանելուկ	156
	8.	Օձ ու խարսոց —	159
X	10.	Լեռնցի մուկն ու քաղաքացի մուկը (Առ.) —	161
	12.	» » » » » (Շար.)	164
	14.	» » » » » (Վերջ)	167
	16.	Մեղու եւ մանկիկ —	170
	18.	Օրիորդ փափուկ —	174
	20.	Հողի թռչունը	177
	22.	Օրոր վարսենիկին	181
	24.	Մայրիկս —	186
	26.	Գարնան երգը	193
X	28.	Օրհնեա՛, Տե՛ր	200
	30.	Գեղօն	204
	32.	Տրամախօսութիւն	207

Զ Ե Կ Ո Յ Ց

Առաջադրած ենք այս գրքին նման կարգ մը ժողովրդական և ընտանեկան հատորներ հրատարակել՝ թէ՛ դպրոցականներու և թէ՛ առհասարակ ամէն կարգի անձերու ընթերցման յարմար նիւթերու վրայ: Շնորհակալութեամբ պիտի ընդունինք այս ձեռնարկին համար ամէն աջակցութիւն: Մասնաւորապէս կը խնդրենք՝ ամէն անոնցմէ որ ունին՝ այս գրքին մէջ եղողներուն նման բարոյական ու շինիչ մանրավէպեր, արձակ թէ ոտանաւոր առակներ, մանաւանդ ժողովրդական կեանքէ առնուած, ինչպէս և զուտ հայացի թէ թարգմանածոյ առակներ, առածներ և հէքեաթներ՝ շնորհ բերեն մեզի դրկել: Իրենց աշխատակցութիւնն անյիշատակ ու ապարդիւն չի մնար:

Մեզի դրկուելիք այդ կարգի մանրավէպերը պէտք է գրուած ըլլան սահուն ու շահեկան ոճով, ու պարզ լեզուով՝ սրտապնդող, վեհանձն, ազնիւ արարքներու նկարագրութիւններ:

Գրքիս մէջ գրուած նիւթերէն ալ նոր ու աւելի շահեկան մանրավէպեր, եթէ ունին, կրնան դրկել, միշտ նախապատուութիւն տալով մեր միջավայրէն առնուած օրինակներուն:

Իսկ ասոնցմէ դուրս մշակուելիք նոր նիւթերն են. Բարեխառնութիւն կամ Զափաւորութիւն, Ընտանեւսիրութիւն, Տոհմային Սէր, Արժանապատուութիւն, Յոյս, Հաւատք, Սէր, Գութ, Խիղճ, Անձնավստահութիւն, Ողորմածասիրութիւն, Գաղտնապահութիւն, Ինքնօգնութիւն, Անյիշաչարութիւն, Հեռատեսութիւն, Համբերութիւն, Արիութիւն, Բարեկրթութիւն, Կենցաղագիտութիւն, Բարեգործութիւն, Քաջասրտութիւն, Խորհրդածութիւն, Բարի կամեցողութիւն, Լայլն, Լայլն, որոնցմով կարելի ըլլայ կազմել ՀԱՆԴԻՍԱՐԱՆԻ Բ. հատոր մը, իբրև թանգարան առաքինական գործերու:

ՈՒՍՈՒՑԻԶՆԵՐՈՒՆ

Ա.դ.գ. Կեդր. Վարչութեան Ուսումն. Խորհրդի կողմէ 1897ին հրատարակուած Կրթական Ծրագիրը Բարոյական Դաստիարակութեան համար երկու առանձին ճիւղեր հաստատած է. Կրօնական ուսում և Բարոյական կրթութիւն :

Առաջին ճիւղին համար արդէն հրատարակած ենք Նոր Իպրոցի մէջ Հայ-եկեղեցական պատմութեան դասընթացը, նաև առանձին երեք դասագրքեր (Տարրական ընթացք կրօնի ուսման Վարդան քահանայի Աղանեան, Համառօտ կրօնագիտութիւն Հարէլեանի, և Տղոց կրօնագիտութիւն Մկրտիչ վարդապետ Աղաւնուհիի) :

Իսկ բարոյական դաստիարակութեան համար, որչափ գիտենք, մինչև այսօր դասագիրք չէ հրատարակուած (*), այն նպատակով ու ծրագրով որ պարզուած է Ուսումնական Խորհրդի Կրթական Ծրագրին մէջ (տե՛ս նոյն, էջ 23, 24, 25) :

Այդ պակասը լեցնելու սահմանուած է ՀԱՆԴԻՍԱՐԱՆը որ կը համապատասխանէ Միջին և Բարձրագոյն Դասարաններուն :

Տարրական Դասընթացքի համար մասնաւոր դասագրքի պէտք չի տեսնուիր, քանի որ ընթերցանութեան գրքէն, ու մանաւանդ տղոց անհատական կեանքէն աւելուած օրինակներով բարոյական կրթութեան գործնական եղանակներ ի գործ դնել կը տրամադրէ նոյն ծրագիրը, բայց, ի հարկին, Տարրական Դասընթացքի Բարոյական Կրթութեան ճիւղին համար, պէտք է Նոր Իպրոցի Բարոյագիտութեան մասն աւանդել :

Ստորև կ'արտատպենք ծրագրին այն մասը որ կը վերաբերի Միջին և Բարձրագոյն դասարաններու Բարոյական Կրթութեան :

(*) Իրաւ է որ կան թեաւ քանի Բարոյագիտութիւնը, ինչպէս և Յուսիկ վարդապետ Էմէրեանի երկու գործերը (Աղջիկներու և պատանիներու դաստիարակութիւն), բայց ատոնք աւելի տեսական ու խրատական պարունակութիւն մ'ունին :

(ԿՐԹԱԿԱՆ ԾՐԱԳԻՐ , 1897 , ԷՁ 23)

2 .

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ԿՐԹՈՒԹԻՒՆ

Յ ԷՆ 11 սարեկան

Նախորդ եղանակաց եւ միջոցներուն կիրառումը , (խօսակցութիւնք , ընթերցմունք եւ բացատրութիւնք , գործնական եղանակներ) , բարւոյն ծանօթութիւնն ու զգացումը մշակելու համար աշակերտաց մէջ :

Իստուց եւ ընթերցմանց նիւթերն այնպէս ընտրել ու շարայարել որ ուսուցիչը տարուան ընթացքին մէջ առիթ ունեցած ըլլայ հետեւեալ ծրագրին ամեն կարեւոր կէտերն իւր բացատրութեանց մէջ շօշափելու :

Ա. Տղան ընտանեաց մէջ . — 1. Պարտաւորութիւնք առ ծնողս եւ մեծ-ծնողս . — Հնազանդութիւն , յարգանք , սէր , երախտագիտութիւն : — Օգնել ծնողաց իրենց աշխատութեանց եւ հիւանդութեանց մէջ . — Խնամել զանոնք իրենց ծերութեան օրերուն :

2. Պարտաւորութիւնք եղբարց եւ քերց . — Փոխադարձ սէր , մեծերուն կողմանէ փոքրերու պաշտպանութիւն եւ բարի օրինակ :

3. Պարտիք առ ծառայս . — Մարդավարութիւն , բարութիւն անոնց նկատմամբ :

Բ. Տղան դպրոցի մէջ . — Յարատեւութիւն , աշխատասիրութիւն , կանոնապահութիւն , բարեկրթութիւն . — Պարտք առ դաստիարակս : — Պարտք առ ընկերս :

Գ. Տղան քաղաքի մէջ . — Պարտք առ ազգն , առ երկիրն (հնազանդութիւն օրինաց եւ իշխանութեան , մասնակցութիւն հանրային ծախուց , նպաստ հանրային օգտին) :

4. Պարտք առ անձն . — 1. Մարմինը . — Մաքրութիւն , ժուժկալութիւն , բարեխառնութիւն ,

գինովութեան վտանգները . — Մարմնամարդ = 2. Ինչք է ստացուածք . — Տնտեսութիւն, պարտքէ խուսափիլ, խաղամոլութեան աղետալի հետեւանքները, դրամի եւ շահու մոլութենէն ըզգուշանալ, շռայլութիւն, ագահութիւն : Աշխատութիւն . իւր հարկաւորութիւնը, իւր օգուտները, իւր բարոյական ազդեցութիւնը, ձեռական աշխատութեան ազնուութիւնը :

3. Հոգին . — Ճշմարտախօսութիւն եւ անկեղծութիւն . երբեք չստել : Անձնական արժանապատուութիւն . յարգել իւր անձը . — Համեստութիւն . ճանչնալ իւր թերութիւնները, զգուշանալ հպարտութենէ եւ սնապաշտութենէ . — Տգիտութենէ եւ ծուլութենէ ամչնալ . — Արիութիւն վտանգաց եւ դժբախտութեան մէջ . համբերութիւն . նախաձեռնութեան ոգի . — Բարկութեան վտանգները :

Գոռք առ կենդանիս . Չչարչարել զանոնք ընդունայն :

5. Պարտք առ այլ մարդիկ . — Արդարափրութիւն եւ գութ . (Մի՛ ընէք ուրիշին ինչ որ չէք ուզեր որ ուրիշը ձեզ ընէ . — Ըրէ՛ք ուրիշին ինչ որ կ'ուզէք որ ուրիշը ձեզ ընէ) :

Չվնասել ուրիշին կեանքին, անձին, ինչքին, համբաւին . — Բարութիւն, եղբայրութիւն : Յարգել ուրիշին հաւատքը (ներողութեան ոգի) :

6. Պարտք առ Աստուած . — Ճանչնալ, սիրել եւ պաշտել զԱստուած . — Առ Նա յայտնել մեր սէրն ո՛չ միայն արտաքին պաշտամամբ, այլ եւ, ու մանաւանդ, առաքինի՝ աստուածահաճոյ գործովք :

Ծանօթ. Ա. — Այս բոլոր նիւթերուն վրայ կը խօսակցի դաստիարակը՝ մեկնելով խղճմտանքի, բարոյական օրինաց ու պարտականութեան գոյութենէն եւ կոչում ընելով տղոց բարոյական-ըրնական զգացմանց, պարտականութեան եւ պա-

տասխանատուութեան գաղափարին, առանց զայնս տեսականապէս ապացուցանել ջանալու :

Բ. — Այս ծրագրի նիւթոց շատը պիտի կրնայ միանալ կրօնական դասին նիւթոց հետ :

11 ԷՆ 13 տարեկան

Սօսակցութիւնք, ընթերցմունք, բացատրութիւնք եւ գործնական եղանակք, որպէս նախորդ երկու դասընթացից մէջ: — Բաց անտի, աս դասընթացքը պիտի պարունակէ դասերու կանոնաւոր շարքի մը մէջ՝ բարոյական ընդհանուր ըսկողբանց եւ մեր այլ եւ այլ կարգի, եւ ի մասնաւորի ընկերական պարտականութեանց ուսման տարրական ընթացք մը, ըստ հետեւեալ ծրագրին:

Ընթիւանոր սկզբունք. — Մարդուն բարոյականութեան նկարագիրք. (Բարոյական-հոգեբանական իրողութիւնք. բարոյական գիտակցութիւն կամ խղճմտանք. պատասխանատուութիւն. դատաստան արժանեաց եւ չարժանեաց. վաւերացում բարոյական օրինաց. վարձատրութիւնք եւ պատիժք :

Բարոյագիտութեան հիմնական ծանօթութիւնք. — Բարին եւ պարտականութիւնը, դանադանութիւն հաճոյից եւ բարւոյն, շահու եւ պարտականութեան, գրական կամ գրեալ ու բարոյական օրինաց, առաքինութեան եւ մոլութեան :

Անհատական բարոյական. — Պարտականութիւնք մարդուն առ անձն իւր (առ հոգին եւ առ մարմինն) : — Պարտականութիւնք մարդոյն կենդանեաց եւ անկենդան բնութեան հետ իւր առ ընչութեանց մէջ :

Ընկերական բարոյական. — Ա. Ընտանիք. — Պարտականութիւնք ծնողաց եւ որդւոց, քերոց եւ եղբարոց, փոխադարձ պարտիք ամուսնոց. պարտիք տերանց եւ ծառայից առ միմեանս. — Ընտանեկան պատուասիրութիւն :

Բ. Ընկերուքիւն . — Մարդկային ընկերութեան հարկաւորութիւնն եւ բարիքները : — Արդարութիւն՝ պայման ամէն ընկերութեան : — Մարդկային համերաշխութիւն եւ եղբայրութիւն :

1. — Արդարութեան պարտականութիւնք . — Յարգանք մարդկային կեանքին եւ պատուոյն . — Յարգանք այլոց պատուոյն եւ համբաւին . — Յարգանք այլոց զգայնութեան . քաղաքավարութիւն . — Յարգանք այլոց իմացականութեան . — Ներդրութիւն . (յարգանք կարծեաց եւ դաւանութեանց) :

2. — Պարտականութիւնք սիրոյ կամ եղբայրութեան . — Սիրոյ զանազան աստիճանք . բարեացակամութիւն , հաճոյակատարութիւն , ձեռնտուութիւն , բարերարութիւն , անձնուիրութիւն :

Գ. Ազգն ու երկիրը . — Հնազանդութիւն օրինաց եւ իշխանութեան . — Հարկ , նպաստ հանրային օգտին եւ դարգացման . — Անձնուէր մասնակցութիւնք եւ յանձնառութիւնք վարչական պաշտամանց ու հանրօգուտ ծառայութեանց . — Իրաւունք որ կը համապատասխանեն սոյն պարտուց . — Կեանք , պատիւ եւ սեփականութիւն :

Կրօնական բարոյական . — Պարտաւորութիւն առ Աստուած . — Մեր առ Աստուած պարտականութեանց առաջինն է՝ պահել բարոյական օրէնքը եւ գործել առաքինութիւնը :

Ինչպէս կը տեսնուի, Հանդիսարանի պարունակութիւնը ճշդիւ համապատասխան է գծուած ծրարագրին , եւ կը յուսանք թէ ուշիմ ու ճարտար ուսուցիչներ պիտի գիտնան տրուած ուղղութեամբ դարգացնել տղոց միտքն ու սիրտը՝ օգտակարապէս կիրարկելով գրքիս Տեսական ու Գործնական կրկին մասերը :

Ս. ԳԱԻԹԵԱՆ

ԴԱԻԹԵԱՆ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ

ՀԻՄՆՈՒԱԾ 1892 ԻՆ

1. Կը յօրինէ եւ կը հրատարակէ դասագիրքեր :

2. Կը հաշթաշթէ վարժարաններու համար պէտք եղած գիրքերն ու պիտոյքը :

3. Պոչոյ եւ գաւառի դպրոցներուն համար կրթական պաշտօններ կ'ընտրէ եւ կը դրկէ :

4. Կը հրատարակէ նաեւ ուրիշ Հեղինակներու պատրասած օգտակար գրքերը :

5. Կը կատարէ ամէն տեսակ սպազրական եւ յարակից գործեր :

“ ՆՈՐ ԳՊՐՈՑ ”

ՆԱԽԱԿԹՈՒԹԵԱՆ ԱՄԲՈՂԶ ԴԱՍԸՆԹԱՅՔ

ՀԱՍԱԿԵԴՐՈՆ ԴՐՈՒԹԵԱՄԲ

Կը հատկանայ 10 Պրակտիկ

Գին 10 Պրակտի 25 Արշ., 8 Ֆրանկ, 5 Բանայի

سرکه جیده خوراسانجیان خاندۀ سمیاط داودیان

ՍՄԲԱՏ ԴԱԻԹԵԱՆ

Horassandjé Han, Sirkédjé 4. ՊՈԼԻՍ

SIMBAT DAVIDIAN

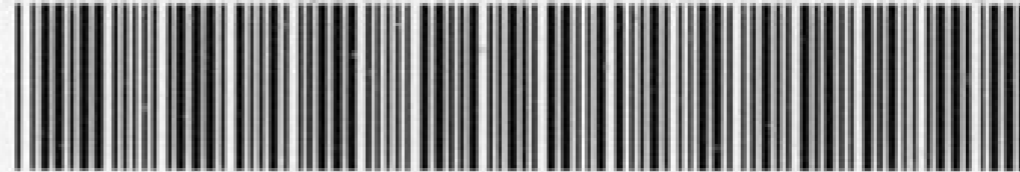
Horassandji Han, Sirkédji

Constantinople

Հ Ա Ն Դ Ի Ս Ա Ր Ա Ն

Գին 6 Արշ

BIBLIOTHEQUE NATIONALE DE FRANCE

3 7513 02061144 7